Tomáš Pešina z Čechorodu.

Životopisná studie,

již napsal

V. V. Zelený.

(Vyňato z „Časopisu musea království Českého“ na rok 1884.)

Sešit 1.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem J. Otty.
1884.

Tomáš Pešina z Čechorodu.

Životopisná studie,

již napsal

V. V. Zelený.

(Vyňato z „Časopisu musea království Českého“ na rok 1884.)

V PRAZE.

Tiskem a nákladem J. Otty.

1884.

Úvod.

První životopis T. J. Pešiny z Čechorodu napsán jest hned po smrti jeho do úmrtní knihy kapitoly Svatovítské, Tumbarius řečené, kanovníkem Kristiánem Phaltzem a také jeho činnosti historické brzo dostalo se vřelého ocenění starším přítelem, Bohuslavem Balbínem, ve spise Bohemia Docta, tehdy arci netištěném. První, co nám známo, tištěná biografie Pešinova čte se u Beckovského, pamětníka jeho působení, před prvním dílem Poselkyně, vydaným r. 1700; podruhé a to poněkud obšírněji mluví se o Pešinovi ve spisech J. J. Středovského, z nichž jeden, Mercurius Moraviae Memorabilium, vyšel roku 1705, jiný, Sacra Moraviae historia sive vita ss. Cyrilli et Methudii, vydán roku 1710. V první knize Středovský dotýká se Pešiny jako spisovatele historického, v druhé však o něm mluví jen jako o ctiteli moravských patronů, a čím dále do osmnáctého století, tím více upomínka na historickou činnost Pešinovu hasla i připomínáno ho pouze jako vynikajícího kněze. Tak zvláště ve spisech kanovníka vyšehradského Jana Berghaura, který Pešinu bez důvodů příliš podstatných jmenuje jako zvláštního ctitele sv. Jana Nepom. v knize Protomartyr poenitentiae eiusque sigilli custos semper fidelis divus Joannes Nep., vytištěné r. 1735. Mluví se tam o životě Pešinově šíře než u předešlých spisovatelů, ale hlavní váha klade se na jeho nábožná založení. Nejdůkladnější z těchto stopovatelů činnosti Pešinovy byl děkan Svatovítské kapitoly, František Barton, dotýkající se opět s větším důrazem jeho spisovatelství. Barton prodloužil spis Pešinův Phosphorus Septicornis a ukončil práci svou r. 1770; ale jakkoli pozorně prozkoumal, cokoli psaného zbylo po Pešinovi, životopisu jeho nenapsal. přestav na zprávách, které do předmluvy spisu svého přijal z knihy Berghaurovy.

Té doby však již ožívala nová škola historická, která počala oceňovati historické snahy Pešinovy, a Gelasius Dobne-

napsal nejobšírnější posud životopis …
mnoze původních. Měltě zejména z pavl…
Pešinou v Obořišti založeného, některé vědom…
čátek, rodiště Pešinova, taktéž oznámeno mu, co t…
menitém krajanu tehdy ještě zachováno bylo tradicí a pí…
Nad to pak Dobner, jak se zdá, mimo spisy výše jmenova…
vážil ještě z některých pramenů psaných, pohříchu nenaznačených. Spis Dobnerův povstal před r. 1779, neboť spis jeho v zemském archivě moravském [1]) chovaný při druhém díle Marsa Moravského má titul: Vita Thomae Joannis Pessinae de Czechorod authore R. P. Gelasio Dobnero a S. Catharina e Scholis Piis, ex authographo descripta 1779, a vyjíti měl tiskem zároveň s druhým dílem Marsa Moravského. Upisování za tím účelem zavedené však nemělo úspěchu a životopis ani druhý díl Marsa podnes není tištěn. Za to dostala se na světlo Balbínova Bohemia Docta, ukazující k Pešinově důležitosti a v Abbildungen böhmischer Gelehrten otištěn s výtahem z Dobnerovy práce (I, 1773 a IV, 1782), také obraz Pešinův.

Posléze i v našem století vyšly Pešinovy životopisy, psané dle nových původních pramenů. František Jelínek, spisuje Historii města Litomyšle, ve třetím díle jejím, vydaném r. 1845, vypsal zvláště působení Pešinovo v městě tom; brzo potom pak užito práce Dobnerovy Kristiánem Elvertem ve spise Historische Literaturgeschichte von Mähren und Oesterreich-Schlesien (r. 1850), kde Pešinovi jako otci moravského dějepisectví dopřáno životopisu z tištěných posud nejobšírnějšího. Hlavní zprávy Dobnerovy sestaveny jsou rovněž při vypsání sbírek Cerronských v Dudíkových Mährens Geschichtsquellen. Čím více pak probouzel se duch národní, tím výše krom historické píle ceněn i vlastenecký duch Pešinův, jeho láska k hynoucí rodné řeči a k potlačenému národu. Uznání toho poprvé se mu dostalo J. L. Zieglerem, jenž v prvním svazku druhého dílu svého Dobroslava (roku 1821) vydal životopis Pešinův dle Dobnera a Pelcla, při tom však otiskl i pozoruhodná místa z vlastenecké předmluvy k Předchůdci Moravopisu, kdežto hlavní zásluhu o náležité ocenění národního ducha Pešinova zjednal si nadšený biograf Antonín Rybička životopisem jeho, uloženým do Slovníka Naučného. Od té doby Pešina vždy bývá jmenován jako jeden z nejpřednějších Čechů doby pobělohorské. Psali o něm potom ještě Emanuel Tonner při vydání Balbínovy Obrany jazyka českého, Pešinovi věnované, a ve Světozoru r. 1868, kde vyšel i obraz Pešinův, a Jos. Jireček v Ruko-

[1]) Nikoli v Museum Františkově, jak praví d'Elvert v Hist. Lite- …turgeschichte.

věti k dějinám literatury české, kdežto podstatně nové zprávy podali o Pešinovi ještě prof. Ant. Gindely ve zprávách kr. č. společnosti nauk r. 1877, František Dvorský v Č. Č. M. r. 1878 a 1880 a prof. Dr. Ant. Rezek v Č. Č. M. r. 1878. Rodákům Pešinovým vypsal pak činnost jeho pisatel přítomného životopisu v brošurce: Jan Tomáš Pešina z Čechorodu, vydané r. 1880 (stran 26), když v Počátkách Pešinovi při dvěstěleté památce úmrtí jeho pamětní deska zasazována, a tato slavnost byla též podnětem přítomné práce.

Zabrav se při skládání slavnostního spisku do pozůstalosti Pešinovy v archivě Svatovítské kapitoly, k němuž obrátila zřetel můj publikace prof Gindelyho, brzo jsem poznal, že by bylo možno jmenovitě z hojných dopisů tam zachovaných vypsati život Pešinův mnohem podrobněji, než se dělo posud. Počal jsem tedy sbírati zprávy o Pešinovi v archivě tom i jinde a tolik se jich naskytlo, že podávaly zcela nové, pevné základy k obšírnějšímu životopisu. I pokusil jsem se o něj, užívaje všeho, co se mi vyskytlo, k vylíčení života Pešinova co nejobšírnějšímu, maje za to jednak, že výborný vlastenec ten hoden jest památky co nejvděčnější, jednak že možno zevrubným obrazem význačné postavy té rozmnožiti známost duševního a veřejného života v Čechách po bitvě bělohorské, který přes všechnu svou pochmurnost a nicotu také jest kusem naší minulosti.

Odevzdávaje veřejnosti pokus svůj, povinen jsem, poděkovati se všem, kdo mi prospěli při sdělání jeho. Sluší pak nejprve za volné užívání archivu kapitoly Svatovítské uctivé díky laskavému správci jeho, veledůst. p. gen. vikáři Janu Küffrovi z Asmannsvilly, za mnohou radu a pomoc přitom kustodu musejní knihovny p. Ad. Paterovi, dále moravskému archiváři zemskému p. Vinc. Brandlovi, archiváři hr. Černína v Jindř. Hradci p. Fr. Tišrovi za laskavosti v archivech jejich mně prokázané, p. Fr. Dvorskému, adjunktu zemsk. archivu v Praze, p. F. Menčíkovi, amanuensisovi dvorní knihovny vídeňské, p. Fr. Paiskrovi, amanuensisovi pražské universitní bibliotheky, a správě c. k. archivu místodržitelského. Zvláštními díky pak jsem zavázán velectěnému panu Antonínu Rybičkovi, radovi c. k. vrch. zemsk. soudu ve Vídni, za velmi užitečné rady a p. řed. Karlu Tieftrunkovi za laskavou podporu práce mé.

I.

Vychování Pešinovo.

První historiograf moravský v Čechách se narodil, ale v nejtěsnějším sousedství s Moravou. Jeho rodiště, město Počátky, na východě i na jihu jest objato hranicemi moravskými, se strany jižní tak blízko, že jen z města vykročiv již stojíš

v polích malého moravského Vesce, odkud chodí do školy i do kostela do Počátek, majíce sem blíže než kteříkoli z vesnických osadníků českých. I slove jihovýchodní díl města, oddělený potokem a rybníkem, od pradávna po způsobu ryze národním „na Moravě“. Jako vysočina českomoravská vůbec dělí vody, splývající tu k Černému, tam k Severnímu moři, tak i u Počátek pomezí zemské spojeno jest s rozhraním vod; málo nad městem vznikají prameny Jihlavky, stékající s Dyjí do Dunaje, zcela blízko potoka Žirovnického, který ve vodách Lužnických spěje ku Praze. Jehličnaté lesy táhnou se odsud až k Telči, u něhož obmykají malebně strmící zříceninu Roštejnskou, kdežto u samých Počátek oživeny jsou starými lázněmi Kateřinskými. Lázně ty zároveň s dávným průmyslem soukennickým, soustředěným nyní v čilých továrnách, nejvíce šíří známost odlehlého města, které v letech šedesátých vynikalo nade všechno své okolí neobyčejně jarým životem společenským a jmenovitě národním.

Třeba v dějinách českých jméno Pešinova rodiště nebylo spojeno s velikými příběhy, přece nemívalo vždy klidu, s jakým se obrážejí úhledné domky Počátecké v hladině rybníků, město do pola obtékajících. O původě Počátek nejznamenitější rodák jejich vypravuje dle starého podání, [2]) že rodiště jeho, „městečko sice malé, ale prastaré“, založeno bylo, prý, Čechem a Lechem. když z Charvatska Pannonií a Moravou vstupujíce do Čech, na tomto místě nalezli počátek nové vlasti; ale v skutku již v patnáctém století Počátky sluly „městem starožitným“. Velmi citelně dotýkaly se bouře husitské také obyvatelstva zdejšího, podstatou vždy vesměs katolického. Na podzim roku 1425, když u nedaleké Kamenice Menhart z Hradce Sirotky a Tábory poražen a hrad obořen jest, i Počátky zakusily tuhého obležení lidem táborským, jemuž se město, hrazené pouze dřevěnými ploty, bránilo vytrvale, až je vyprostil příchod Menhartův. R. 1439 potom Menhart jako vladař zemský Počáteckým za statečný odpor proti Husitům dovolil ohraditi se zdmi a příkopy. I nevymizela podnes památka husitských válek v lidu zdejším, který zarudlou barvu vody rybníka Krvavce, pocházející od rašelinovité půdy, vykládá za následek nesmírného krveprolití při porážce Táborů na tomto místě po marném dobývání Telče dvě léta před obležením Počátek.

Leč rodáci krajiny té i mimo domov účastnili se velkých dějů tehdejších. Leskovec, hrad od Počátek sotva na hodinu cesty vzdálený, jehož místo ve vesnici stejného jména od několika desetiletí označuje již jen název chalup „na hradě“, byl sídlem rodu rytířského, jehož členové pomáhali v památné

[2]) V Marsu Moravském na str. 79.

té době rozhodovati o osudech vlasti. Arnošt z Leskovce u Lipan bojoval a Albrecht z Leskovce byl svou dobou z nejdůležitějších osob rytířského stavu, jsa podkomořím a zemským hejtmanem království Českého, tak že se jmenuje při všech téměř znamenitých příbězích na rozhraní patnáctého a šestnáctého století. Ještě blíže byli Počáteckým páni ze Žirovnice, sousedi památné Štítné, z nichž Purkart Kamarét byl stálým druhem Jiříkovi z Poděbrad a provázel ho zvláště při dobytí Prahy a na výpravě do Chebu. V náboženských sporech oněch dob Počátky zastupoval pozoruhodný rodák, mistr Martin, který na universitě pražské zastával nejpřednější úřady akademické a v písemnictví theologickém si zjednal památku polemickým spisem „o bludích pikhartských“, kdežto v šestnáctém století ze samých Počátek vycházely hojné nábožné spisy měšťana Jana Stráněnského.

Mocněji než války husitské arci též okolím Počáteckým otřásl strašlivý převrat po bitvě bělohorské. Samému katolickému městu nebylo se sice báti krutých vítězů,[3]) ano Počátečtí naklonili si mocného Viléma Slavatu nemálo, odepřevše na radu primasa svého Jana Elba Jindřichovu Hradci účastenství v odporu proti Slavatům a v jednání s Bedřichem Falckým o přijetí Hradce za město královské; ale okolí, obydlené hojně nekatolíky, hrozně zpustošeno jest antireformací. O osudech sousedního panství Hornocerekvického vydává smutné svědectví pozemková kniha panství toho, založená r. 1611. [4]) Čtenáři rozkládá se tu zevrubný obraz celé zpousty, kterou tu způsobilo vypuzování nekatolíků. Seznam pozemků podrobně ukazuje, kolik hospodářů prchlo od půdy otců svých a co statků zůstávalo prázdných a pustlo ještě dlouho přes celou polovici sedmnáctého věku. Na ukázku žalostného toho čtení stůj zde za mnohé jeden příklad: „Grunt Matěje Prokopa. Nachází se v starých registrách, že ten Matěj Prokopů na zaplaceným gruntu po otci svém zůstal. Sousedi v té vsi dávají správu, že po tom Matějovi Prokopovi zůstal syn Jíra,

[3]) Po třicetileté válce Počátky i s přifařenými vesnicemi vedle 936 katolíků měli již jen osmdesát tři osoby veřejně nekatolické. Viz „Příspěvky k dějinám Počátek“, tišt. bez roku v Jindř. Hradci, od archiváře Jindřichohradeckého p. Fr. Tišra na str. 19.

[4]) Kniha tato, chovaná nyní při c. k. okresním soudě v Počátkách, má nápis: „Knihy tyto purkrechtní panství Cerekvice Horní Leskovcové, totižto všech vesnic k témuž panství přináležejících, sepsány jsou z poručení Jeho Milosti Urozeného Pána, Pana Albrechta Šebestyána Leskovce z Leskovce na Cerekvici Horní Lekovcové, Hornohradě a starém hradě Božejově. Leta od narození Syna Božího, Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista 1611.“ Na prvních třech listech ozdobena jest znaky říšským, zemským a Leskoveckým. Bukové desky jsou vázány v kůži ozdobené čistou prací tlačenou, v níž na přední straně viděti obraz Spravedlnosti s nápisem: Suum cuique tribuo.

umřel na gruntě, po něm zůstal syn Matěj, *někde v Moravě* zůstává.“ A r. 1659 připsáno: „Peníze za ten grunt budou náležeti vrchnosti, *pokud se nápadník nepřihlásí.*“ (F. 47. v.) Na Moravu utíkali dle těchto svědectví nejčastěji. Nápadníci ovšem se nehlásili a tak zůstávaly statky vrchnosti, která z nich těžila co mohla za přebídného stavu hospodářství. Nejživější ponětí o této bídě vzbuzují tu však zprávy, že se vždy ani nepovedlo, statky opuštěné zase osaditi; nemalá část jich byla pustá ještě po r. 1660 následkem obecné chudoby, za které ani úlevy panstvem poskytované nestačily, aby poddaní sehnati mohli poplatky za pozemky a pro přílišnou zpustlost statků, jež nutila nové majetníky stavěti na mnoze od základů, třeba s nějakou panskou podporou. Dle toho možná si pomysliti, jaký tu byl stav živnosti selské přímo pod ranami prvního pronásledování antireformačního. Počátky samy, ušetřené císařskými, vydrancovány a vypáleny jsou vojskem švédským, a tak byly i ony pravým obrazem doby v české minulosti nejsmutnější, když se tam narodil vlastenec, jehož činností hodláme se obírati.

Právě toho roku, kdy vítězná antireformace dostoupila vrcholu restitučním ediktem Ferdinanda II., zvaným u katolíků instrumentum sacrum, roku 1629 dne devatenáctého prosince narodil se *Tomáš Jan Pešina.* Byl druhým dítětem Martina Pešiny, řezníka a radního Počáteckého a jeho manželky Anny, dcery primasa Počáteckého, Jana Elba, horlivého katolíka, který, jak zřejmo z příběhu výše vypravovaného, v městě měl největší váhu a zemřel 4 srpna r. 1639 sedmdesátiadvouletý. Rodiče Pešinovy počítati lze k zámožnějším obyvatelům chudé tehdy obce; otec r. 1642 byl také „rychtářem ložním města Počátek“. Matka třetího dne po narození Tomášově zemřela, a Martin Pešina pojal druhou ženu Dorotu, s níž měl ještě čtvero dětí: Šimona, Jakuba, Víta a Ludmilu. [5]) Více o rodičích nevíme, ani Dobnerovo vylíčení povah jejich doloženo není původními zprávami.

[5]) Pešina o narození svém sám poznamenal v Předchůdci Moravopisu při r. 1629: „Toho roku dne 19 decembris na svět jsem přišel, mateř pak má třetího dne po porodu usnula v Pánu.“ Rodného domu Pešinova dosti bezpečně nelze určiti. Z Počátecké knihy dolního předměstí, založené roku 1690, dovídáme se, že bratru jeho Šimonu náležel dům, mající nyní č. 178 a přešlý roku 1761 z rodu Pešinova k rodině Hejtmanův. Poněvadž starší bratr se stal soukenníkem a teprve Šimon po otci následoval v živnosti, není nemožno, že byl i dědicem otcovského domu, tak že by nynější č. 178 bylo rodným místem Tomáše Pešiny. Matriky Počátecké následkem mnohých požárů — jen za života Pešinova po třicetileté válce v deseti letech pětkrát shořela veliká část města — nesáhají leč právě po dobu smrti Pešinovy, tak že již roku 1768 starší kaplan Ferdinand Grotz listem psaným 28 května Dobnerovi, při jehož spise list se zachoval, jen z domyslu a všeobecně určoval

Vypravovalo se v Počátkách ještě v osmnáctém století, že novorozenému Tomáši na čele viděti bylo žilky vysoko naběhlé v podobě písmen, což, prý, rodiče měli za šťastné znamení budoucích schopností dítěte, které, prý, se i velmi časně osvědčily. V skutku pak Tomáš poslán jest na studie, kdežto ostatní bratří všichni obrátili se k řemeslům.[6])

Vychování jeho jistě hned doma bylo ryze katolické. O otci, který mohl býti radním tou dobou a to v městě skoro výhradně katolickém, snadno domysliti si, že smýšlel horlivě po katolicku, matka byla dcerou primasa Elba, který byl rozhodným nepřítelem krátké protestantské vlády v Če-

Pešinovo narození. Dobnerovo správné datum pochází asi z Prodromu. Matku Grotz jmenuje Dorotu, což potom z Dobnerova životopisu přešlo do všech pozdějších. Jediná městská kniha Počátecká zbylá po požárech, založená 24 Augusti 1651 písařem radním J. (Janem?) Pešinou s titulem: „Knihy purkrechtní rychterní, do nichž se všelijaké paměti pokládati a znamenati mají, koupené a založené za času pana primatora Jana Baptisty Gregorio a pana rychtáře pana Petra Fabše“, zpravuje nás o tom, že žena Dorota přečkala Martina Pešinu, tak že nebyla matkou Tomášovou, nýbrž druhou manželkou Martinovou. Jména matčina, jehož dějepisec náš nezachoval paměti naší, dovídáme se z listu, vydaného purkmistrem a radou m. Počátek 16 října r. 1651 Tomáši Janu Pešinovi, tehdy literního svobodného umění magistru na svědectví manželského rodu. Otec Martin připomíná se jako „někdy spoluradní“, matka jmenuje se Annou. List tento, opatřený městskou pečetí s růží pětilistou a nápisem Sigillum civitatis Poczatek 1551, zachoval se v archivě kapitoly Svatovítské. Že byl otec Martin řezníkem, známo jen z Grotzova listu. V archivě Jindřichohradeckém chová se od něho list obsahem nedůležitý, jejž 31 října 1642 poslal jako rychtář ložní města Počátek hejtmanu panství Pacovského Martinu Škvoreckému. O rychtářích ložních v Jindř. Hradci viz J. Ortha Nástin historicko-kulturního obrazu Jindřichova Hradce od r. 1618 atd., na str. 29. Že otcem matčiným byl primas Počátecký Jan Elb, Pešina zaznamenal v Marsu Mor. na str. 80. Cituje taktéž tam i na jiných místech MS Joannis Elbi, ale nevíme, sluší-li proto děda jeho pokládati za spisovatele nějakých pamětí Počáteckých, čili choval jen u sebe nějaký rukopis starší, jehož se potom dostalo vnukovi, dějepiseckou činností proslulému.

[6]) Pověst o dítěti zachoval P. Grotz. Dle Počátecké knihy purkrechtní Šimon Pešina po smrti otcově zůstával s matkou při živnosti jeho, nejstarší Jan byl soukenníkem a měl u sebe v díle bratra Jakuba a nejmladší Vít žil s matkou a byl přijat za vlastního jejím druhým mužem, jehož jména neznáme zcela bezpečně. Rodokmen Pešinův, vyvedený z neznámých pramenů děkanem Počáteckým dr. Augustinem Svobodou, zemřelým r. 1880, jej jmenuje Matějem Volfem a klade sňatek k roku 1651; že však odvozuje mylně všechnu rodinu Martina Pešiny z manželství jeho s Dorotou, nelze mu s jistotou věřiti. Tento rodokmen tvrdí, že byl Martin Pešina narozen r. 1598, že se oženil r. 1625 a děti jeho že se narodily Jan r. 1627, Tomáš 1629, Šimon 1631, Jakub 1633, Vít 1635 a Ludmila 1637. Z dotčené knihy městské víme, že 3 ledna r. 1651 Martin Pešina v skutku byl již mrtev a 19 prosince roku 1655 vdova již opět provdána, P. Grotz pak potvrzuje, že se Šimon Pešina narodil 19 října r. 1631 a Jakub 17 července r. 1633, poněvadž tato část matrik jemu ještě byla po ruce, i zdají se data rodokmenu pravděpodobnými, ač nepovědomý pramen jeho nebyl docela věrohodný.

chách, a krom toho chlapec dojista v rodině i mimo dům vychováván byl po smyslu řádu jesuitského, jehož Jindřichohradecký konvent byl patronem Počáteckého kostela děkanského sv. Jana Křtitele od r. 1594 až do zrušení řádu.

Bezpečné vědomosti o mladém Pešinovi máme již z doby jeho gymnasijních studií v Jindřichově Hradci, na která se dostal tuším asi r. 1643. V pozůstalosti Pešinově šťastnou náhodou se nalézá také něco jeho papírů z toho času, obsahu z nemalé části pozoru hodného pro poznání nejen jeho vlastního mládí, nýbrž i obecného rázu tehdejšího vzdělávání a vedení mládeže. Jedna sbírka jich ovšem má jen tu zajímavost, že v ní mezi různými gratulacemi spatřujeme na archu popsaném pravidly mluvnickými nejstarší podpis Pešinův; napsaltě naň náhodou: Verus possessor huius chartae est Thomas Peschina Poczatensis Bohemus. A. Domini MDCXLV.[7]) Za to jest opravdu pozoruhodna, ano památna psací knížka jeho z r. 1647 a 1648.[8]) Jsou to čtyři nesešité archy silného papíru, složené do malého kvartu. Písmo na nich, nesmírně drobné a husté, má již ráz pozdějšího písma Pešinova neobyčejně pevného, úhledného a zvláštního. Psáno jest naskrze do dvou sloupců, znamenaných vesměs nahoře JHS.

Shledáváme tu různá sepsání, některá vyvedená patrně pro cvičení a snad za úkol, jiná zřejmě pro zábavu pracovaná. Pouhou zábavou bylo jmenovitě vypsání obyčejných rvaček Hradecké gymnasijní mládeže s řemeslnickou, které jest nejstarším známým spisovatelským pokusem Pešinovým a ujímá největší část svazečku. Nápis jest „de bellis intestinis iuventutis novodomensis inter studiosos et mechanicos“ a počátek datován r. 1647, prvního července. Báseň psána jest hexametrem a má 1800 veršů. Poznáváme z ní, kterak hluboko pohřížen byl osmnáctiletý mladík do epiky Virgilovy, jejíž ozvěnou jest každý jeho verš. Napodobena jest úplně komposice i způsob i mluva Virgilova. Úvodem jest veliký výjev z podsvětí, ve kterém přední úkol má Discordia, pohánějící všechen děj až do konce; ale i do skutečného děje zasahují pak bohové a osoby allegorické. Všecko jest po dětsku až na stupeň dějů heroických zveličováno, takže není možno ani se dohádati skutečného příběhu. Ani o tehdejších

[7]) V archivu kapitoly Svatovítské LXXIX, 29: Gratulationes et alia minoris indaginis ex reliquiis Pešinae. Dospěv Pešina nepsal již nikdy jména svého německým pravopisem; i na německém překladě předmluvy k Prodromu podepsal se Pessina, po česku psávaje také Pessyna.

[8]) V archivě Svatovítském LXXIX 26: De bellis studiosorum novodomensium. Poema. Ex reliquiis Thomae Pešinae.

poměrech ve městě nedovídáme se tu bohužel ničeho následkem úplné mlhavosti u vypsání místa a neurčitosti způsobené allegoriemi, překládáním jmen do latiny a užíváním jmen symbolických a terminologie Virgilovské, jmenovitě v příčině zbraní, hudebních nástrojů a všeho, z čeho bychom jinak mohli poučiti se zevrubněji o tehdejším životě. A tak se tu pouze dovídáme, že Slavata, jmenovaný zde ochráncem Čechů, choval u sebe v Hradci malíře,[9]) a že mládež tehdy v Hradci studující byla z části také německá; neboť se připomíná zvláště, že její vůdcové byli vesměs Češi: „Omnes magnificum (s.) fuerant de sanguine Bojum hi studiosorum reges." (V. 512.) Cena vší té veliké práce, vykonané vedle studií a jiných zde zachovaných prací v několika nedělích,[10]) tedy jest pouze v tom, že poznáváme, kterak zdomácněl Pešina v poesii Virgilově, moha takořka hračkou improvisovati dosti obratné a správné verše jeho způsobu, což arci mu bylo velice usnadněno zásobou slov, obratů, povědění ano i celých polouveršů, z Virgila osvojenou. Však dosti na tom, že z hříčky té seznáváme hned z veliké části, co tou dobou zaměstnávalo čilou mysl jinocha, v podstatě arci již rozhodně obráceného k věcem náboženským a církevním.

Pouze katolického rázu jsou skoro všechny ostatní práce Pešinovy zde obsažené, a právě touto stránkou stávají se důležitým příspěvkem k poznání ducha jesuitských kollejí a duševního vývoje Pešinova. Máme tu živý doklad, jakým způsobem české mládeži vštěpována nesnášelivost náboženská a ošklivost i opovržení jiných vyznání a jich hlasatelů. To vše se zvláštní výmluvností ukazuje jmenovitě malá stránečka, datovaná 5 Julii a nadepsaná: „*Prosopopoeia ex prima Catilinaria, ubi fingitur respublica alloqui Catilinam*, per imitationem *traducta ad ecclesiam orthodoxam, Lutherum alloquentem.*"

Nad těmito řádky užasne nynější čtenář, odchovaný pravdou o volnosti smýšlení a snášelivosti ve věcech svědomí, platící od sta let za přední známku osvěty; a opravdu trneme, pomyslíme-li, že tato nezřízená příkrost, proti které vzpírá se všechen lidský cit, svou dobou plynouti mohla také z upřímného nadšení, pouze v jednostrannosti pobloudilého. Neníť tuším pochybnosti o tom, že náboženský fanatismus, který ničil tolik nejdražších statků našich, jakkoli často byl třeba jen předstírán za nejnižšími účely sobeckými a strannými, přece

[9]) . . . . . generosus Apelles,
Hostibus non tergo, sed forti pectore notus . . .
Parrhasia sed in arte potens, quem Slavata princeps
Hradeciae lux clara plagae *tutorque Bohemum*
Diligit et miro causa artis semper amore
Prosequitur merito praestantique munere donat.

[10]) Konec datován jest 1647, 12 Augusti.

i tehdy ještě namnoze také se prýštil ze skutečného přesvědčení. Kdo co nejvíce bližních opravdu církvi získal, ať se to stalo za kteroukoli cenu časnou, byl jejich největším dobrodincem, a právem platil dle toho názoru za nejhoršího škůdce lidstva, kdo spásu jeho přiváděl v nebezpečí, sváděje z jediné cesty k ní. Povážíme-li, s jakým úsilím se pěstovalo toto přesvědčení, pochopíme, kterak dospěti mohli též duchové nejlidumilnější k nelidskému pronásledování jinověrců — z pouhé lásky k lidstvu. Ohromná protireformace v Čechách měla ovšem různých příčin celou směsici: pohnutky politické a národní a lichá panovačnost hierarchie římské stejně jako divoké vášně osobní zbrojily tlupy, jejichž pomocí zjednána jest katolické víře samovláda u nás; ale máme dosti důkazů, že při proměně, jejíž násilnost připravila naši řeč a vlast na pokraj záhuby, působila aspoň jistou měrou také upřímná horlivost náboženská. Nechceme tedy popírati aspoň možnosti dobrého úmyslu vychovatelů Pešinových, kteří mu v duši vštípili nesnášelivé přesvědčení náboženské na celý život. Jisto zůstává, že on sám tak smýšlel s nejčistším svědomím, jsa své doby vzácným příkladem vlastenectví a lidskosti a zároveň úhlavním nepřítelem všeho, co se jakkoli příčilo katolické církvi. Malá ukázka zaměstnání jeho z doby studií gymnasijních odhaluje nám tíži duševního nátlaku, kterým byl již tehdy ukován k obecnému předsudku. Lhostejno jest, zda jeho srovnání Luthra s Catilinou vzniklo na přímé ponuknutí učitelů jako školní úkol či z vlastního popudu rozohněné mladé mysli; v obou případech stejně platným svědectvím jeho vychování zůstávají řádky, jež tuto klademe: „Nunc te fides orthodoxa, quae communis est nostrae sanctitatis parens, odit ac metuit; etiam diu de te nihil iudicat nisi de contemptu tuo cogitans. Huius tu neque auctoritatem verebere, neque praecepta sequere, neque potentiam, quam Dei gratia in universum possidet, pertimesces?“ a t. d.

Text řeči Ciceronovy napsán jest na levém sloupci až do závěrečné otázky úvodu: „Haec si tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat etiam si vim adhibere non possit?“; vedle toho na pravém sloupci čte se pak věrné, namnoze doslovné převedení Pešinovo, skoro stejně dlouhé, nejvýznamnější to památka vychování vlastence našeho, které musíme míti vždy na paměti, sledujíce život a jmenovitě spisy jeho.

Pouhým doplňkem takových obrazů jest ostatní obsah svazečku toho. Nalézá se tu ještě „Colloquium Munduli et Mariani super Visitationem Beatae Virginis“, datované Anno 1647, 3 Julii a navržené po levé straně prosou, po pravé pak vyvedené hexametry, kterých jest na dvě stě, pak

„Ode ad Magum iuvenem, ut daemonem ex inferno revocare desistat“ (2 Septembris, čtrnáct alkajských strof dle prosy vedle stojící) „Affectus Matris, prae fame comesurae filium“, (začátek, záležející z více než padesáti elegických dvojverší) a konečně s datum „1648 18 Aprilis“ slavnostní báseň z různých forem složená a nadepsaná pouze „Salutatio“, ve které mluví Amor, Blandulus, Chryseus a Helenus. Teprve konec prozrazuje podnět a poněkud i předmět gratulace té. Amor praví prosou: At tu, vir clarissime, patrone noster colendissime, Philippe, cuius incolumitatem cernimus, tum reditu gratulamur felicibus auspiciis, tum denique festa memoranda natalis diei tuae recolimus, tu inquam studiosorum amator ... Philippus Joannes Maecenas noster felix faustus vivat amore, vivat amori aeterno in aeternum. Postačí snad pouhé jmenování nedůležitých těchto pokusů, aby se objasnilo Pešinovo tehdejší vzdělání a náklonnost jeho k napodobení římské poesie, ovšem s obsahem a vkusem s jeho dobou se srovnávajícím. Jediný ze všeho toho způsob básnický, kterým se Pešina obíral, pokud známo, také později jako dospělý muž a spisovatel, jest básnění gratulační, k němuž arci měl dosti často příčiny vnější.

Zajímavé tyto papíry obsahují ještě jednu pozoruhodnou maličkost; vedle textů výhradně latinských připsáno jest po kraji na mnoha místech slovo Pane, Pane, na doklad, že mladý Pešina při latinském studování nepřestal ovšem mysliti po česku. Jest to nejstarší zachované české slovo z péra, které později pomáhalo prodlužovati hynoucí život českého písemnictví.

Mimo tyto v originále zachované památky známe z opisu, poslaného Dobnerovi z kláštera Obořištského, tabulku ctností, psanou patnáctiletým Pešinou r. 1644. Na každý den v témdni určil si v jedné zvláště se cvičiti a doložil: Quod si vero nonnumquam praeposita die unam harum negligeret, tunc det sibi ipsi aliquam poenam, non tamen levem, ut satisfaciat proposito suo. Tento důkaz jeho křesťanských cvičení z mládí chován byl dle listu P. Michaela Siebra, psaného Dobnerovi 25. dubna 1768 v klášteře Obořištském, Pešinou založeném, na převorství za sklem. — V archivě Svatovítské kapitoly také svazeček allegorických her náboženských, psaných Pešinou, se nám vyskytl, ale bez datum a všech poznámek, z nichž by se dalo souditi o tom, zdali se v semináři v skutku hrály a jaké účastenství toho měl Pešina.

O vlastních gymnasijních studiích Pešinových nedostává se dokonce zpráv původních; novější životopisy o jeho tehdejší výtečnosti a o vyznamenání, s jakým studoval v Jindřichově Hradci, vypravují tuším jen podle Pelcla, u něhož to však může býti pouze pravdě podobná okrasa, za jeho doby

pochopitelná. Omylem zdá se býti podotknutí, že byl Pešina pro tento prospěch v Praze přijat do semináře jesuitské koleje; aspoň Dobner [11]) ve shodě s přítelem Pešinovým Krugrem výslovně praví, že vstoupil Pešina do konviktu biskupského teprve, když se po filosofii stal bohoslovcem. Do Prahy přišel Pešina bezpochyby na podzim r. 1648, kterého právě studentstvo za švédského obležení ukázalo, jak již duch katolický, na universitě tehdy nejvyšší měrou vládnoucí, jím úplně pronikl; bohužel nemáme aspoň z filosofských let vědomosti o jeho životě. Rovněž o samých universitních studiích jeho nedopátral se již ani Dobner původních zpráv. Citovaný již list, vydaný Pešinovi městskou radou Počáteckou 16 října 1651, nazývá jej svobodného literního umění magistrem; měl tedy toho času filosofická studia již odbyta. Že se stal po dvouletém studium bakalářem theologie, toho nenalezl Dobner v seznamech universitních, nýbrž dokazuje to jen slovy Krugrovými, vyňatými z věnovací básně v prvním díle spisu jeho „Sacri pulveres“.

Theologii zároveň s Pešinou studovali tři členové řádu sv. Pavla poustevníka, z Uher pocházející, kterým jeho vědomosti a povahy tak se zalíbily, že se proměnil stálý jeho styk s nimi v konviktě záhy v důvěrné přátelství. Jeden z těchto přátel jeho, který z bohaté rodiny pocházeje míval s dostatek peněz, pomáhal jimi Pešinovi a jakmile jen uhodl nějaké jeho přání, nešetřil nákladu, aby chudší přítel opatřen byl vším, čeho potřeboval, a zvláště knihami, kterých byl nesmírně dychtiv. Veliká vděčnost, kterou Pešina za to k němu přilnul, přenášela se pak nejen na všechny tři soudruhy, nýbrž přímo i na řád, jehož byli členy. [12]) Od té doby pojal obzvláštní úctu k řádu pavlánskému, s jehož zřízením se při tom zevrubně seznámil, i bylo jeho vroucím přáním, aby řád ten usadil se také v Čechách, tak že posléze na sklonku života k účelu tomu věnoval všechen svůj majetek. Měla tedy příjemná episoda posledních studijních let následky v životě Pešinově velmi důležité.

II.

Pešina v Kostelci nad O. a v Litomyšli.

Roku 1653 dne 4 května Pešina dvacetičtyřletý vysvěcen jest na kněžství, [13]) čímž vkročil přímo do života. Máme o této

[11]) A podle něho Pešinův životopis v „Österreichische National-Encyklopaedie“. Wien, 1836.

[12]) Z řečeného listu P. Mich. Siebra Dobnerovi 25 dubna r. 1768.

[13]) Jelínek v historii Litomyšlské dle tamní děkanské knihy pamětní. Dobner a životopisy z něho vážené kladou vysvěcení k r. 1650, což se neshoduje ani s dobou studií Pešinových ani s jeho úřadováním v Kostelci. Byltě Pešina ještě r. 1648 v Jindřichově Hradci a nemohl

rozhodné době mládí jeho ještě méně zpráv než z jeho gymnasijních let, ale jedna vědomost bezpečně nás došla, ta totiž, že překročil práh dospělosti již vedením a ochranou přítele, s nímž jej dokonalá jednomyslnost a vroucí příchylnost pojila až do smrti, Bohuslava Balbína, jenž v jímavou a horlivou duši jeho vnesl již nyní své národní nadšení.

Bohuslav Balbín, o osm let starší, studia filosofická ukončil již r. 1642, na to však po stálém zvyku jesuitského řádu musil osvědčiti na venkově učitelské povolání, tak že se dostal na theologii teprve když Pešina již také studoval na vysokých školách pražských. Té doby již srdce Balbínovo proniknuto bylo horoucí láskou k svému národu, zářící z jeho pozdějších spisův a listů k přátelům. Všecka mysl jeho lpěla od mládí na slavné minulosti české — vědomo, kterak pronikl duši jeho pohled na korunu Svatováclavskou při korunování Ferdinanda III; i byl již odhodlán věnovati se dějinám své vlasti. Badání historická již od toho času konal, kdy s jesuitou Arriagou cestoval po Čechách, na této cestě sebral hojně zápisek a již nepřestal chystati se na úkoly historické.

Nelze pověděti, zdali Pešina již dříve kromě zápalu náboženského v sobě ucítil živé vědomí národní a dospěl-li sám k poznání, že mu před očima hyne mateřská řeč a rodná země, čili teprve ohnivý Balbín v něm probudil soucit s nešťastným osudem vlasti; jistě však Balbín přiměl Pešinu k tomu, aby následoval jeho příkladu a vzdělával domácí dějiny. Historie měla připomínati vrstevníkům český původ jejich — aneb aspoň budoucím pokolením zachovati čestnou památku vymřelého národu. „Videtur mihi, quod nos pauculi, qui supersumus, exČechi, veteribus posteris epitaphium veteri Bohemiae nostris annalibus scribamus.“ S takovým zoufáním díval se právem Balbín na úkol, k němuž povzbuzoval i mladšího soudruha. [14])

Kdy se začal přátelský styk jejich, není jisto, ale zcela určitě známo jest, že rozhodného povzbuzení, aby se obrátil k českému dějepisectví, dostalo se Pešinovi teprve, když přátelé již nežili spolu v Praze. Balbín vysvěcen byl na kněžství r. 1650, i poslán jest do Rychnova, pak do Krumlova a posléze do Kostelce nad Orlicí za kaplana; když pak Pešina

tedy do r. 1650 odbyti universitních studií; naopak zmíněný již list rady městské z Počátek dne 16 října 1651 dosvědčuje manželský původ Pešinův patrně k tomu účelu, aby byl přijat na studia theologická. Roku 1650 nemohl býti vůbec vysvěcen pro nedostatek let kanonických, o jehož prominutí nezmiňuje se ani Dobner ani kdo z jeho následovatelů. Den vysvěcení známe ze spisu Pešinova Phosphorus Septicornis, v němž na str. 611 praví, že byl zvolen děkanem Svatovítské kapitoly 4 května r. 1670, v den výroční svého vysvěcení.

[14]) List Balbínův k Pešinovi dne 26 dubna r. 1664.

v čas vysvěcení svého učinil mu přátelskou návštěvu — snad při nahodilém pobytu Balbínově v Praze — Balbín horlivě mu přimlouval, aby se pohřížil do dějin národních i dal mu historii Pavla Stránského k tomu účelu. [15]) Pešinovi bylo potřebí více povzbuzení k velkému předsevzetí než přesvědčování o jeho prospěšnosti; byltě rovněž od let chlapeckých nakloněn dějepisu a čím více dospíval, tím výše jej cenil. [16]) Nyní tedy Pešina zcela jsa podoben Balbínovi láskou k vlasti a k jejím dějinám, vedle povolání kněžského měl ještě jiný úkol života.

S tím vědomím odcházel jako kněz právě vysvěcený do duchovní správy, jak se zdá, i při tom jsa podporován přítelem Balbínem; nebylot asi pouhou náhodou, že se stal Pešina kaplanem právě v *Kostelci nad Orlicí*, kde před tím byl Balbín. Panství Kostelecké náleželo tehdy Pražské jesuitské kolleji u sv. Klimenta, a přátelství Balbínovo stalo se tam Pešinovi za nedlouho velmi prospěšným, tak že snadno jest domnívati se, že jej také přivedlo na místo, na kterém brzo začalo Pešinoví štěstí rozkvétati.

Pešina ve všech postaveních až do konce života jevil takovou píli a svědomitost ve službě církevní, že možná představiti si, s jakou horlivostí asi se jí oddal jako mladý kněz, plný jinošského zápalu, a nemáme-li toho dokladů z doby jeho kaplanování, jest důkazem nepopíratelným neobyčejně rychlé povýšení jeho. Ve dvou letech, r. 1655 uprázdnilo se děkanství v Kostelci, úřad dosti výnosný [17]) a velmi vážný, a Pešina, dvacetišestiletý kaplan, dosazen jest na ně Klimentskou kollejí působením Balbínovým, jenž mu tímto vzácným úspěchem opravdu proklestil cestu k pozdějšímu skvělému postupování v hodnostech. [18])

[15]) Vypravování Balbínovo v „Bohemia Docta“ II, 95: Gaudeo me nonnihil ad eum laborem (míněna jest historická práce Pešinova) contulisse: nam cum studiis philosophicis absolutis et theologia biennio audita sacerdos initiatus pro amicitia me inviseret, multis ei persuasi, ut se historiae patriae cognoscendae traderet in eamque rem Pauli Stránský librum obtuleram.

[16]) Praví sám v úvodě k Marsu Moravskému: „Quia multa sunt, quibus alii post alios utilitates publicas promovere contendunt mihi non nisi eorum exemplum proponendum putavi, qui praeterita et praesentia simul et magnorum virorum praeclara facinora litteris posteritati commendare conantur, me suapte natura historicis studiis dedito ita ut affirmare ausim a teneris et statim a primis litteris mecum crevisse amorem historiarum, qui sicuti earum voluptatem a puero coepi, ita simul utilitatem quoque aestimare cum crescentibus annis addidici, imo etiam num inter liberales et ineundas animi oblectationes in iis potiorem partem repono“ atd.

[17]) Ovšem byla krajina Kostelecká po válce třicetileté tak zchudlá jako všechna ostatní země. Balbín vypravuje v Miscellaneích I, str. 145, že mu po celý pobyt v Kostelci obyvatelé tamější nemohli přinášeti jiné potravy kromě ryb.

[18]) Balbín pokračuje na dotčeném místě: „Quinimo et fortunae eius prope author fui impetrato beneficio decanatus Costelecii ad Albim (sic), quod tum Collegium Societatis Jesu pragense ditione tenebat.“

Byla tím zároveň Pešinovi zjednána již také možnost, po přání svém i Balbínové obírati se dějinami českými, nač za svého kaplanování v ustavičné práci povolání dojista jen málo mohl mysliti. Nyní, maje sám kaplana ku pomoci v duchovní správě, nabyl mnohé prázdné chvíle, a tak počíná se té doby dvojité zaměstnání jeho, duchovní a dějepisecké. Dle vlastní své zprávy v Kostelci sepsal pojednání o vzniku, rozvoji a proměnách křesťanství v Čechách, [19]) které však zdá se býti ztraceno; aspoň nenalezl ho již Dobner nikde na stopě Pešinově, ani se nám neobjevilo mezi jeho papíry v archivu kapitoly Svatovítské.

Na větší předsevzetí dějepisecká ovšem pouhá prázdeň nestačila, a Pešina brzo se přesvědčil, že by jich nemohl prováděti bez literarních pomůcek, jichž se v Kostelci nedostávalo naprosto; ale tu již uchystán mu byl osudem nový obrat zvláště prospěšný právě historickým snahám jeho. Pešina nezdržel se déle dvou let ani v nové hodnosti kostelecké, jejíž dosažení samo již bylo mu výhodou nad míru vzácnou, nýbrž domohl se v kratičké té době postavení ještě mnohem příznivějšího.

Město Litomyšl již od té doby, co Pešina byl děkanem v Kostelci, bylo bez duchovního správce, poskytujíc věrný a výmluvný obraz tehdejších poměrů církevních v Čechách. Děkan tamější, Jan Ludvík de Jirove, Francouz rodem, člověk dobrodružný a k úřadu svému již tím neschopný, že mimo svou rodnou řeč mluvil pouze latinsky a málo německy, jak s kolejí piaristskou, mající v městě gymnasium, tak se správou městskou i panskou, byl se dostal do sporů a odešed pře své vést nejprve do Prahy, a pak do Říma již se nevrátil. Osiřelý úřad jeho z počátku spravovali piaristé a potom ujal se administrace jeho děkan oustecký Jakub Kousalius. Tak neurovnané poměry ovšem nemohly na místě tak důležitém dlouho se nechati, a po návrhu patrona, hraběte Jana Bedřicha z Trautmannsdorfu, pána na Litomyšli, tehdy nejvyššího komoří zemského a královského místodržícího, pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch hrabě Harrach jmenoval děkanem litomyšlským Pešinu dne 1 srpna r. 1657. [20]) Nový děkan přestěhoval se tam již 18 října a byl 11 listopadu v chrámě

[19]) Epistola dedicatoria v Marsu Moravském: „Agens Costelecii ad Aquilam decanum, tractatum de ortu et progressu religionis christianae in Bohemia deque mutationibus eius composui.“

[20]) Patrně jenom nedopatřením d'Elvert podotýká, že Pešina *tohoto* místa dostal dvacetišestiletý. Pešina sám v Marsu Mor. (Epist. Dedic.) jmenování to s jakýmsi důrazem přičítá přízni hr. Trautmannsdorfa.

litomyšlském slavnostně installován arciděkanem chrudimským Janem Švandou.[21])

Pověst, které Pešina nabyl zásluhami na děkanství kosteleckém, nám ovšem podrobně nepovědomými, již k tomu stačila, že si bez jakéhokoliv odporučování pouhou vahou vlastního svého jména zjednati mohl toto postavení v duchovenstvu venkovském nemálo vynikající.[22]) Veliké beneficium nebylo spojeno pouze s důchody zvláště vydatnými, nýbrž také s velmi vážným postavením veřejným; bývalať Litomyšl sídlem biskupským a posud náležela k městům na venkově nejvzdělanějším. V šestnáctém století oživovala město horlivá činnost Bratří českých, pány Kostky z Postupic tu chráněných; náhradou za to, srovnávající se s proměnami všeobecnými, dodával mu nyní vážnosti řád otců pobožných škol svou kolejí. Ani čilé tiskařství zdejší zcela nezaniklo náboženskými převraty; Pešina nalezl v Litomyšli horlivého tiskaře, *Jana Arnolta*, při r. 1665 rychtářem nazývaného, s nímž arci brzo vešel ve styk, ano časem i v užší poměr přátelský, do smrti trvající. Pešinovým úmyslům dějepiseckým nemohlo se tedy na ten čas ani dostati příznivějšího místa; nejprve však byl vážný a obtížný úřad mladistvému ještě knězi tuhou zkouškou vytrvalé horlivosti a důrazného i pevného si počínání.

Vskutku pak Pešina hned na počátku svého pobytu v Litomyšli osvědčil, s jakou rozhodností umí prováděti přísné náboženské zásady. Již r. 1658 stalo se, že na velikonoční úterý, připadající ke dni 23 dubna, na svátek sv. Vojtěcha, rada městská v čas odpoledních služeb božích rovnala spory nějaké mezi lidem. Neobešlo se to bez hluku, takže lid, jdoucí mimo do kostela, zastavoval se před domem radním a zameškal služby boží. Tu Pešina nedbal svého mladého věku ani nedlouhého ještě pobytu v Litomyšli a listem s otcovskou přísností pokáral rady městské za přestupek, vážnosti církve škodlivý, dovolávaje se zákazu místodržících pražských vyřizovati ve dnech svátečních cokoli v úřadech, jenž vydán byl 22 října roku 1654.[23]) Autority takovému vystupování potřebné nabýval ovšem jmenovité přísným plněním povinností, kterých přibývalo stejně s vážností Pešinovou. Hned roku 1658 po smrti vikáře oustecké ho Pešina jmenován jest biskupským vikářem východní

[21]) Z pamětní knihy děkanské v Litomyšli dle Jelínkovy Historie města L.

[22]) Svědectví Balbínovo na místě citovaném: Postea ille suo cortice nare coepit et suis meritis suisque auspiciis Litomysslium primum, deinde Pragam promotus, omnibus honoribus parem se esse facile demonstravit.

[23]) Vypravování Jelínkovo, jenž praví v historii m. L., že originál listu tam jest zachován.

polovice kraje chrudimského, z čeho znovu poznati možno, kterak vynikal vlastní činností pastýřskou již dříve než jméno jeho stalo se známým plody literarními. Vedle vlastního zaměstnání s rozsáhlým a obtížným úřadem tím spojeného nastaly mu však nyní ještě jiné práce; skoro neustále bylo mu spravovati tu neb onu osiřelou faru, někdy několik najednou, ježto nedostatek katolického kněžstva té doby pořád ještě byl velmi citelný a mnohé fary zchudlé kněze ani nemohly slušně uživiti. Tak víme, že spravoval farní kostely v Dolním Oujezdě, Sebranicích a Cerekvici, v Sloupnici ano až i v Jablonném na panství Lanškrounském; administrátorem sloupenským a cerekvickým byl současně r. 1660. Asi v čas vyznamenání úřadem vikářským dostalo se Pešinovi povýšení erbem a přídomkem, [24]) které toho času nebylo arci vzácné, ano shledává se z pravidla při osobách postavených ve vyšších úřadech vůbec, ale u Pešiny zajímavo jest jako počátek budoucích světských důstojenství a přímo památné titulem, jejž si zvolil. Pešina vzal si jméno *z Čechorodu.* Jednak bylo samo sebou zvolení přídomku českého výjimkou Byly tehdy přirozeným způsobem nejoblíbenější německé, také již proto, že nejčastěji Němci byli, kdož erb a titul směli udělovati; vedle toho kněží rádi užívali též titulů latinských. České najdou se z té doby pořídku, úplnou vzácností pak jsou přídomky, jimiž by se povýšený tak okázale a jadrně hlásil k svému národu, jako Pešina, [25]) jenž potom celým životem svou národnost hrdě nosil v štítě.

Tedy nyní, na prahu dospělého věku mužného, všechna povaha Pešinova byla již tak rozvita, jakou ji známe z dal-

[24]) Kdy Pešina nabyl erbu a titulu, není určitě známo; ale podpisy jeho z r. 1660 již mají vesměs přídomek.

[25]) Ovšem se stránky mluvnické slovo Čechorod, složením svým nečeské, jest pravým plodem své doby; tím však jen ještě tklivěji vysvítá z něho protiva mezi obecným úpadkem národnosti české a uvědomělostí jeho původce. V erbu Pešinově spatřuje se zlatá kotvice v modrém poli, a není snad náhodou, že se barvy ty shodují s barvami znaku města Počátek; nad přílbou, která zdobí štít svrchu, vznáší se hvězda, k čemuž Pešina připojoval své zbožné heslo: Stella Maria mea est, meus est meus anchora Christus. Tak spatřuje se jeho znak na obrazech Pešinových při Phosphoru a Marsu, ozdoben jsa té doby ovšem již také infulí a berlou. Pečeť má nad znakem drobné inicialky: T. P. Kdo Pešinu přídomkem a erbem obdařil, není známo. Od císaře nepocházelo asi povýšení, poněvadž Pešina tehdy ještě docela nebyl znám u dvora; také není dle laskavého vyšetření velevážеným badatelem p. A. Rybičkou v archivě ministerstva vnitřních záležitostí po tom ani památky. Pravdivé však asi jest domnění, vyslovené Dobnerem, jenž má za to, že původcem Pešinova titulu byl, jako obyčejně, některý comes palatinus a právem ukazuje A. Rybička k Slavatům a Martinicům, kteří majíce tuto hodnost byli s Pešinou ve styku. P. Grotz píše v listě svém, že dostal Pešina přídomku od císaře Leopolda za jeho přítomnosti v Praze. Snad počátecká tradice zbájila omyl ten.

šího života jeho; vedle vlastností již dříve vytčených osvědčil nyní národní uvědomělost, která jej napotom úplně rozeznávala téměř ode všech současníků a řídila skutky jeho, zasluhující trvalé památky v národě našem. Jako jsme výše nemohli rozhodovati, zdali v Pešinovi cit vlastenecký probuzen byl již v časnějším mládí čili teprve Balbínem, tak ani zde nemáme dokladů duševní proměny, kterou vzbuzené národní vědomí v něm nabylo takové síly, že je sám pokládal v bytosti své za hlavní známku, podle níž vzal si jméno. Ale na důkaz, že přijaté nové jméno nebylo pouhou okázalostí bez podstaty, hned z této doby máme první příklady mocného úsilí, s nímž Pešina odtud až do smrti ujímal se českého jazyka a rodného lidu svého.

Připadáme zde na stránku povahy Pešinovy, lišící se podstatně od rázu všech ostatních ušlechtilých vrstevníků, kteří s ním stejně milovali svůj jazyk a želeli smutného osudu své vlasti, jmenovitě také od vzoru Pešinova, Bohuslava Balbína. Nade všecky soudruhy Balbín vyniká horoucností citu vlasteneckého a vzletem myšlének i nevyváženým proudem výmluvnosti ve chvále i v hájení vlasti a rodné řeči; ale Pešina nad něj a tím více nad ostatní s nimi stejně smýšlející předčí duchem přes všechnu idealnost zároveň velice praktickým a podnikavostí ve veřejném vystupování, slovem nepopíratelnými schopnostmi politickými. Rozhodné výroky Balbínovy v listech jmenovitě Pešinovi psaných a zvláště neohrožené útoky jeho na mocné nepřátele našeho národa v Obraně jazyka českého arci Balbína rozhodně ukazují jako muže smělého činu; ale samo postavení jeho v absolutistickém řádě jesuitském nedopouštělo tomu, aby se pokoušel jakkoli prováděti politické názory nesouvisící s účely řeholními, ano přímo i odporující obvyklým v řádě tradicím. Naproti tomu Pešinu vychovala samostatná postavení v Kostelci a v Litomyšli, kde jako děkan za tehdejších poměrů byl jednou z nejpřednějších osob a měl nemálo váhy též u věcech světských. Tu měl hojně příležitosti, naučiti se obcovati s lidmi všeho druhu a nabývati praktických zkušeností; důležité veřejné postavení a jmenovitě z mocného tehdy úřadu vikářského pošlá uvyklost, míti mnoho lidí sobě podřízených, toť asi jsou příčiny silné sebedůvěry, která mu od té doby až do smrti dodávala odvahy k závažným činům, jakých té doby zvláště ve prospěch věcí českých neodvážil se tuším nikdo jiný. Mužem ryze praktickým shledáme Pešinu ve všech podnicích jak vlastních tak veřejných, a tudíž není divu, že vlastenecké názory své nejpraktičtěji prováděl a vydatně se ujímal českého lidu, jsa potom jako katolický kněz, své víře oddaný až do důsledností, ve kterých dnes vidíme fanatismus jeho doby, a jako muž z lidu svým roz-

hodným zastupováním českého národa na místech nejzávažnějších jediným příkladem tohoto způsobu v dějinách našeho nejtěžšího potlačení.

Největší protivenství tehdy jazyku českému přicházelo od církve, i potom, když přestál zdrcující antireformaci. Začalať se nyní positivní germanisace způsobem dosti podobným tomu, v jakém se jí v století osmnáctém ujala správa státní. Poněmčování církevní dělo se arci bez určitého úmyslu a jmenovitě bez systemu, ale plynulo přirozeně z okolností. Po náhlém obratu antireformačním nemohli čeští kněží, vycházející jen z malé, dříve katolické části národa, stačiti pro celé Čechy, nyní na víru katolickou obracené, i nastal českých kněží veliký nedostatek.[26]) Posavadní život Pešinův toho již podává dosti dokladův; celé řady beneficií napořád zůstávaly prázdny. Propaganda katolická ovšem věděla, že se může dodělati trvalých uspěchů výhradně kazateli českými, kteří mluví jazykem lidu srozumitelným a neodpuzují ho mimo novotu víry také ještě cizotou řeči, pročež také snažili se jmenovitě jesuité vychovati si co nejvíce kněží českých; ale potřebě tak zmnohonásobené v několika letech nemohlo býti pomoženo a bylo potřebí aspoň věku lidského, aby z mládeže po antireformaci do studií vzaté aspoň nejnutnější počet míst kněžských mohl obsazen býti lidmi mluvícími po česku. Nedostatek do té doby trvající vyplňován jest kněžstvem cizím, kterému antireformace dokořán otevřela vchod do země. Nemohlo li trvale získávati duší církvi katolické, aspoň bylo houževnatým plenitelem kacířstva a tedy pomocníkem rovněž vítaným jako tlupy žoldnéřské. Vniknuvše pak cizí kněží do Čech, tím snáze zmocnili se hlavně výnosnějších beneficií, čím méně domácích se mohlo o ně ucházeti, a církevní správa, dbající přede vším toho, aby co nejméně míst zůstávalo prázdných, tím ochotněji usazovala je na beneficia, čím větší měli u ní vážnost a čím pochybnější byla její šetrnost k jazyku kacířského národa. Že církev, dbající výhradně jen stránky náboženské, úplně netečna byla vůbec k národnostem a řečem samým, toho dokladem jest usazení předchůdce Pešinova na děkanství v Litomyšli. Cizinci tomu byla čeština úplně neznáma, ale ani německy vlastně neuměl a nemohl se tedy kromě latiny nikterak dohodnouti se svými sousedy; a přece mohl po celý věk seděti v důležitém úřadě,

[26]) O nedostatku kněžstva a zpustlosti duchovní správy v Čechách po antireformaci vypravuje zpráva kardinala Harracha císaři roku 1641, že v Čechách sotva třicet far slušně uživí faráře, takže každý k úživě potřebuje několik far a na každou pak může zřídka dojíti. O Chrudimsku praví se tu, že tam jest při 165 kostelích dvacet a jeden farář. Viz články F. Tadry v listě Politik r. 1883: Bilder aus Böhmen zur Zeit des dreissigjährigen Krieges.

k němuž prý byl odporučen z Řezna, kdyby se ho nebyl zbavil svévolně.[27]) Povážíme-li nyní, že kněží německých pochopitelným způsobem bylo nejvíce po ruce — daloť se jich tu a tam opravdově užiti — a že přední patroni katolictví a původcové jeho návratu do Čech byli Němci, diviti se nemůžeme, že, třeba snad církev byla k národnostem dosti lhostejna, Čechy zaplaveny jsou kněžstvem německým jmenovitě i na místech úplně nebo převahou českých, o smíšenějších ani nemluvě. To pak nebylo češtině méně nebezpečno než o sto let později germanisace škol a úřadů světských. Kázání v kostele bylo již tehdy jediným povznešením lidu nad nízkou všednost a jmenovitě jediným slovem vzdělanějším, které k němu pronikalo; náboženství mělo býti jediným předmětem jeho myšlení a kniha modlicí jediným čtením jeho. To vše když se mu poněmčovalo, kterak měl zachovati na dále vědomí ušlechtilejší mluvy české, dokonce když v něm pak ani nepěstována památka lepší minulosti rodné řeči jeho? Konečně nesluší zapomenouti, jakou váhu mělo tehdy kněžstvo, jsouc vlastně nejmocnějším úřadnictvem; jeho styk s lidem i kromě věcí ryze církevních byl velmi účinný a zejména školy buď mělo úplně v rukou nebo na ně mocně působilo, a kde škol za obecné zpousty nebylo vůbec, tam je nahrazovalo vlastní činností. Kde tedy kněží byli pouzí Němci, tam česká řeč byla v největším nebezpečí a každým způsobem pozbývala platnosti a váhy zároveň s úpadkem vzdělanosti a sebevědomí lidu.

Pešina ovšem blahoslavil antireformaci a její účinkům; ale národní vědomí jeho umělo určitě rozděliti její působení náboženské od poněmčujícího, jemuž počal se mocně opírati, jakmile nabyl váženého veřejného postavení. Byla mu v tom nemalou podporou ta okolnost, že prospěch jazyka českého byl tu zajedno se skutečným prospěchem katolického náboženství, které v bohoslužbě lidu nesrozumitelné mělo vrátkou oporu. I na četných místech Pešinova vikářství bylo české osadnictvo podřízeno duchovním německým, češtiny naprosto neznalým, a Pešina ujal se věci té se vší svou rázností. Roku 1662 vlastní rukou pilně vyvedl mapu panství Lanšperského, naznačující řeč, jakou se mluví ve které osadě, a 10 června t. r. důkladnou práci tuto poslal kanceláři arcibiskupské s listem, v němž ukazuje na počet osadnictva českého a na křivdu, která se mu děje hlásáním slova bo-

[27]) Uprázdněné úřady církevní zastávali nejvíce cizí mniši, jesuité, dominikáni a minorité. Již r. 1638 císař psal Harrachovi, že minorité čeští a němečtí v Čechách stěžují si na odstrkování, ježto prý míst výnosných dostává se nejhojněji kněžím *vlaským*. Císař žádá, aby se dbalo co možná kněží domácích (nationales), znalých totiž češtiny a němčiny. (Viz řečené pojednání Tadrovo.)

žího pouze v jazyce jemu nesrozumitelném, i žádá určitě, aby se Čechům všude dostávalo kázání českého, v obcích smíšených aspoň každé druhé neděle. Půl léta Pešina marně očekával odpovědi i obrátil se 5 prosince téhož roku znova na konsistoř arcibiskupskou, rozhodně žádaje přímo, aby do smíšených obcí dosazováni byli výhradně kněží znalí obou jazyků zemských.

Byl to ovšem důkaz pastýřské péče Pešinovy, zároveň však první jeho skutek, podniknutý ve prospěch jazyka českého, Pešinou tehdy již také literárně vzdělávaného, o čem nám bude níže mluviti.

Ale Pešina mimo cit národní také z pouhé lidskosti lnul k ujařměnému lidu a rozuměl i hmotné bídě, která jej obkličovala, ježto po dlouholetých strastech válečných a za všeobecné stísněnosti ještě byl obtížen novými poplatky. Ani v této potřebě Pešina neváhal dle své síly pomáhati rozhodným činem. Téhož roku 1662, kdy se domáhal jazykové rovnoprávnosti ve věcech církevních, dne 1. prosince obrátil se rovněž ke konsistoři pražské se žádostí za slevení přílišných poplatků, kterými od r. 1621 přitíženo bylo poddaným špitálu Chrudimského. Ukazuje pak Pešina významně k té okolnosti, že to jsou poplatky nové, před tím nebývalé, a vykládá výmluvně, že lid zvláštních břemen snášeti nemůže jsa spoustami války třicetileté ochuzen tak, že spíše podpory potřebuje, aby se zotavil. [28])

Bohužel není docela povědomo, jaké odpovědi se Pešinovi dostalo k těmto listům. Ale třeba tenkráte ještě hlas jeho zaznívaje z odlehlého zákoutí země, úplně zanikl, nejsa s to pohnouti netečnými myslemi, přece jeho počínání, ujímající se českého jazyka a bídy lidu po třicetileté již porobě národní, není věru nepodobno kmitu osamělé hvězdy za černé noci.

Nyní jest nám přičiniti k povaze Pešinově posud vylíčené rys podstatou nový, osvětlený jasně skutkem jeho, jenž připadá do času o něco málo staršího. Poznali jsme Pešinu jako kněze v duchovní správě neobyčejně horlivého a nadšeně oddaného víře, ve které byl vychován. S tím však Pešina spojoval také ještě vlastnost jinou, jížto se také jeho postava kněžská jasně odráží od barev, jakými si celkem myslíváme katolické duchovenstvo doby pobělohorské. Touto jeho zvláštní

[28]) Viz o těchto listech Pešinových zprávy *Frant. Dvorského* v Čas. Čes. Museum roku 1878 a 1880. Ostatně jest důkazem toho, že stížnosti tentokráte Pešinou pronášené časem konečně přece proklestily si cestu k sluchu nejvyšších úřadů, pojednání z roku 1684, zachované v archivě kapitoly Svatovítské, s titulem: Joannis Friderici archiepiscopi informatio ad Caesarem *de statu religionis, imprimis de oppressionibus per contributiones.* (XCII, 38.)

známkou jest neobyčejně ušlechtilé, čistě ideální smýšlení o důchodech kněžských. Pešina pokládal je za věc posvátnou, jíž nesluší užívati k užitku hmotnému, nýbrž pouze k účelům šlechetným a zbožným. Jakmile sám v Litomyšli nabyl značných příjmův, obracel toto smýšlení ve skutky, z nichž jmenovitě jeden měl opravdovou cenu a souvisel s nejšlechetnějšími snahami jeho.

Umínil si totiž Pešina hned po příchodu do Litomyšle, založiti rodišti svému studentské nadání. Zároveň s příchylností k rodnému městu jeví se ve skutku tom humannost i láska k duševnímu pokroku, ale poslední pohnutkou byla tu asi Pešinovi ještě myšlénka zvláštní, kterou měl na srdci po celý život a již posléze nejdůrazněji provedl svou závětí. Šlo mu nejvíce o rozmnožení vskutku českého katolického kněžstva. Zbožnosti a vlastenectví jest v myšlénce té zcela rovná míra. Pešina se svého stanoviska pokládal kněžstvo za největší potřebu národní, ale v kněžstvu cizím právem spatřoval zjevné nebezpečí víře i jazyku svého národa, kdežto od českých kněží očekával, že mu budou nejlépe moci přispěti v potřebách duševních, nad to pak že nedají lidu zapomenouti českého původu jeho a že budou sami sebou již upevňovati platnost mateřské řeči své. Tyto důvody, docela zjevné při pozdějších skutcích Pešinových, vedly jej, jak se podobá, také když zakládal Počátecké nadání. Úmysl po dosti dlouhém jednání, jehož máme hojné stopy v archivě kapitoly Svatovítské, stal se skutkem r. 1661. Pešina uložil u města Stráže pět set zlatých, aby šestiprocentový úrok z nich vycházel do Svatovítského semináře v Jindřichově Hradci, kde měl za to chován býti vždy jeden studující, rodilý z Počátek.[29]) Zakladací listina fundace této, daná 1 listopadu 1661, vyslovuje ryzí smýšlení Pešinovo o pravém nesobeckém užívání důchodů kněžských nejzřetelněji a slovy tak pěknými, že nebude proti mysli čtenářům, přečísti aspoň její úvod: „Considerans et animo serio id perpendens, qua modestia et integritate nos curatos beneficiatos reditibus ecclesiasticis frui deceat, vidilicet cum sint res Dei, patrimonium Christi et vota fidelium, quemadmodum sacri canones, concilia et patres loquuntur, non esse in usus profanos convertendos et prostituendos, sed data decente eaque pro debito statu honesta sustentatione, si quid demum supersit, illud in pias causas elargiendum“ atd. Slova ta mají velikou cenu tím, že nejsou

[29]) Město Stráž obrátilo tyto peníze do svého „solného handle“, přijavši je s řečeným závazkem o sv. Havle r. 1660 s povolením Ferdinanda Viléma Slavaty, oznámeným Pešinovi téhož dne. Z listu rektora semináře, P. Martina Rolla, psaného kapitule Svatovítské po smrti Pešinově 13 prosince r. 1680, dovídáme se, že chovanec nadání Pešinova požíval lepšího ze dvou tam obvyklých způsobů stravování.

jenom ozdobou dokumentu Pešinova, nýbrž zásadou přísně a horlivě provozovanou po celý život jeho.

Fundace ihned po založení platně působila; vystudovali na ni gymnasium v Jindřichově Hradci za života Pešinova, pokud víme, tři rodáci Počátečtí. Hned po smrti jeho však nastaly o fundaci spory, ve kterých, jak se zdá, i zanikla, ačkoli jí Počátečtí statečně hájili.[30])

Také v Litomyšli samé Pešina podporoval studující mládež hmotně i duševně. Vypravuje Dobner z pramene sice nejmenovaného, že Pešina v Litomyšli vybral si vždy sedm chudých studujících, z nichž míval každého dne v témdni po jednom u obéda i u večeře, dávaje si od nich při jídle předčítati, načež po jídle zaznamenával, co se mu při čtení zdálo pozoruhodným. Dobner nalezl v pozůstalosti Pešinové ještě několik svazečků takovýchto poznámek. Po čtení obsahu asketického následovaly obyčejně knihy historické, a Pešina prý obyčeje toho šetřil odtud až do smrti.

I jinak stýkal se Pešina se školami v Litomyšli dle vypravování Dobnerova. Praví se, že býval přítomen cvičením gymnasialní mládeže,[31]) ale ještě pochopitelnější a důležitější jest poznámka Dobnerova, že Pešina zvláště rád obcoval otcům piaristům na škole vyučujícím. Neznáme sice jménem ani jednoho z tehdejších členů tamější kolleje, ale

[30]) Také těchto jednání o fundaci zachovala se hojná památka v archivě kapitoly Svatovítské. Dočítáme se tu o jejím přetržení při smrti Pešinově z tohoto listu, psaného v Počátkách 22 Martii 1681 jménem Šimona Pešiny, bratra fundatorova, a Lukáše Pavlína: „Níže podepsaní vyznáváme podle dobrého svědomí našeho, že jest syn vlastní Šimona Pešiny jménem Kašpar za živobytí Jeho Milosti Pana Tomáše Pešiny z Čechorodu, biskupa Samandryanského etc. (titul) jakožto pana bratra mého na fundaci v Městě Hradci Jindřichově (kterouž on založil v seminarium sv. Víta na časy budoucí) až do vacací ai. 1680 vyštudiroval dvě školy, od toho času pak chtíc dále študirovati, zemrouc J. M. P. bratr, jeho pan páter rector Seminarii přijíti nechtěl.“ Poněvadž téhož dne 22 března 1681 vydána jsou i svědectví o těch, kteří na fundaci vystudovali, zdá se, že byly všecky tyto listy společně vydány ve při o fundaci na důkaz, že fundace skutečně trvala. Jmenovaný synovec Pešinův Kašpar, celým jménem Kašpar Vojtěch, dostudovav potom stal se farářem v Želenicích, kde zemřel r. 1710. V archivě svatovítské kapituly vyskytují se velmi obšírná akta pře, vedené o jeho pozůstalost, ježto v nedostatku závěti příbuzní na faře samovolně se rozdělili o jeho movitosti. Z dotčených svědectví dočítáme se ještě, že na Pešinovu fundaci vystudovali v Hradci Jindřichově synové sestry fundatorovy, P. Matěj Koukal, jenž potom vstoupil do řádu jesuitského, a bratr jeho Tomáš Koukal, kterému Pešina krátce před smrtí napsal list velmi zajímavý, a posléze Mikuláš Václav František Putrmon, syn Jiřího Augusta Putrmona, v čas vydání oněch listů již člen řádu křižovnického s červenou hvězdou a farář v Dobřichovicích.

[31]) Vypravují o tom Abbildungen böhm. u. mähr. Gelehrten und Künstler. I, 1773, str 25, ač se to zdá býti jen podrobnějším výkladem neurčité a z neznámého pramene vážené zmínky Dobnerovy.

snadno pomysliti sobě, že byli piaristé Pešinovi nejpříhodnější společností a účastníky náboženských a učených, třeba snad nikoli národních jeho snah a po jistou míru důvěrníky jeho historických prací. Připadáť do pobytu Pešinova v Litomyšli počátek jeho činnosti literární.

Neměl sice Pešina v Litomyšli zaměstnání úředního jistě o mnoho méně než v Kostelci, plně, jak jsme viděli, vedle duchovní správy ve vlastní osadě také povinnosti vikářského úřadu s takovou horlivostí, že podnikal i nemalé práce pouze jeho vlastním přesvědčením přikazované, a k ruce maje (podle historie města Litomyšli) jediného kaplana; ale okolnosti historickému jeho předsevzetí o mnoho příznivější měly jej nyní k tomu, že každé prázdné chvíle užíval k badání a spisování, tak že již této doby velikým počtem prací napsaných i vydaných osvědčil neobyčejnou pilnost plynoucí z lásky jeho ke studiím historickým. [32])

Myšlénka, obrátiti dějepisná studia svá k věcem moravským, zajisté časně vznikla v Pešinovi, neboť za nedlouho po příchodu do Litomyšle, asi r. 1660, [33]) již začal pracovati o Moravopise. Určitějších zpráv o rozhodnutí tom však nelze podati. Snad vzniklo v něm již v Kostelci, jak se za to má, [34]) ano snad povstalo z úrady s přítelem Balbínem, s nímž by se byl Pešina tímto způsobem z úmyslu rozdělil o práci tak, aby Balbín pracoval o českých, Pešina o moravských dějinách: [35]) každým způsobem však přestěhováním do Litomyšle úmysl ten byl posilněn a přiblížen k rychlému odhodlání. Sama poloha města zvala Pešinu, aby obrátil zraky k zemi sesterské, na jejímž pomezí žil, a k tomu přispěly brzo též jeho styky s Moravany, zaměstnávající mysl Pešinovu čím dále tím úplněji minulostí moravskou. [36]) I jsa

[32]) Vypravuje o sobě Pešina sám jednak v předmluvě k Předchůdci Moravopisu, jednak v Marsu Moravském, kde praví: .... „imo etiam nunc inter liberales et iucundas animi oblectationes in iis (t. j. historiis) potiorem partem repono ac quotiescunque me vacare contigit agravioribus curis, tempus illud ut plurimum iis seu legendis seu scribendis impendo.“ To jest arci míněno o době pražské, ale platí ještě větší měrou o pobytu v Litomyšli, kde Pešina měl mnohem méně prázdně než při kanovnictví svatovítském a úřadech s ním spojených.

[33]) Dle předmluvy k Předchůdci Moravopisu, dané r. 1663, v níž praví: „Kráčeje v této práci již téměř od tří let.“

[34]) Viz jeho životopis v N. Slovníku od A. Rybičky.

[35]) Tak smýšlejí Em. Tonner (ve Světozoru r. 1868) a Josef Jireček (v Rukověti k dějinám literatury české).

[36]) Pešina sám při prvním svém díle o moravských dějinách, Předchůdci Moravopisu, připomíná nahodilou shodu okolností těmito slovy: „Já tehdy, maje časem chvíli a uprázdnění od povinností mých duchovních, maje také v historiích svou obzvláštní rozkoš, vzal jsem před sebe tu práci, abych starožitnosti vlasti Vaší jako i věci jiné pamětihodné, jichžto by mi se doptati bylo lze, vypsal a co porůznu jest u historikův jiných, to spolu v obzvláštní jeden spis, pod titulem

nad to také rodem Moravě blízký, Pešina tím snáze odhodlal se zkusiti, jakého zdaru mohl by očekávati při takovém díle, v čem se mu z Moravy dostalo tolika souhlasu a povzbuzení, že se počal opravdově připravovat na budoucí moravský úkol. Jest pak svědectvím vážnosti, s jakou Pešina pojímal svůj úmysl, a skutečného předsevzetí jeho, podniknouti dílo velké a novým obsahem užitečné, ta okolnost, že se vydal, než začal pracovati, na cestu do Moravy a Slezska, aby sebral co nejvíce látky. Při tom již jej podporoval stálý příznivec jeho *František Karel hrabě z Kolovrat,* president nad appellacemi a později zemský hejtman moravský, jenž si potom s Pešinou dopisoval a zvláště při jednání s moravskými stavy o náklad na Marse Moravského. Nevíme, jak se Pešina s ním seznámil, ale již před cestou moravskou a slezskou dostal od něho list bez datum, zachovaný posud, s odporučením k Vilému z Roupova. Z listu toho víme o dotčené cestě Pešinově i o tom, že doufal s pomocí Kolovratovou nabyti přístupu i do městského archivu v Brně, kam chtěl zajeti při návratu ze Slezska. [37]) Výprava Pešinova celkem velmi se vydařila. O samé cestě není sice zpráv, za to však souditi lze o jejím úspěchu ze seznamu pramenů, z nichž Pešina vážil, a jmenovitě archivů, které sám prohlédl. Užiltě jmenovitě archivu rodu Pernšteinského se zvláště cennými zápisky Albrechta z Pernšteina o válkách husitských a dějinách až po šestnácté století, pak archivů klášterů Třebického a Velehradského a měst Jihlavy, Brna a Hradiště i sebral dosti kronik a listin; ale hlavním ziskem z celé cesty bylo přátelství muže, jehož povzbuzení Pešinu přivedlo ke konečnému rozhodnutí a který jej potom ustavičně co nejvydatněji podporoval v úkolu jeho. Byl to opat premon-

Moravopis, uvedl. A to tím ochotněji a mileji, čím poznávám, že od vlasti Vaší zrozen jsem blížeji. Tak zajisté vlast má Počátky (město jest v království Českém, v kraji Bechynským, na panství Jindřichohradeckém) Moravy se týká, že i jednoho předměstí dle Moravy za díl svůj jmenuje a nazývá. Přistupuje k tomu, že, jakož jsem zrozen blízko Moravy, tak i posavád zůstávám z povinnosti mé duchovní nedaleko jí, jako by mi hned sami osudové z jistého zřízení Páně tak schválně vyměřili, abych od Moravy dáleji vzdálen nebyl, než jak jsem se zrodil.“

[37]) Píšeť Fr. K. Kolovrat: „Quantum vero sedulum laborem et zelum in conscribendis libris Reverendissimae Dominationis Vestrae attinet, intellexi, nec non praesentes recommandatias ad D. *Wilhelmum de Raupova* feci, ut non solum ipsius scripta accipere, verum et accessum in bibliothecam bonae memoriae Domini *Caroli de Žerotín* habere et optatos libros persolvere poterit. An praeterea in archivium *brunense* Reverendissimae Dominationi Vestrae daretur accessus, debebo prius Supremum Dominum Scribam et ceteros Tabulae officiales in parte interrogare;“ a dále: „*Precor feliciter in Silesiam* et ut omnia feliciter cedant exopto, nec non *in reditu gratum adventum Brunam* expectabo.“

stráckého kláštera zabrdovského u Brna *Godfrýd Olenius,* jenž Pešinovi otevřel archiv kláštera svého a půjčil mu jeho letopisův i potom vždy zůstal důvěrníkem jeho díla a měl vřelé účastenství s osudy jeho, dopisuje s ním pilně. S ním zároveň Pešina jmenuje svým příznivcem rytíře *Jana Jakartovského ze Sudic* na Pačlavicích, Kobylím a Náměstí, o němž víme dle Pešinova vlastního svědectví v předmluvě k Předchůdci, že mu propůjčil některých pamětí „psaných i tlačených“ a na žádost jeho slíbil mu pomáhati, aby se mu dostalo zpráv z měst královských, podobně jako mu Olenius pomáhal stejným způsobem při klášteřích. [38]) Užitečným účinkem cesty Pešinovy bylo i to, že některá města, kterým oznámil úmysl svůj, pracovati o historii moravské, sama mu poskytla svých pamětí; jmenovitě město Brno, patrně působením Jakartovského, poslalo mu paměti své řádně sepsané a opatřené městskou pečetí. [39]) V té příčině byl Pešinovi platným podporovatelem také olomoucký probošt *Eliáš František Castelle,* jenž jako administrator statků biskupských povolil mu, požádati listem neb ústně biskupských měst za paměti jejich, což sice z počátku nemělo velkého účinku. [40])

Pešina vrátil se z cesty naplněn jsa důvěrou ve zdar svého počínání a nyní učinil sepsání dějin moravských předním úkolem svého života, o jehož naplnění od té chvíle pracovati počal ze všech sil. Těžil pak hned na počátku historického badání také z výhod několikera literarního přátelství. Nejstarší a nejbližší jemu soudruh na této roli, Bohuslav Balbín, měl ovšem velikou zásluhu o práci Pešinovu; jmenovitě víme z předmluvy k Prodromu, že Pešinovi „kniby jedné, plné rozdílných listův aneb epištol v jazyku latinském i českém písmem starým sepsaných a to nejvíce za příčinou Jiřího krále českého, v který se nacházejí mezi jinými i listové daní od stolice apoštolské k stavům markrabství Moravského jako i k biskupu olomoucskému tehdáž Thasovi z Boskovic, též i k městům královským, Olomouci, Brnu, Znojmu, Jihlavě a Unčovu i zase odpovědi jich dané stolici apoštolské“. Ale mimo Balbína hned od počátku práce byli Pešinovými pomocníky také druzí dva jesuité, pracující tehdy o domácích dějinách, *Jiří Kruger* [41]) a *Jan Tanner,* kteří odtud

[38]) Nelze vlastně ani říci, kdy Pešina cestu moravskou a slezskou před se vzal, ale jest podobno k víře, že to bylo před početím Moravopisu, tedy asi hned r. 1660.

[39]) Viz předmluvu k Předchůdci Moravopisu.

[40]) Tamtéž.

[41]) Krugrovi Balbín mezi vrstevníky dával první místo. Ve své Bohemia docta, mluvě o Pešinovi, dotýká se Krugra těmito slovy: Hoc loco subicere oportet consummatissimum aevo nostro historicum, beneque de patria meritum Georgium Crugerium Societatis nostrae, quem

náleželi k jeho bližším přátelům, tak že si zejména s Krugrem velmi pilně dopisoval, mívaje s ním rozmanitá jednání.

Po tři léta Pešina pracoval o vypsání dějin moravských, které nazval *Moravopisem*. Bylo to po spise Bartoloměje Paprockého, Zrcadle markrabství moravského, první dílo, jednající o Moravě zvláště O jeho rozměru a celém způsobu pohříchu nemáme nyní dosti určitého ponětí, poněvadž tato původní podoba jeho nezachovala se; víme jen, že byly spisu hotovy tři díly, jichž obsah ukazuje stručně Prodromus, a k nimiž Pešina hodlal v díle čtvrtém připojiti topografii moravskou. Z nedostatku pramenů místopisných upustil však od práce již počaté a úplné dokončení a vydání díla uvázlo roku 1663. [42])

Za to Pešina té doby měl již pohotově dílo jiné, které velmi rychle vydal tiskem. Psaltě vedle Moravopisu již r. 1662 stručný výtah z něho se zvláštním úmyslem. Jako totiž látky místopisné tehdy skoro vůbec neměl, byly též sebrané jím prameny historické namnoze kusé. Věděl zajisté ještě o důležitých archivech moravských, z nichž posud nemohl čerpati, a domníval se právem, že se na Moravě skrývá ještě množství pamětností, jemu vůbec neznámých. Mimo to přál si, aby mu co možná od všech měst a větších míst, hradů a klášterů zaslány byly vedle vypsání topografických také paměti, a soudil, že toho dosáhne snáze a větší měrou, jakmile bude jméno jeho známo prací historickou již vydanou i na Moravě nabudou určitého ponětí o způsobu díla jeho. Tak měl napřed vydaný výtah zjednávati spisovateli další potřebnou látku a vůbec usnadňovati práci rozmnoženou vážností jména jeho. Ale ještě jiný, neméně důležitý účel mělo toto podniknutí. Pešina při spisování Moravopisu již měl o to péči, kterak spis obšírný a nákladný vyjde na světlo za časů tak těžkých a všemi snahami výhradně k vécem náboženským se obracejících, i pohlížel již tehdy k moravským stavům s nadějí, že buď na sněmě povolí náklad na Moravopis, ne-li celý, aspoň z části, nebo že někteří jednotliví z nich, poznávajíce čest, která z takového podniknutí plyne jak zemi tak jednotlivým rodům a místům, přispějí mu pomocí při vydání vlastním nákladem. K tomu měl je nyní též přivabiti předcházející výtah, dávaje znáti, kterak dílo bude hodno podpory. Z těch příčin vyšlo nejmenší sice ryze historické dílo Pešinovo, ale, jak viděti, jeho snahám

ego sine controversia primum in peritia et scientia rerum patriarum fuisse existimo, licet stylum et eius cultum neglexerit, quo uno minor est aliis. Ceterum rerum notitia neminem ex nobis esse existimo, qui paria adferre potuerit.

[42]) Viz předmluvu k Předchůdci Moravopisu.

důležité a nám nejpamátnější. Pešina dal mu jméno, naznačující určitě ráz i účel jeho, nazvav je *Předchůdcem Moravopisu.* Ještě r. 1662 rukopis k tisku schválen Tannerem se stránky víry, mravův i historické pravdy, načež obdržel Imprimatur od kanovníka Jana Františka z Aschenfeldu, tehdejšího officiala arcibiskupského; 24 dubna r. 1662 schválen jest biskupskou konsistoří v Olomouci. Následujícího roku na den svatých Crhy a Strachoty (9 března) dána jest předmluva Pešinova a, jak se zdá, velmi rychle potom spis vytištěn. [43]) Čím se stalo, že uplynulo více než rok od schválení rukopisu, než odevzdán jest do tisku, z části aspoň vysvětlují stránky, dělící předmluvu od samého počátku knihy. Pešina poslal rukopis k tisku úřady schválený vynikajícím příznivcům a přátelům, aby přečtouce jej odporučili ho čtenářstvu, což za jejich rozptýlenosti po Čechách a Moravě snadno způsobilo takový odklad. Nalézámeť za předmluvou taková odporučení šesti osob. Jsou vesměs veršovaná. Na prvním místě čteme čtyři elegické dystichy osoby z odporučujících nejdůležitější, Pešinova příznivce, opata zabrdovského Godefrida Olenia, který Pešinu se svého stanoviska velmi lichotivě srovnává s Hájkem; potom následují dva dystichy chrudimského děkana a vikáře Pavla Žáka ukazující s důrazem k tomu, že jest Prodromus prvním podobným dílem o Moravě, a druhé dva s apostrofou k obyvatelstvu moravskému. Děkan kolínský, M Jan Sedlecký, bakalář theologie, v témže metrum spisovatele přirovnává ku včele sbírající med a odkazuje k příštímu Moravopisu těch, jimž Předchůdce nestačí. Metafor méně krotkých užil pražský farář od sv. Martina, M. Jiří Victora, v jehož očích Pešina překonal Apellesa i Parrhasia obrazem orlice moravské. Největším nadšením rozohnil se však moravský rytíř Mikuláš Žalkovský z Žalkovic, jenž věnoval Pešinovi báseň o sedmi alkajských strofách, opěvuje zvláště jeho nesmrtelné zásluhy, načež ještě oslovuje čtenáře dystichy elegickými, vykládaje smělými obrazy cenu Pešinova díla. Po těchto ctitelích, které Pešina vybral zřejmě pro veřejnou vážnost jmen a úřadů jejich, na konci hlásí se k němu ještě Jiří Pešina, syn staršího bratra jeho Jana, o němž nevíme, jaké měl toho času postavení, dvěma nápisy elegického rozměru, z nichž jeden oslovuje čtenáře a naznačuje mu obsah knihy, a druhý slibuje spisovateli, že čest jím Moravě prokázaná k němu se

[43]) „Prodromus Moravographiae. To jest: Předchůdce Moravopisu, obsahující summovní vejtah všeho toho, co v týmž Moravopisu, kterýž na světlo se hotoví, obšírně položeno bude. Zatím napřed vyslaný od svého authora M. Thomáše Jana Pešiny z Čechorodu, děkana Litomyšlského. V Litomyšli. Vytištěno v impressi Jana Arnolta Léta Páně 1663.“ 8°.

navrátí, a těší se chvalným svědectvím, kterých se knize již dostalo. Pozoru hodné jest, že si tu Jiří Pešina přikládá titul „z Čechorodu“; což snadně není možno jinak, než že Pešina jsa obdařen přídomkem, vyžádal ho i synovi bratrovu, jenž s potomstvem svým ho užíval jediný z příbuzných, pokud nám povědomo.

Dotčená odporučení spisu mají jen tu zajímavost, že z nich vidíme, kterak znám byl Pešina tehdy již hlavně v duchovenstvu a jak toho uměl užiti ve prospěch svůj a svých účelů; v skutku však důležitá jest vlastní Pešinova předmluva k Předchůdci. [44]) Jest to Pešinovo poslání k obyvatelstvu moravskému, kterým oznamuje úmysl vydati Moravopis a žádá k tomu pomoci poskytováním pramenův i podporou vydání jeho. Předmluva obsahuje vedle nejednoho příspěvku k životopisu jeho zvláště jadrné a rázné osvědčení vlastenecké uvědomělosti Pešinovy a jasné důkazy jeho pravého ponětí o národních potřebách tehdejšího lidu.

Poněvadž poslání to a jmenovitě žádost v něm vyslovená směřuje ke všem obyvatelům Moravy, položena jest předmluva ve spise kromě vrchního titulu a úvodních veršů naskrze českém také v německém překladě. Její nadpis jest: „Předmluva důstojně velebným pánům prelátům, vysoce osvíceným knížatům, vysoce urozeným hrabatům, urozeným pánům pánům, urozeným a statečným rytířům, moudrým a opatrným radám měst, všem čtyrem stavům a obyvatelům vznešeného markrabství Moravského, Jich Milostem pánům mým milostivým a dobrotivě příznivým.“ Pešina z předu vykládá posavadní úplný nedostatek historie moravské, vzpomínaje Paprockého a Ctibora Tovačovského z Cimburka, spisovatele knihy o svobodách a volnostech markrabství Moravského, vysvětluje, že v kronikách českých zmínka o věcech moravských děla se jen po různu dle příležitosti, načež přistupuje k úmyslu svému, nedostatku tomu odpomoci, dotýkaje se své blízkosti k Moravě rodištěm i úřadem, [45]) i vypravuje o povzbuzení a podpoře od opata Olenia a rytíře Jana Jakartovského ze Sudic a o pomoci poskytnuté Tannerem, Krugrem a jmenovitě Balbínem, [46]) a posléze o přerušení tří-

[44]) Předmluva následuje hned po titulním listě, ozdobeném na zadní straně moravskou orlicí, pod níž historii zemského znaku moravského vykládají tyto verše, patrně Pešinou psané:

Quod Moravi attulerant huc primi insigne, clatrata
Caeruleo in campo rubra tabella fuit.
Antiquum, prout fert generosa Croatia tale
De facto, patrii nobile stemma Laris.
Huic aquila alba dein superaddita, cincta corona
Regia: et hoc Moravi nunc, vide, utrumque ferunt.

[45]) Viz tuto část předmluvy výše na str. 26.

[46]) Viz ukázku z předmluvy výše na str. 27.

leté práce své při čtvrtém díle Moravopisu pro nedostatek látky místopisné, i pokračuje: „A já nepochybuju, než že mnohá města markrabství Moravského pěkné paměti a starožitnosti o sobě vynajíti mohou, kteréž kdyby jim nebylo za těžké ze starých skříní a koutův vyzdvihnouti, pospolu sebrati a mým rukou (sic) podati, příjemně by velmi předsevzetí mému posloužili, ano také účinlivostí svou by sobě památku a pověst dalekou způsobili. Pročež aby tato má upřímná a hotová k Vašim Milostem a Vám ochotnost byla všem povědomá, uznal jsem za nejlepší, dříve toho veřejnou známost skrze tohoto předchůdce, učiniti s ohlášením i s prosbou, aby pokudž co takového paměti hodného o sobě a vlasti své mají (jakož nepochybně mnozí míti budou) s tím se se mnou zdělili a tak jakžby sami nejlépeji uznali, do Moravopisu uvésti mi dopustiti sobě oblíbili. A v tom obzvláštně města královská sobě a mně posloužiti mohou.“ I vyslovuje Pešina naději, že se mu nyní v skutku dostane pamětí hlavně měst královských a biskupských; při tom dotýká se pamětí brněnských, poslaných mu úředním způsobem, a listu, kterým se toho dožadoval u měst biskupských s povolením administratora biskupských statků, olomouckého probošta E. F. Castelle. Jmenuje pak jiná města vedle královských a biskupských, pozoruhodná, [47]) jichž příběhů mu potřebí v Moravopise, poněvadž hodny jsou býti zaznamenány, řka: „V čemž jim posloužiti hotov jsem z srdce rád: nechť toliko mi pamětí takových, sepsaných pořádně, propůjčiti sobě nestíží Sice, pokudž o kterém z nich málo co dotknuto bude, to nestane se mou vinou aneb mým schválným opomenutím: mnou zajisté v pilném vyhledávání věcí paměti hodných nic scházeti nemá, nýbrž chuť a vůle jest má všechno, cožby se koliv takového v pravdě vynašlo a mně doneslo, šetrně položiti: a v té příčině nelituji nákladu ani práce, *jsa při tom naděje té, že budoucně pán bůh některé dobrodince i z prostředku Vašich milostí a Vás mi ku pomoci v nákladu budoucího Moravopisu vzbuditi ráčí.*“

Hned na to pak čteme tyto věty, z nichž mluví národní uvědomělost a láska k jazyku českému, jaké té doby vůbec nevyrovná se kromě Balbína nikdo v Čechách:

„*Že pak v jazyku českém tuto mou práci na světlo vydávám i potom vydati v úmyslu jsem, to činím ku poctivosti národu a jazyka svého českého jako i moravského, jenž se od našeho nemnoho dělí, abych ukázal, že jsem upřímný ctitel*

[47]) Prostějov, Třebíč, Mezeříč nad Oslavou, Telč, Slavonice, Evančice, Litovel, Třebová, Šternberk, Nový Jičín, Mezeříč pod Rožnovem, Fulnek, Hranice, Lipník, Přerov, Holešov, Uherský Brod, Hustopeč, Slavkov, Nyklšpurk etc.

své vlasti a pravý Čech a za svou vlasteneckou řeč že se nestydím.

Pohnulo mne k tomu ještě, že od dávních let nevyšla žádná věc historická v našem jazyku, v čemž mnozí z krajanův, nejsouce jiných řečí povědomi, nedostatek snášeti musejí." [18])

Po tomto památném vyjádření již pouze podotýká, jak užitečný by byl překlad Předchůdce do němčiny, kdyby jej někdo předsevzal, a poroučí se ještě přízni obyvatelstva moravského. Pověděli jsme již, že má tato předmluva datum apoštolův a arcibiskupů moravských, svatých Crhy a Strachoty.

Připojena jest potom ještě krátká předmluva k čtenáři, omlouvající úplný nedostatek dokladů v knize okolností tou, že jest Předchůdce pouhým výtahem, který měl zůstati krátký a neobjemný, kdežto citaty by byl velice vzrostl, jakož i v skutku „bez toho v knize druhé až příliš obšírný jest. Čemuž jsem poněkud," praví Pešina, „sám chtěl pro to, abych i tudy tím srozumitelněji některých věcí ponavrhl zatím, dokudžby jich obšírněji budoucí Moravopis nevyložil." Na konec pak žádá se skromností docela nelíčenou, aby jej každý o poznaných nedostatcích spisu zpravil listem neb ústně, dokládaje však mužně: „Na ty pak, kteří jiných práce buďto stenčovati anebo haněti a hyzditi bez hodné příčiny obyčej mají, avšak nic ze svého, cožby vlasti ku poctivosti sloužiti mohlo, nevydávají, nic nedbám: pakli co lepšího a užitečnějšího na světlo vydají, rád jim v tom ustoupiti a práci jich nad jinou i nad mou schváliti chci." Stejný smysl má závěreční heslo celé knihy: „Si minus ista placent, Zoile, fac melius."

Sám spis dělí se na pět knih. První podává pěti kapitolami přehled moravských dějin od počátku národů slovanských až po vznik markrabství Moravského, jehož dějiny vypravuje kniha druhá, zaujímající přirozeným způsobem celé jádro knihy. Rozdělena jest v kapitoly, z nichž první sáhá po Přemysla Otakara I, druhá po vymření Přemyslovců, třetí po smrt Zikmundovu, čtvrtá po bitvu u Moháče a pátá odtud až k Leopoldu I. Poslední kapitola pro velikou délku ještě sestává z pěti dílů; první jedná o Ferdinandu I a Maxmilianovi, druhý o Rudolfovi, třetí o Matiáši, čtvrtý o Ferdinandu II a pátý o Ferdinandu III, jehož smrtí končí se vlastně vypravování po úmyslu spisovatelově; jen aby vypravování nezůstalo kusé, přidán jest krátký appendix, který je

[18]) Také toto místo jest doslovně přeloženo v následující předmluvě německé, kde věta „a za svou vlastenskou řeč že se nestydím" rozšířena jest parenthesí: „wie solcher, leider, nicht wenig zu finden."

zakončuje a jmenovitě vypravuje o zvolení a korunování Leopolda I.

Kniha třetí jest pojednání o náboženství Moravanův. První kapitola vypisuje náboženství pohanské, druhá přijetí víry křesťanské, třetí mluví „o proměně v náboženství a o počátku, vzrostu i zase vyplenění kacířstva v markrabství Moravském", čtvrtá zavírá posloupnost arcibiskupův a biskupů moravských a pátá podává zprávu „o církvích kollegiatních, opatstvích, kollejích a klášteřích v markrabství Moravském". Není nesnadno, tušiti souvislost velmi charakteristické knihy té s Pešinovým starším pojednáním z doby kostelecké o vzniku, rozvoji a proměnách křesťanství v Čechách.

Kniha čtvrtá jest velmi stručný nástin topografie moravské, kterou právě Pešina i pro Moravopis tehdy teprve hodlal vzdělati, i náleží sem poněkud také poslední kapitola předešlé knihy. Závěrek výslovně dodává, že bude Moravopis obsahovati topografii docela zevrubnou.

Poslední kniha, pátá, není leč pouhým prospektem budoucího pátého dílu Moravopisu, jenž ustanoven byl k vypsání politické správy markrabství; na jediné stránce obsaženy jsou tu nápisy kapitol budoucího dílu toho. Pešina napřed vypravuje, že Předchůdce měl již vyjíti z tiskárny, když mu napadlo, Moravopis rozšířiti pátým dílem. Odhodlaltě se, vypsati politickou správu moravskou, ačkoli znal nesnáze takového vyšetřování, s nadějí v pomoc moravského obyvatelstva a zejména zemského úřadnictva. Obmýšlený pátý díl měl míti tyto kapitoly: I. O stavích a sněmích v markrabství Moravském. II. O ouřadech a povinnostech zemských. III. O soudech zemských a tribunálu. IV. O manstvích biskupských a soudech manských. V. Posloupnost hejtmanů zemských. Při tom ohlášen ještě Appendix o knížetství Opavském, dokazující Pešinovo vědomí souvislosti zemí koruny České.

Na posledním listě krátkým připomenutím spisovatel ještě se vrací k hlavnímu účelu knihy vyloženému již v předmluvě. Ještě na rozchodu se čtenářstvem hledí si pojistiti jeho podporu při sbírání pramenů pro Moravopis. Dotýkaje se žádosti v předmluvě vyslovené, odkazuje všech, kdož by mu z Moravy něčeho chtěli poskytnouti, do Zabrdovic k opatu Oleniovi; tomu že mohou vše pro své pohodlí i pro jistotu dopravy odevzdati, od něho že Pešina vše již dostane.

Vypsané složení Předchůdce v obecných rysech poučuje nás o podobě, v jaké Pešina Moravopis psal a z části ještě hodlal psáti. Jen o podrobném vyvedení nesnadno souditi z výtahu velmi těsného. Předchůdce složen jest po způsobu pouhých kronik. Souvislé vypravování mají jen některé části, jako úvodní pojednání o původu Slovanstva a do jisté míry

vůbec první kniha; ale čím více v pokračujících dějinách přibývá látky, tak že její množství nesnadno přehlednouti a srovnati, tím rozhodněji spisovatel vzdává se zápasu s těmito obtížemi a přestává na pořádku docela chronologickém. Pragmatické líčení potom záleží jen ve spojujícím odvolávání na příběhy souvislé, ale na různých místech poznamenané. Proto však ještě není nemožno, že v Moravopise sestavení chronologické bylo podřízeno skladbě pragmatické, ale jistoty není. [49])

Za to může obsah Předchůdce svědčiti o stanovisku Moravopisu a zároveň arci o smýšlení Pešinově vůbec.

Nikdo Pešinovy doby a osoby znalý nemůže diviti se tomu, že celou knihou proniká duch církevní, uvažující déjiny české naskrze dle toho, jak se v každé době měly vůbec k náboženství a zejména k víře a hierarchii katolické. Tak vidíme zde, že ani v sedmnáctém století neochabla v Čechách vděčná památka Karla IV; ale předním důvodem, nazývati jej pravým otcem vlasti, jenž hliněné království přijal a zlatého po sobě nechal, Pešinovi jsou duchovní jeho nadání a jmenovitě jeho štědrost v zakládání kostelův a klášterů. Karel IV jest jemu a vrstevníkům jeho idealem panovníka českého, Jiří Poděbradský naopak v řadě králův českých příkladem nejhroznějším. Kladeť Pešina nemalou váhu na veřejné postavení duchovenstva v zemích českých a vytištění jeho z místa nejpřednějšího odvozuje z doby Jiřího, která tedy po jeho zdání zplodila jedno z největších neštěstí národních. Úchylky od učení římského vzbuzují v něm živý odpor, jejž možno snadně měřiti podrážděností ironie, objektivnímu dějepisci ovšem neslušící, s jakou Pešina mluví o vzniku přijímání utraquistického: „Ještě pak tehdáž, když Jan Hus z Prahy do Konstancie vyjížděl, blud o svátosti oltářní pod obojí způsobou se nevyjevil, ale v nebytnosti jeho nějaký školometa Petr Drážďanský, mistr školní u sv. Michala v Starém městě Pražském, spolu s farářem svým Jakobellem takové nové učení zklepal" atd.

I nemůžeme pozastavovati se nad jednostranným jeho soudem o válkách husitských, kterýž nemohl ani nesměl býti jiný, a co vysvětliti nepostačí doba a vlastní smýšlení jeho, tomu porozumíme, připomenouce sobě vychování Pešinovo. K takovým přímo zarážejícím výstřednostem takového zápalu náleží Pešinovo líčení Jana Žižky. Největší válečník český jest jen podnětem jeho potupě, která na tom místě, kde se jeho vypravování konečně Žižky zbavuje smrtí jeho,

[49]) Viz níže v korrespondencích Balbínův list, psaný Pešinovi v Jičíně 1668 na důkaz, kterak již tehdejší škola historická cenila pragmatické skládání historických spisů.

vypuká v slova tak urážlivá, že se tomu nic nepodobá v celém ostatním spise, ježto Pešinovo vyjadřování přes všechnu jadrnost a ráznost nikde jinde takovým způsobem nepřekračuje mezí ušlechtilé umírněnosti. Není divu, že všeobecné, přímo pověrečné hrůzy Čechů sedmnáctého století ze jména Žižkova nemohl zůstati docela prost ani Pešina, jenž ho přirozeným způsobem se svého stanoviska nazývá slepým vůdcem slepého lidu; ale že náboženský názor, z něhož Pešinovi nebylo možná se vyzouti, mohl jej právě v této věci strhnouti v rozčilení takořka horečné, to neplyne z vlastních názorů, které si vybudovala dospělá mysl jeho, to jest nevyhladitelný účinek vychování, kterého se mu dostalo v koleji jesuitské v Jindřichově Hradci. Tam naučili ho viděti v Luthrovi Catilinu — což divu, že se mu jevil Žižka jako „potvora ohyzdná, kteréž poněvadž ruka lidská zahladiti nemohla, prst boží ji setřel“!

Nescházela ovšem ani víra v zázraky, konané tu svatým obrazem, tu Kapistránem, ani jistá míra pověrčivosti, čehož arci nejméně kněz doby Pešinovy mohl býti prázden. [50])

A přece všechny tyto stránky slabé a temné vyváženy jsou tak vzácnými vlastnostmi spisu Pešinova, že původci jeho za něj a za jeho působení tehdejší dobou musíme býti upřímně vděčni. Cit vlastenecký a národní mluví z něho na každé straně aspoň tak srozumitelně, a to slovy v knize po třicetileté válce v Čechách tištěné dojista neslýchanými.

S určitostí, odporující důrazně tehdejšímu obecnému mísení pojmů, kterým vše opravdu české vydávalo se za kacířské, Pešina liší hned od počátku roztržek církevních otázku národní od náboženské a přes všechen odpor ke všemu nekatolickému až do konce věrně stojí při jazyku a národu českém. Nelze toho lehce vážiti, že Pešina, když zatracuje učení Wiklefovo, do Čech vnesené, ihned zároveň zavrhuje současné utisknutí Čechů Němci v Praze, o němž dobře rozumí, že „potom Čechům příčiny k následujícím bouřím podalo“, a není jen všední jeho národní hrdost, s jakou opakuje uznání, vynucené Čechy od Zikmunda, jenž pravil, že mohli býti Čechové jen Čechy přemoženi. Tak tedy přemohla úcta k bojovnému lidu českému náboženskou nenávist jeho, svádějící jej sice i k souhlasu s Menhartovou ukrutností, u Lipan spáchanou, v čemž arci Pešina jest patrně doslovným následovatelem Eneáše Silvia.

[50]) Zdá se nám vedle toho pozoruhodným malý, ale křiklavý důkaz, že ani tehdejší určitost u víře nečinila nemožnými zmatky v myslech věřících: Ve třetí knize Předchůdce při vypisování náboženství Moravanův mluví se (na listě V 5) s úplnou vírou o divech, které, prý, se někdy dály původem zlého ducha při obětech *pohanských!*

Podobně pak smýšlel Pešina i o posledních velikých proměnách domácích. Arci vykládá vznik osudné války třicetileté pouze se stránky náboženské tak, že „nedlouho bůh spravedlivý díval se nad takovým potlačením církve své a svých milých“, a raduje se účinku bitvy bělohorské, po které „hned pokleslo kacířstvo v bujnosti své“, konče vypravování o dějinách náboženství těmito slovy: „A tak se ten zlý koukol z Čech a Moravy vyplel, sama toliko pšenice pravého katolického učení v svém výborném duchovním zasetí pozůstává, kteráž se v ušlechtilém svém vzrostu až dosavad síliti, rozšiřovati a rozmnožovati nepřestává. Z čehož buď Bohu chvála.“ Zírá odtud jeho upřímné přesvědčení o štěstí, které se lidstvu připravuje jakýmkoliv obrácením na víru katolickou. Ale proto Pešina nezapomíná, kterak s protivnou vírou potlačena jest i vlastní jeho řeč a zvláště důtklivé jest jeho přiznání, že na Moravě řeč „německá již těchto let v přednějších městech jako i v krajích Slezska a Rakous se tejkajících hrubě moravskou přemáhá“.

A nejen české, ale i slovanské vědomí Pešinovo vzácným na ten čas způsobem se ohlašuje hned prvními řádky celé knihy, která začíná těmito slovy výklad o původu Čechů: „My Čechové, Moravané, Poláci, Charváti, Rusové, Vindové a jiní téhož jazyka příbuzní jednomyslně všichni k tomu se známe, že od slavného národu slovanského jestiť počátek náš“.

Poněvadž pak nad to mnohé z dotčených vad byly nezbytnou výminkou, bez které by Předchůdce tehdy ani nebyl mohl vyjíti, sluší tím výše ceniti jeho snahu, udržovati ve skleslém lidu českém vědomí jeho původu, lásku a úctu k mateřské řeči a znalost vlastních dějin. Náleží tedy Pešinovi všechen dík za to, že vydal hned Prodromus český, na radu přátel, ačkoli původně chtěl, jak vidno z předmluvy, sepsati výtah z českého Moravopisu po latinsku, patrně s tím úmyslem, aby mu spis latinský zjednal ještě rozsáhlejší podporu a přízeň. Pešina sám, jemuž zvelebování českého písemnictví tak leželo na srdci, arci neměl ani tušení o tom, že tento pouhý výtah jest jediná kniha, kterou mu souzeno vydati jazykem českým.

V příčině historické kritiky vytkl Předchůdci přítel Pešinův, Jiří Kruger, v listě Pešinovi psaném (23 Martii 1664?) že příliš důvěřuje Hájkovi, jmenovitě v chronologii, prý, nespolehlivému. [51])

Nikoli kritický, nýbrž ješitně nedůtklivý duch byl příčinou nelibosti, kterou již tehdy dějepisectví Pešinovo vzbu-

[51]) Prodromum legi illa die, qua accepi, totum et occurrerunt, quae moneam. *Hagecum* videtur sequi, cuius auctoritatem ne, quaeso, in omnibus, potissimum chronologia, veneretur.

zovalo u některých. Pešina sám o sobě praví na závěrku druhého dílu Marsa Moravského: Qui, quod in praetacto Prodromo aliquos belli duces muneri suo minime satisfecisse ac florentissimos Caesaris et Imperii exercitus sua culpa, ne dicam ignavia, miserabiliter perdidisse, paucis perstrinxerim, pluribus idcirco displicui, imo apud aliquos in odium vehemens ac grave me incidisse dolui.

Při tom dovídáme se, že poslal Pešina prostřednictvím Krugrovým exemplář Prodromu do Litoměřic také biskupovi Schleinitzovi, s nímž tedy již toho času jej spojovalo přátelství aspoň literarní, proměněné později ve svazek velmi důvěrný a Pešinovi důležitý. Maxmilian Rudolf baron Schleinitz, [52]) kanovník kapituly svatovítské, stal se r. 1655 prvním biskupem litoměřickým, ale i v tomto úřadě zůstal příznivcem a jistou měrou i pěstitelem historie a byl smýšlením podoben Balbínovi, Pešinovi, Krugrovi a Tannerovi, uloživ do listů, psaných velmi hojně Pešinovi, živý obraz duševního stavu celé této společnosti, tak že jeho listy budou vydatným pramenem pozdějšího vypravování našeho.

Z účinků, kterých Pešina očekával od vydání Předchůdce, některé sice nastaly skrovnější měrou než se nadál, za to však jiné převýšily jeho přání, aspoň ta, která mohl veřejně vysloviti. Byltě ještě roku 1663 stavy moravskými, nepochybně přičiněním svých brnenských příznivců, jmenován *historiografem moravským*, jsa prvním dějepiscem, jemuž na Moravě vážný tento titul byl udělen. Stalo se to zřejmě v druhé polovici r. 1663, neboť ještě toho roku přikládal si Pešina nový ten titul, jehož při vydávání Předchůdce ještě neměl. I není příčiny pochybovati, že právě Předchůdce Pešinův, snad zvláště svou předmluvou, přiměl stavy moravské k řečenému skutku, když viděli první samostatnou historii

[52]) O Schleinitzovi Balbín píše v druhém díle knihy Bohemia docta v části Nobilitas docta: „vir scientiis omnibus, quae in academiis docentur, excultissimus, poeta inprimis suavis nec minus eruditus, ob quas amabilis ingenii et profundissimae doctrinae dotes venerationem meruit atd. . . . Conatus est etiam historiam Bohemiae illustrare duobus libris scriptis Vandalo-Bohemiae, sed hic libri nondum editi sunt, et si ederentur, satis ostenderent authorem in historia patria peregrinum fuisse neque ullum veterem scriptorem contulisse, sed suis tantum auspiciis (quod infelix scribendae historiae genus est) et suspicionibus scripsisse, et plus coniecturis suis quam testimoniis veterum tribuisse. Primum librum Vandalo-Bohemiae invictis rationibus lib. 2. Miscellaneorum toto refelli at librum eius secundum in Stemmatographia reieci potentissimis argumentis, quod ipsemet Maximilianus agnovit, cum moriens vetuit historicos duos libros a se scriptos vulgari, nisi ego, quem novissimis vobis salutabat, aliud censerem. Ob eam causam Maximiliani nomen inter historicos Bohemiae apponere nolui.

moravskou, sepsanou mužem, který vzal před se, vyvésti zevrubné dílo o Moravě. [53])

V příčině nákladu na vydání Moravopisu, za jehož poskytnutí Pešina stavů moravských žádal v předmluvě k Předchůdci nepřímo a snad zároveň určitěji v dopisech, jmenování toto nebylo naprosto závazkem, nýbrž nejvýše mohlo rozmnožiti posavadní naděje Pešinovy, že mu vydání díla bude usnadněno. Mnohem platněji mohl nový titul pomáhati Pešinovi, aby dosáhl druhého, nalehavějšího účelu. Prameny Moravopisu potřebné mohl zajisté jako historiograf shledávati o mnoho snáze, nepotřebuje takovou měrou již zvláštních povolení, chtěl-li se tázati měst a klášterů na paměti jejich a maje jako badatel úřadem ustanovený do mnohých archivů vstup poněkud otevřený, kdežto do jiných, soukromých, mohl se ho nyní dožádati snadněji vlastní váhou nového důstojenství svého. Jakou měrou se vyplnila oprávněná ta očekávání, uvidíme, sledujíce další Pešinovo vzdělávání Moravopisu, které však po vydání Předchůdce přerušeno jest jinou prací způsobu mnohem méně klidného.

Jest nám tu mluviti o jednom z nejpodnikavějších skutků, jimiž Pešina osvědčil odhodlanou, samočinnou iniciativu, v jeho povaze význačnou. Jest to skutek politický, kterým se nad to litomyšlský děkan činně vmísil do bouřlivých událostí politiky zahraniční.

Úspěchy turecké v Uhrách po dobytí Varadína 22 srpna r. 1660 počaly se již nebezpečně dotýkati též okolních zemí, ve kterých potom skutečný vpád Turků do Moravy a do Rakous nemalé zděšení způsobil, poněvadž se očekávalo, že takové vše hubící výpravy budou se opakovati a zasahovati dál a dále. V skutku hned po vpádě prvním, kterým se divocí plenitelé přiblížili téměř až k Brnu, v zápětí následoval druhý, sáhající až k Holešovu. Na čtyřicet tisíc lidí z Moravy, Slezska a z Uher odvlečeno jest do otroctví. [54])

Obyvatelstvo českomoravského pomezí dostávalo rozčilující zprávy o vpádech tureckých za čerstva a mělo proč přemýšleti o nebezpečí. které by hrozilo i Čechám, kdyby Morava nebyla obráněna proti Turkům. To viděl jasně i Pešina a viděl ještě dále, kterak by po úplném opanování Uher a po dobytí Moravy Turkům čím dále tím méně překážek stavilo cestu Čechami na říši Německou a snad útok na všechen evropský pořádek, na všechno křesťanství a na jeho veškeru vzdělanost; zároveň nedaly mu veřejné poměry kla-

[53]) Po Dobnerovi opakují též pozdější životopisy Pešinovy domněnku, že byl jmenován historiografem, když Ucalegon učinil jméno jeho velmi známým; ale již první vydání Ucalegona jmenuje Pešinu historiografem moravským, jsouc datováno ještě r. 1663.

[54]) Majláth, Gesch. der Magyaren, III díl, str. 277.

mati se nadějí, že by kterákoli z mocí postavených v nebezpečí chopila se o své újmě rázně vedení společného odporu, jejž pokládal za nezbytný. Pronikavá mysl Pešinova pojala tu smělý záměr. Odhodlaltě se sám netečným vládám živě před oči postaviti budoucnost, jakou si připravují, nechávajíce Turkům dobývati země po zemi, a takto z ospalosti probuzeným ukázati čin, kterým zbaviti se mohou stálých tureckých válek, připravujících všem ustavičnou nejistotu a obtíž, ano i snadno zhostiti se nemilého sousedství východních vetřelců v Evropě. Učinil to jadrným spiskem, který byl s to, působiti veliké pohnutí a obraceti k sobě pozornost jak sám sebou tak hned obratným a důrazným titulem „*Ucalegon Germaniae, Italiae et Poloniae Hungaria, flammâ belli Turcici ardens.* [55]) Po našem nynějším smyslu to jest velká politická brožura, větší část knížky však jest historická, třeba i zde tendence byla zřejmá. I jest Ucalegon v podstatě plodem historických studií Pešinových a novým dokladem blízké souvislosti dějepisu s politikou. První a větší ze dvou oddílů spisku jest zevrubný výklad historický „de origine gentis Turcarum et progressu eius“. Vypravuje o Turcích a jejich válkách v Evropě a jmenovitě v Uhrách až po smrt Kemenyho a ustanovení Apaffýho, po čemž učinili Turci útok na země Uhrům sousedící. To jest okamžik nezbytného odporu okolních národů. k němuž nyní Pešina zve v oddíle druhém, [56]) vykládaje tu důvody společné války: Motiva ad succurrendum Hungariae et capessendum universale contra Turcas bellum. Nejobšírnější jest odůvodnění první, a necessario, mnohem kratčeji mluví spisovatel pro válku ab aequo et iusto, ab utili a posléze a facili.

Tyto části, do nichž ovšem také ještě pronikají vzpomínky historické, nejsou odděleny s přesnou důsledností, nýbrž jen hlavními obrysy zachovávány; skoro neustále jedny důvody zasahují do druhých a jmenovitě opakuje se důvod nezbytí přirozeným způsobem téměř bez ustání.

Hlavní ráz všeho vedení důvodů těch jest ovšem řečnický a v tê příčině bez odporu velmi zdařilý, třeba spisovatel ze vzorů, které čtenáři nejspíše tanou na mysli, spíše blížil se k Ciceronovi než Kapistranovi. Nemáť zde převahy ohnivost a vzlet, lidské city rozněcující, nýbrž výmluvnost takořka nevyvažitelná, která obkličuje čtenáře všestranným vykoři-

[55]) „Ucalegon Germaniae, Italiae et Poloniae Hungaria, flammâ belli turcici ardens. Productus â M. Thoma Joanne Pessina de Czechorod, Decano Litomisslensi et Marchionatus Moraviae Historiographo. Pragae, Typis Universitatis in Coll Soc. Jesu ad S. Clementem. Anno 1663.“ 12°.

[56]) Oddíl první naplňuje část od str. 4—117, druhý od str. 118—197 v prvním vydání.

stěním důvodů věcných, šťastným užitím všelikých obratů řečnických, neobyčejným množstvím myšlének a pozorování drobných, a zejména dobývá si souhlasu plynnou, hladkou a ušlechtilou formou řeči, jejíž jemnost v odstiňování spojená s bohatou zásobou případných obratů v sedmnáctém století za obecného mdlého přežívání zbytků bývalého humanismu mohla sama míti znamenitý účinek. [57])

Jádrem všech úvah jest důkaz nezbytí společné války, jejž Pešina začíná tímto usilovným vyzváním:

„Si aliquando contra cummunem hostem unanimi consensu et totis viribus arma sumenda erant, iam sunt; iam intonandum universale sacri belli classicum, instituendi quam validissimi armorum apparatus, habendi quam fortissimorum delectus, exciendi sub signa bicipitis Aquilae omnes imperii status, contrahendi exercitus, instruendae acies ac dirigendae pleno passu adversus immanem orientis barbariem, extrema quaeque ipsamque servitutem christianis in Europa gentibus minitantem.“

Po těchto apostrofách náš kazatel války proti Turkům s celou silou svého slovanskéko vědomí obrací se k národu polskému. Mírné smlouvání Turků s Poláky jest klamem; Turci z dobré vůle nezastaví svých pokroků a nebude-li jim zabráněno, budou harcovati za nedlouho po rovinách ukrajinských. Smíření s Rusy Moskvany a spojení s nimi proti Turkům, toť jediná záruka dalšího bezpečí obou národů. A kdyby nebylo vlastního prospěchu, *vzájemnost bratří slovanských* káže tu obětavě pomáhati:

„Etsi nulla sit consilii huius ratio, nonne vos satis movere vestrosque animos sollicitare debeat miserabilis aspectus vicinorum populorum, ut ὁμογλοττῶν fratrum ac gentilium nostrorum, Slavorum, Croatorum, Moravorum, Silesiorum, Bohemorum etc., an pudorem vobis non excitent tot in dies caedes, tot vincula et fumantia late incendia villarum ultorem eo ipso poscentia? Crudeles estis, si non succurritis istis, impii, si nos veluti piacula quaedam hosti dila-

[57]) Tento úsudek o řečnické formě a latinské řeči Pešinově arci jest úplně relativní, vyplývaje ze snadného přirovnání s tehdejším slohem; jakkoli však latina Pešinova přes všechnu obratnost především není zcela správná, přece dovolujeme si pochybovati o tom, co praví A. Gindely, že mohla kdy latina u Pešiny býti příčinou neuhlazené formy a překážkou vyjadřování a brániti nejen vzletu myšlének ale i rhetorickým okrasám. Vzletu arci mohl míti Pešina více, když psal česky, poněvadž nejraději psal svému lidu; ale „rhetorických okras“, o nichž nad to pochybujeme, že by dodávaly literarním pracím vlastní „trvalé ceny“, nemohl míti více v češtině, kterou psal bez zvláštního studium řeči, uče se jí dojista jen z lidu a ze skrovného počtu knih starších, než v latině, ve které sloh svůj tříbil od mládí prosou i veršem dle hojných vzorův, a které mu bylo hojně užívati v úřadě i mimo něj.

cerandos sinitis aliudque nihil animus ominari poterit, quam quod iam certo immineat illud inevitabile fatum, ut iuxta sermonem Domini apud Ezechiel: Magog sit princeps capitis Mosoch, princeps scilicet (ô dii meliora!) universae Venetae seu Slavonicae gentis, de qua iam ante quadraginta circiter populos sub iugum misit."

(„A kdyby nebylo jiného důvodu rozhodnutí tomu, zdaž by neměl vámi dosti hýbati a myslí vašich podněcovati přesmutný pohled na národy sousední, vaše bratry stejnojazyčné, Slováky, Charvaty, Moravany, Slezany, Čechy atd., zdaž by vám nebyly k hanbě tolikeré každodenní porážky jejich, tolikerá pouta a daleko široko doutnající spáleniště měst, volající sama po mstiteli? Jste ukrutníci, nepřispějete-li, bezbožní, necháte li nás jak oběti nepříteli rozsápat a nebylo by pak jiného očekávati, než neodvratného osudu, hrozícího již nyní, že dle slov Páně u Ezechiele Magog ovládne Mozochem, totiž ovládne (čeho nás, bozi, chraňte!) vším slovanským národem, jehož sobě již před tím byl podrobil na čtyřicet kmenův.")

Mocnějších pohnutek nikdo nemůže míti, i klade spisovatel již naposledy všem knížatům křesťanským na srdce, že nyní možno vše získati nebo vše ztratiti, a končí vzpomínkou na osudné proroctví, že bez včasné pomoci Německo bude tureckou kořistí, dokládaje: Quod longe superi avertant.

Nejživější jest Pešinova řeč, která na druhém místě dokazuje spravedlivost zamýšlené války. Jest bojovati za slávu boží, na ochranu víry a k obraně vlasti, jako bojovali vůdcové lidu židovského, jako Řekové u Marathonu a Salaminy, Horatiové, Deciové a Fabiové, rytíři němečtí a naši Vratislavové, Přemyslové, Karlové, Ferdinandové, jako polští Boleslavové, Kazimíři, Vladislavové a Zikmundové. [58]) Jest to boj spravedlivý pro těžké křivdy, Turky nad křesťany a církví páchané, které Pešina líčí s nemalým vzrušením, dovolávaje se posléze křesťanské lásky, aby chopila se meče za Krista, jenž sám umřel za křesťany. Žádáť boje čest lidská i čest boží a, slovem, boj bude spravedlivý, neboť spravedlivě bojuje, kde se brání násilí.

Třetím důvodem jest užitečnost války, zřejmá z prospěchů, které z ní kynou nepřátelům Turků. Spisovatel užívá tu patrného stupňování. Zmíniv se dosti mdle o válečné kořisti polní, jíž možná očekávati, rozhovoří se o výhodách

[58]) Měří se tu cena boje za náboženství subjektivním přesvědčením bojujícího, i nepřikládá se boji za víru křesťanskou cena větší než obraně náboženství židovského, řeckého nebo římského, jak bychom očekávali se stanoviska církevního.

politických. Nejprve říše Německá má prý tu příležitost, rozšířením svého území utvrditi dávnou svou slávu válečnou; spisovatel Němců povzbuzuje lichotivými vzpomínkami a vynášením jejich válečné síly, která se mu zdá taková, že není na světě druhého národa tak velikého a mocného, jenž by lépe mohl silou svou vypuditi společného nepřítele. Krom toho, prý, Turci mají zvláštní hrůzu z císaře německého a konečně, prý, by bylo slušno, aby si západní císařství dobylo tímto způsobem i východního s Cařihradem.

Hledaje potom u Poláků stránku nejcitlivější, jejíž dotčení by je najisto rozjařilo k boji, spisovatel vybírá si k tomu Multany, Valašsko a Besarabii, země kdysi králům polským podřízené a nyní Turkům poddané a hodné, aby si jich Poláci dobyli opět. Polákům a Rusům nejprve spisovatel nabízí čest zbaviti východní evropské kraje Turků, nezapomínaje Rusům připomenouti, kterak jim posud Turci překážejí na Černém moři. Benátky, prý, by si zjednaly ostrov Rhodský a Malta Cyprský. a tak by ze všech stran Turci byli v úzkých. Ale to vše jest hlasateli turecké války pouze vnadou duší na světské slávě ulpělých; jeho zápal pro válku roznícen jest nadějemi vyššími. Nad slávu boje pro vlast jest nadšenému knězi vědomí, že má meč tasen býti za boha, náboženství a církev, pro věčnou slávu a odměnu. Ta myšlénka jej přivádí u vytržení, tak že končí pravým blahoslavením bojovníků, kterých, ať zvítězí či podlehnou. nekonečný triumf očekává na věčnosti.

Posledním důvodem, který měl docela zaplašiti zbytky rozpaků a pochybností, jest úplná snadnost a jistota zdaru celého předsevzetí. První zárukou jest převaha síly a udatnosti Německé říše, Italův a Poláků nad Turky ochablými, („non possunt simul stare fortia pectora et servitus", „neobstojíť, prý, zároveň statečná hruď a otroctví"), kteří pouze lstí dobývají vítězství; [59]) oč jich jest počtem více, to vyváží nesnáze, způsobené hlavně různorodou povahou vojska tureckého. Však, prý, nelze mysliti, že by se boje neúčastnili Švédové a Dánové, a že by národové Turkům již poddaní v Evropě i nepřátelé jejich v Asii nevzchopili se zároveň proti nim, tak že vlastně jde jen o to, aby se válka začala i bude veta po nepříteli. Ani pak nemůže býti nejistoty o konec války, ve které pomocníkem a útočištěm jest bůh sám. Poslední příklad boží pomoci v nebezpečném posvátném boji béře Pešina ještě z dějin českých, dokládaje se Jaroslavem ze Šternberka, jemuž bůh zjednal vítězství nad Tatary, a již

[59]) Touto poznámkou vyrovnává Pešina odpor svého tvrzení o slabosti Turků s nesmírným nebezpečím, které po jeho slovech v prvním odůvodnění válku činí nezbytnou.

*

vroucí modlitbou, aby bůh i tenkráte potřel své protivníky, zavírá poslední důvod a celou knihu.

Pouhým souhrnem obsahu a účelu knihy jest malý úvod, ohlašující nebezpečí, v jakém tane Německo, Italie i Polsko, a k válce vyzývající. Heslem úvodu jest případný úryvek z Eneidy „Tunc tua res agitur, paries dum proximus ardet“, souvisící s heslem celé knihy „Jam proximus ardet Ucalegon“, které okřídleným slovem Virgilovým, z něhož i titul knihy sám byl vzat, co nejrázněji označovalo potřebu neodkladné pomoci v hrozícím nebezpečí. Výjev z Eneidy, který přirovnáním Uher k Ucalegonovu hořícímu domu dal podnět k účinnému názvu knihy, vypodoben jest na obrázku, pocházejícím od J. K. Smíška, k titulnímu listu přidaném. Vůbec všecka úprava knížky činí velmi zajímavým srovnání s Předchůdcem Moravopisu vydaným o málo měsíců dříve. Poněvadž Předchůdce nebyl ještě dotištěn, když Ucalegon již byl uchystán k tisku, litomyšlská tiskárna Arnoltova nemohla vzíti na se vydání druhé knihy Pešinovy,[60]) a Ucalegon dán jest do tisku pražské universitní tiskárně jesuitské koleje klimentské. Přirovnávajíce nyní úpravu obou těchto spisů vydaných skoro současně, nemůžeme přehlednouti velikých rozdílů mezi nimi. Ucalegon jak pěkným papírem tak jemným písmem a čistým tiskem činí dojem knihy nejméně o lidský věk mladší než Předchůdce. Nebylo by snad příhodné souditi z toho, že s knihou českému lidu psanou z úmyslu zacházeno prostěji než se spisem určeným také pro cizinu a snažícím se proniknouti co možná též do vyšší společnosti; neníť nemožno, že se Ucalegonu, hlásajícímu válku tak bohulibou, dostalo nějaké podpory snad v samé jesuitské koleji, v jejímž domě byl tištěn, neb od někoho, komu jinak záleželo na tom, aby veřejné mínění co nejurčitěji bylo získáno pro okamžitou válku, kdežto Předchůdce Moravopisu zajisté Pešina vydával pouze vlastním nákladem. Ale podstatným zdá se rozdíl, jak se tehdy tisklo latinsky a česky. Poznávámeť odtud, kterak následkem řídkosti českého tisku a užívání jeho k výhradní potřebě vrstev čím dále tím chudších tiskárny v Čechách zásobami písma českého zůstávaly již tehdy daleko za svým opatřením pro tisk latinský, jehož úhlednosti právě Ucalegon vydává svědectví nepopíratelné, vynikaje arci v té příčině nemálo mezi domácími tisky sedmnáctého věku vůbec.

Poněvadž Ucalegon nemá vlastní předmluvy, neznáme určitě doby, kdy byl asi vydán; ale poněvadž titul nazývá spisovatele historiografem, čeho u Předchůdce Moravopisu není, patrno jest, že vyšel r. 1663 teprve po Předchůdci.[61])

[60]) Dobnerův důvod.

[61]) Mylně tedy Ucalegon jest vydáván za první tištěné dílo Pešinovo v některých životopisech jeho, jmenovitě také v Zieglerově Dobroslavu.

Nový spis Pešinův došel neobyčejného rozšíření; mámeť druhé vydání jeho již z následujícího roku (1664), a praví se, že byl pak ještě dvakrát otištěn a dvakrát i v českém překladu vydán. [62]) Také měl spisovatel jeho již tehdy tolik vzácných známostí, že mohl knize pomoci, aby se dostala do společnosti věcí politických zkušené, která mohla k ní obrátiti zřetel osob rozhodujících. A přece nelze pověděti s určitostí, zdali výstražný hlas ozývající se z odlehlého zákoutí země České pronikl k nějakému sluchu opravdu povolanému. Politické idealy celý spis naplňující arci nemohly se vyplniti dílem na ten čas, dílem nikdy. Nevídané spojení téměř všech evropských mocí, k jakému Pešina vyzývá země rakouské a německé, Polsko a Rus, Švédsko a Dánsko, Francii a italské moci proti Turkům, arci sotva by se bylo zdařilo i za jejich nejlepší vzájemné shody a úplné volnosti a hotovosti k válce; v době tak ochablé a rozhárané zároveň nebylo arci možno ani se o ně pokusiti. V tom způsobu myšlénka Ucalegona jest plodem ryzího politického idealismu. Naproti tomu nelze upříti pravdivosti vlastnímu jádru jejímu, které v tom záleželo, že nebezpečí hrozí všem státům s Turky sousedícím, a že tyto státy jednotlivé odporem vždy osamělým nedovedou útoků nepřátelských odraziti, dokud aspoň mezi sebou se nespojí.

Té doby, když neznámý český kněz k tomu napomínal, nestalo se ničeho k organisaci společného odporu proti Turkům, a vážné proroctví Pešinovo začalo se naplňovati úžasným způsobem, arci teprve když původce jeho nebylo již na živě. Turci opravdu pronikli do Rakous, a obležení Vídně, kdyby se bylo skončilo dobytím města, mohlo se snadně státi počátkem nedohledných převratů, jež by turecké hospodářství bylo provádělo v střední Evropě. Ale také z jedné světlejší stránky dějiny daly za pravdu Pešinovi, neboť Polska právě ve chvíli největšího nebezpečenství v skutku nejpodstatněji přispěla k šťastnému obratu. Zdali rozšíření a působení Ucalegona bylo tak vydatné, že by, nehledě k navrhované jím evropské alliance, právě tímto hlasem bylo nějak osvěženo bývalo samo vedení války, o tom aspoň pochybovati musíme, nemajíce toho posud nejmenších stop; každým způsobem však jest velmi prostomyslným nadsazováním tvrzení Historie města Litomyšle, že porážka Turkův u vesnice a kláštera sv. Gottharda v Uhrách r. 1664, po které jim nezbylo než mír učiniti, byla přímým účinkem Pešinovy knihy.

[62]) Třetího a čtvrtého vydání původního nedostali jsme do rukou, o českém překladě pak posavadní bibliografie česká neví ničeho. Zpráva o něm pochází pouze z díla Dobnerova, jenž pohříchu přestává na zcela stručné poznámce o tom. Není tedy se diviti, že vážní znalci literatury a bibliografie, jako A. Rybička, vůbec nedůvěřují zprávě Dobnerově.

Mnohem snáze dají se stopovati účinky, které měl Ucalegon při samém spisovateli. Nemůžeť býti o tom pochybnosti, že pouhý literarní. takořka theoretický úspěch knihy třeba bez účinků praktických opět velice rozmnožil vážnost Pešinovu. Kniha šla z ruky do ruky a jméno spisovatelovo od úst k ústům a jmenovitě v kněžstvě českém a v kollejích řádů zdejších nabylo přímo slavného zvuku.

Máme toho živý doklad v listě, jejž mu psal 26 dubna r. 1664 Balbin z Klatov: „Accepi amantissimas Rdae Dominationis Vae litteras una cum Bartosskone et munere Ucalegontis, mihi et toti Collegio nostro aestimato et probato; quem scio in pluribus iam collegiis nostris ad mensam (ut aliquando pro distractione, ne semper materia spirituali fatigentur, solet fieri) lectum esse magna cum commendatione nominis, diligentiae, ingenii et iudicii Vae Rdae Dominationis" atd.[63])

(„Dostal jsem přelaskavý list Vaší Důstojnosti zároveň s Bartoškem a s darem Ucalegona, mnou i celou naší kollejí váženého i schvalovaného. Vím o něm, že jej četli již v mnohých kollejích našich u stolu (jako se někdy děje pro rozmanitost, aby stálé čtení duchovní nebylo unavující) a to s velkou pochvalou jména, píle, ducha i soudu Vaší Důstojnosti.")

Jest tedy zcela přirozená shoda okolností, že právě té doby všeobecná úcta, které Pešina pro svou činnost duchovní a dějepisnou požíval arci z nemalé části již před tím, projevila se zvolením jeho za čestného kanovníka dvou kapitol. Kollegiatní kapitola vyšehradská Pešinu kanovníkem zvolila již 12 června r. 1663, načež 28 června o sv. Petru a Pavlu na Vyšehradě byl installován;[64]) a následujícího roku dne 15 prosince mu oznámila listem zvláště lichotivým kathedralní kapitola litoměřická u sv. Štěpána, že zvolen jest členem jejím, dojista asi podnětem Pešinova přítele, jmenovaného již biskupa litoměřického Schleinitze. Praví se tu, že bylo důstojenství to jednohlasným usnesením kapitoly na Pešinu s radostí vzneseno ze zvláštní přízně, jaká po něm aspoň na ten čas tak snadno nikomu jinému nebude prokázána.[65])

[63]) Ostýcháme se, v nynější střízlivě kritické době opakovati po Dobnerovi, že zjednal Ucalegon Pešinovi jméno evropské. Bránit nám i úplné mlčení zevrubných biografů Leopolda I o Ucalegonu přeceňovati veřejné účinky jeho a pověst, kterou získal Pešinovi mimo vlast. O mínění Dobnerově, že právě Ucalegon utvrdil důvěru stavů moravských v historické práce Pešinovy, tak že ho jmenovali historikem zemským, již jsme pověděli, že se nesrovnává se skutečností.

[64]) Za zjištění těchto dat děkujeme vlídné ochotě vyšehradského kanovníka p. Dr. Ant. Lenze. Podivno jest, že Parochianus Obediens vydaný r. 1665, Pešinu jmenuje pouze kanovníkem litoměřickým.

[65]) Tímto listem, zachovaným v archivu svatovítské kapitoly, ukazuji se posavadní data jmenování toho mylnými. Osobních podpisů není na něm.

Obojím tímto jmenováním byl sice získán pouze nový titul, ale vyznamenání takové mělo očividnou váhu v tehdejším veřejném životě, kromě toho pak Pešinovi, jakmile již měl hodnost kanovnickou, třeba jen čestnou, další povýšení byla jaksi usnadněna. V čas tohoto druhého jmenování Ucalegon rozšiřoval se již ve druhém vydání, tištěném v Litomyšli u Arnolta v úpravě, která nezadá mnoho vydání pražskému.[66]) Vydání to jmenovalo se „editio secunda emendatior"; celkem liší se od prvního jen docela nepatrnými slohovými obměnami, tu a tam přidaným citátem a rozšířením některých vět. Velmi vítaným příspěvkem k Pešinovu životopisu však jest připomenutí jeho, datované 10 května 1664 a přidané na konci k tomuto vydání. Spisovatel oznamuje čtenářstvu, že jej svízele, které Morava utrpěla tureckým vpádem, k tomu přiměly, aby vzal před se větší dílo, ve kterém vypsati hodlá všechny pohromy, jež bylo zemi moravské vůbec kdy snášeti od nepřátel. Proto slouti bude nová kniha „Krvavý Mars Moravský", *Mars Cruentus Moraviae* a bude hrubšího objemu. Spisovatel teprve začínal s dobou „posledního krále moravského Svatoboje" i zdálo se mu, že bude míti s prací tou celé léto činiti; zatím pak podal čtenářstvu na ukázku, jakým způsobem celé dílo má býti vyvedeno, stručný obsah a návrh rozdělení jeho,[67]) podobný prospekt, jaký obsahuje pátá kniha Předchůdce Moravopisu v příčině vypsání politické správy moravské.

To jest první stopa o knize „Mars Moravský". Ze spisu, který měl býti pouze příležitým, časovým a na jehož dokonání

[66]) Druhé vydání Ucalegona ozdobeno jest na dvou místech obrazem kotvice a na konci hvězdou; jsou to patrné narážky na spisovatelův znak.

[67]) „Mars Cruentus Moraviae sive series plagarum tam veterum quam recentium Moraviae ab hostili Marte inflictarum" záležeti měl dle tohoto plánu ze dvou knih. První kniha má tyto nápisy: Caput I.: Moravia quando et a quibus primo habitari coepta. C. II.: De Marcomanis Moraviae incolis. C. III.: De Slavis Moraviae incolis. C. IV.: De statu et regimine politico Moraviae, postquam desiisset esse regnum. C. V.: De situ et qualitatibus Moraviae. C. VI.: De Moraviae districtibus, urbibus, oppidis et locis potioribus. Kniha druhá pak má býti vlastní Syllabus plagarum veterum et recentium a Marte hostili Moraviae inflictarum o těchto hlavách: C. I.: Deductio cladium veterum, quas sustinuere primi Moraviae incolae, O si Pannones. C. II.: Continuatio cladium a Marte hostili Moraviae inflictarum sub Marcomanis. C. III.: Plagarum a Marte hostili Moraviae inflictarum subsecutio translato ad Sarmatas seu Slavos regno. C. IV.: Lerna plagarum a Marte hostili Moraviae inflictarum cum post cladem Svatobogi regis ultimi in Provinciam regni Bohemiae redacta esset ad usque Venceslaum III. Bohemiae regem et ex Przaemyslo-Libussaea stirpe ultimum. C. V.: Plagarum Moraviae a Marte hostili inflictarum repullulatio a tempore Rudolphi I. Bohemiae regis usque ad Ferdinandum I. C. VI.: Protelum plagarum a Marte hostili Moraviae inflictarum a Ferdinando I. ad usque tempus praesens.

vyměřena byla lhůta jednoho léta, prodlením času a práce stala se jedna z nejobjemnějších starších historií českých i zabral Pešinovi záměr původně mimotní potom tolik času, že hlavní úkol života jeho, česky psaný Moravopis, nikdy nebyl úplně dokonán, aniž která jeho část kdy spatřena byla u veřejnosti. Náhlý ten obrat vybízí k pohledu na tehdejší moravopisné studie Pešinovy.

Vydav Předchůdce Pešina nepřestal sbírati látky na Moravopis. V samém Předchůdci opravoval omyly, vytčené asi přátely, jmenovitě Krugrem, jenž mu to slíbil v dotčeném již listě 23 března 1663;[68]) zcela nového materialu dostávalo se mu však tehdy velmi po skrovnu přes posilu, kterou jeho prosby měly v titulu historiografském. Již mezi tiskem Prodromu poslal mu 13 června r. 1663 probošt olomúckého kláštera augustinského u všech svatých Baltasar Arnošt Ber v obšírném listě paměti klášterní a zvláštní náhodou odesílala mu městská rada Prostějovská paměti města svého 6 července téhož roku, tedy den po tom, kdy Pešina podepsal předmluvu k Předchůdci jmenující Prostějov na prvním místě mezi městy, z nichž by si Pešina přál dostati zpráv.[69]) Ale potom když Pešina očekával účinků Předchůdce a titulu svého historiografského, velice byl sklamán. Pokud na jisto víme, dostal ještě do Litomyšle pouze zprávy z Nového Jičína (datované 9 prosince r. 1665), z Moravské Třebové[70]) a z Uherského Brodu.[71]) Snad jím netečnost obyvatelstva moravského pohnula k tomu, že se chtěl odchýliti na čas k dějinám Čech; píšeť mu Balbin v listě, ve kterém mluví o Ucalegonu, 26 dubna 1664: „Děkuji, že jsem byl jmenován a neopominu ani budoucně prospívati, seč budu, jmenovitě pak, uchopíte-li se kdy historie Čech. ač prosím, aby se to nedělo, dokud není dokončena Morava“ atd. (Ego gratias ago pro memoria mei et quidquid in posterum prodesse potero, non ommittam ac praecipue, si quando historiam Bohemiae (quod unice absoluta Moravia opto, ut fiat) sumpserit in manus atd.) Balbin často vyslovoval naději, že Pešina po moravských dospěje také k dějinám Českého králov-

[68]) Dle Abbildungen böhm. und mähr. Gelehrten und Künstler Dobrovský měl exemplář Předchůdce, ve kterém vlastní rukou Pešinovou mnoho bylo měněno a opravováno, nejvíce v chronologii, právě Krugrem za nejslabší stránku Předchůdce dosti srozumitelně vyhlášené.

[69]) O listě rady města Prostějova viz Mährische und schlesische Chroniken. herausgegeben von Christian d'Elvert. I. T. Brünn, 1861. Na str. 327—416 mluví se o Chaosu Pešinově.

[70]) Chronik der Stadt Mährisch-Trübau vom Stadtschreiber Martin Weidlich. Viz právě jmenovaný spis d' Elvertův.

[71]) Dobnerova Monumenta II, 283, kde jest otištěno „Breve Chronicon Hunnobrodense“ z miscellaneí Pešinových nyní ve Valdštýnském archivě duchcovském.

ství; ale zde dává tušiti podmínka zřejmě odkládavá, že to snad Pešina již tehdy bral před se, jsa ještě uprostřed Moravopisu. Dalších stop není, z nichž by se dalo souditi, že Pešina ještě dále té doby pomýšlel na jiné historické práce kromě moravské; ale ovšem proměnil úmysl svůj v příčině díla, jaké nyní chtěl psáti o Moravě. Poznaltě, že za velikého nedostatku pramenů nebude moci zatím vyplniti celého plánu Moravopisu, poněvadž by s vydáním díla musil příliš dlouho odkládati; nad to však ucítil, jak se zdá, také hmotné nesnáze původního předsevzetí svého. Naděje, že by moravští stavové, jmenovavše Pešinu zemským historiografem, pomohli mu nésti náklad Moravopisu, na ten čas byla docela zmařena, odjinud pak očekávati podpory nebylo lze;[72]) i není nepodobno k víře, že byla česká řeč Moravopisu důležitou překážkou, pro kterou se mu nedostávalo podpory. Pešinovi šlo však o to, aby práce jeho neležela dlouho ladem, i umínil si, užiti jí zatím z části k sepsání latinskému, a nemoha ještě vystoupiti na veřejnost s Moravopisem, o jehož některých částech, zejména topografické, nevěděl, kdy budou moci býti ukončeny, odhodlal se, napsati nejprve válečné dějiny moravské po latinsku. Tak vznikla po vpádě tureckém na Moravu myšlénka, aby sepsán byl Mars Moravský, kterou Pešina potom stále rozšiřoval, přibrav do něho proti původnímu plánu i předslovanskou minulost Moravy a dávaje práci za rostoucího zalíbení svého v ní rozměry čím dále tím větší. Tímto podniknutím však Pešina nikterak neustupoval od českého Moravopisu. Ten byl pouze pro dotčené nesnáze poodložen, ale nezrušen tak, aby Mars byl postaven na jeho místo. Neboť nejen že se zachoval nedokončený rukopis Moravopisu až na naši dobu,[73]) ale Pešina po celý věk svůj i doufal, že jej dokončí a vydá. Jednaltě s hr. Fr. K. Kolovratem krom o dílo Mars M. též o vydání Moravographie[74]) a vydávaje r. 1677 prvý díl onoho určitě připověděl brzké vydání Moravopisu,[75]) které tedy jen smrtí Pešinovou bylo zmařeno. Tomu svědčí taktéž hojné citování Moravographie v Pešinově spise Phosphorus Septicornis, vydaném r. 1673 a v prvním díle knihy Mars zvané. Spisovatel nebyl by se snad dovolával tak snadno díla, které hodlal nechati

[72]) Balbin, Bohemia Docta.

[73]) D'Elvert podotýká, že měl hrabě Mitrovský exemplář Moravopisu.

[74]) Kolovrat žádá Pešinu 9 ledna r. 1671, by mu oznámil, jak veliký bude Mars i Moravopis.

[75]) Na str. 4 prvního dílu knihy Mars Mor. Pešina praví: Sed de eo hic longius disserere nolim, cum id Moravographia mea, quam adhuc sub manu premo et *quam Superis faventibus brevi in publicum iusto volumine edere in animo habeo*, plenius contineat.

ladem nedokončené. Že nebyl Moravopis prací opuštěnou, nýbrž jen odloženou, to jest ostatně pravděpodobno již dle nadšení, s kterým v Předchůdci vyslovil úmysl hlavní dílo své napsati po česku a podle vzájemného poměru obou spisů. Úmyslně nebyl by snad Pešina učinil hlavním dílem svým válečných dějin moravských, jichž základní myšlénka hodí se za dílo specialní, kdežto v úplných dějinách nedotýká se čtenáře zvláště mile základní názor, jakoby všecka minulost země Moravské byla takovým pásmem porážek a pohrom, že mohou býti osnovou celé její historie, nemluvě o tom, že jednostranné stanovisko dějin válečných dokonce neprospívá soustavnému provedení historie pragmatické. [76])

Ohlásiv r. 1664 v druhém vydání Ucalegona novou práci svou, Pešina jal se co nejhorlivěji sbírati další prameny moravské a nedostávaje jich dostatek, sám se dal na nové cesty za nimi následujícího roku. Víměť na jisto, že 1665 užil dovolení exulanta Čeňka Hovory z Lipé, syna Bohabudova, s nímž byl vešel v důvěrnou známost, [77]) aby prohledl znamenitý rodinný archiv pánů z Lipé, tehdy chovaný ve Slezsku. Archiv ten však byl tak bohatý, že Pešinovi docela nestačil čas, aby se jen přesvědčil, co tu vše jest uloženo; osm dní a osm nocí strávil tam a dle vlastního vyznání spatřil za ten čas sotva dvacátou část archivu, z něhož si však některé věci vypůjčil. Také ve Vyšším Brodě byl Pešina a nalezl tam listiny Jiřího z Poděbrad, z nichž regesta zachoval ve svém Chaosu na str. 157—167, [78]) ale neznámo, kdy tuto cestu podnikl. V samé Litomyšli měl arci Pešina též hojný zdroj vědomostí historických v pozoruhodném archivě biskupském a klášterním a v archivě městském, mimo nějž také čerpal z kroniky litomyšlského měšťana Bohuslava.

To jest látka historická, které se Pešinovi bezpečně dostalo ještě v Litomyšli. Pešina pracoval, jak se později ukázalo, velmi horlivě o svém díle Mars Mor. hned od ohlášení jeho r. 1664, ale za podzimem, kterého dle připovědi tehdy učiněné měl býti hotov a vydán, minula ještě celá léta, než dílo vzrostlé daleko nad původní úmysl přiblížilo se ku konci aspoň do první polovice, která teprve po dalších letech

[76]) Omylem v N. Sl. má se Moravopis a Mars za jedno a Moravographii jmenuje zamýšlený místopis moravský.

[77]) „Subinde contracta cum Czencone de Lippa notitia intima et familiaritate“ praví o tom Balbin ve své Boh. Docta. — Jan Albert z Ronova a Biberštejna psal 26 srpna r. 1684 Balbinovi do Prahy: Dixit mihi aliquando Dominus Czenko Hovora de Leippe, se multa arcana ex regis Georgii Podiebradii manuscriptis canonico cuidam nomine Czechorod communicasse, quae scriptis tuis forsan etiam inservire potuissent.

[78]) Dudíkův popis Chaosu.

vydána jest tiskem, tak že plody Pešinových studií těchto let náležejí do vypravování o době mnohem pozdější.

Kdežto literarní snahy Pešinovy toho času přinesly právě po čestném úspěchu jeho Ucalegona rozpaky spisovateli dosti kormutlivé, docházel za svou činnost úřední s veřejným uznáním zároveň mnohonásobné odměny.

Máme sice mnohem méně původních dokladů jeho duchovní horlivosti té doby než chvalných zmínek, kterými jmenovitě historie města Litomyšle hojně Pešiny vzpomíná; za to však trvá její památka také v tehdejší literatuře pastýřské. Vedlať péče o řádnou duchovní správu v Čechách Pešinu k té oběti, že vydal svým nákladem r. 1665 v Arnoltově tiskárně spis pastýřský *„Parochianus obediens sive de duplici debito parochianorum“*, za zvláště způsobilý jej pokládaje, aby ukázal duchovenstvu, kterak přiměti osadníky k svědomitému plnění povinností církevních.[79]) Pešina knihu, o jejíž oblíbenosti svědčí tři vydání předešlá, rozšířil a věnoval duchovenstvu všech tří tehdejších diecesí českých předmluvou, psanou 31 července r. 1665. Také zveleboval Pešina již v Litomyšli služby boží rozmanitými skutky nábožnými, které svědčí vesměs o tom, jak upřímná byla zásada jeho, vyslovená v zakladací listině studentského nadání po čáteckého o pravém užívání důchodů církevních. R. 1660 obnoviti a malbami okrášliti dal kapli sv. Markéty, spojenou s děkanským domem v Litomyšli, roku následujícího 30 července postaviti dal na oblouk u stropu kostela děkanského nákladem asi sedmdesáti zlatých tři sochy, Krista, Marii a Jana Křtitele představující, od řezbáře Kristiána, měšťana chrudimského.[80]) Zvláště pamětihodným však jest jiný takový skutek Pešinův, poněvadž jím byl podporován český zpěv chrámový; r. 1665 10 července daroval „kantorům“ šedesát zlatých, které měl u Daniele Wölfingra na domě pojištěny, aby si vybírali ročně po čtyřech kopách a za to každého pátku při ranní mši v děkanském chrámě zpívali píseň „Otce

[79]) Parochianus obediens sive de duplici debito Parochianorum, audiendi scilicet Missam et Verbum dei in sua Parochia saltem diebus dominicis et festis maioribus stante commoditate. Per R. P. B. B. C. P. Primum Duaci, postea Rothomagi, deinde Posnaniae, nunc Litomisslii. Editio auctior, opera et sumptibus M. Thomae Joannis Pessinae a Czechorod, cathedralis ecclesiae Litomericensis canonici et Litomisslii decani. Typis Joannis Arnolti. Anno 1665. Stran 329, 12°. O spise tom dosud byly dva omyly; jednak působil nedorozumění o jeho obsahu mylný titul „Parochus obediens“ v některých životopisech, krom toho pak zdá se, že byla kniha pokládána za původní práci Pešinovu.

[80]) Jelínek v historii města Litomyšle. Podotýká se tu, že v kapli sv. Markéty posud (1845) viděti Pešinův znak s jeho jménem a rokem a v archivě děkanském že se chová list původně do jedné ze soch vložený a svědčící o jejím vzniku.

věčného moudrost".[81]) Viděti také z toho, že Pešina i tím časem přes všechna jiná zaměstnání neustále pečoval o svou církevní osadu.

Přední výtečností Pešinovou v duchovní správě však bylo jeho neobyčejné umění kazatelské, o němž praví Dobner, že mimo zvláštní obratnost a ušlechtilost v řeči české mělo jakousi neučenou lahodu a že se zdálo, kterak nejen ústa, nýbrž celé ústrojí tělesné nutilo Pešinu, mluviti živě a dojemně. Řeč jeho bývala, prý, vždy vážná a plna myšlének, beze všeho mluvení planého. Kázával, prý, velmi často, dávaje se v tom zastupovati pouze v nemoci, a mluvil vždy prostě, srozumitelně a jadrně, dokládaje se zhusta písmem svatým. Tak spojoval s literarním jménem, hlavně od Ucalegona závažným, čím dále tím vzácnější pověst vzorného duchovního správce a proto nemohla zůstati bez úspěchu snaha jeho, aby nabyl postavení, ve kterém by mohl ještě vydatněji než v Litomyšli působiti, pracovati o domácích dějinách, brániti jazyka českého před další zkázou a ovšem sloužiti církvi. Omeziti se posavadním kruhem děkanské a vikářské působnosti na venkově nedal Pešinovi jeho rozhled ve světě, duch ctižádostivý a bažící po činnosti co nejusilovnější a sebedůvěra, upevňovaná také stále se množícími přátelskými styky s osobami vysokých veřejných postavení.

Zraky Pešinovy nejprve obráceny byly k tajemným skalám vyšehradským, když se domáhal opravdového přesídlení z Litomyšle; měltě jakousi naději k děkanství při tamní kapitole, které byl členem. Při tomto kroku, od získání kosteleckého děkanství nejrozhodnějším, zdá se, že nepřímo prospívalo Pešinovi ještě Balbinovo přátelství. Aspoň byl Balbinovým spolužákem a přítelem od mládí muž, jehož přízeň téměř sama té doby rozhodla o příznivém osudu Pešinově. Byl to biskup královéhradecký, Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka, Moravan z Rajhradu rodilý, o jehož tehdejším velmi blízkém styku soukromém s Pešinou svědčí listy jeho v Pešinově pozůstalosti. Poněvadž jest podobno k pravdě, že muže tyto s Pešinou svedl společný přítel jich obou, Balbin, možno jemu přičítati do jisté míry také nepřímou zásluhu o prospěch, který Pešinovi nyní vzešel z tohoto přátelství. Biskup Sobek tehdy tak vřele se ujímal Pešiny, že konečná proměna přátelství tohoto v náruživou nenávist, když se s ním Pešina po letech octl v příkrém sporu, bezděčně pozorovateli připomíná, jak náhle sbíhají se protivy v životě lidském.

Roku 1665 uprázdnilo se místo kanovnické při kapitole svatovítské v Praze úmrtím budišínského děkana Krištofa

[81]) Jelínek. Když peníze došly r. 1682, opatřil tento zpěv nadáním vždy trvajícím měšťan Panovský.

Reinholda, brzo potom pak zemřel děkan při kapitole vyšehradské. Pešina ucházel se rozhodně o vyšehradské děkanství a jen pro jistotu žádal zároveň za kanovníka k sv. Vítu. Učinil to na velmi důtklivou radu biskupa Sobka, jenž mu psal 28 května (r. 1665) po několika slovech o všedních záležitostech obchodního rázu takto: „Confidenter scribo Suae Dominationi, Decanus Wischehradensis est *desperatus de reconvalescentia;* scribat statim Eminentissimo Cardinali, ut intercedat apud Caesarem. Item scribat Supremo Burggravio. Ego cras discedo Pragam propter suffraganeum consecrandum, sed non morabor nisi per dies duos. *Loquar ipse Eminentissimo et si potero, Supremo Burggravio.* Etiam est vacantia in metropolitana, quia decanus Budissinensis, Christophorus Reinhold, est mortuus, qui fuit Pragae decanus. *Addat in litteris, cum unum non esset, ut sit alterum. Ego libenter haberem Pragae Suam Dominationem.* In Aula apud Dominum Pachtam operabo etiam. Vivat, Valeat. Maneo addictissimus Matth. Fd. Eps.“ [82]) Své vlastní věci nemohl se Bilenberk ujímati horlivěji, než se staral o Pešinu, váže si, jak z listu patrno, jmenovitě jeho osobní oddanosti k sobě. Co tuto psal Pešinovi, naprosto nebyly pouhé sliby; daltě se i s řečeným svatovítským děkanem Zbraslavským do dopisování v záležitosti Pešinově, jemuž pak posílal listy Zbraslavského, tak že se u Pešiny zachovaly. V nich se dovídáme, že v říjnu Pešinovy naděje vyšehradské velmi se zkalily, [83]) načež teprv počal se s důrazem ucházeti o přízeň kapitoly metropolitní. [84]) Odtud mluví se již pouze o beneficium svatovítském, k němuž měl Pešina opravdovou naději, [85]) a Bilenberk byl tak nedočkavý rozhodnutí, že ho Zbraslavský listem 29 října zvláště žádá za strpení. Nebylo totiž Zbraslavskému z příčin důležitých již nepovědomých možná, dosti brzo kapitole přednésti žádost Pešinovu; ale

[82]) Pešina dlel tehdy v Hradci Králové a Sobek snad trávil jaro na biskupském statku v Chrasti; vysvítá to z důtklivé poznámky na nadpise listu: „Si non est Regino-Hradecii, mittantur statim post ipsum per proprium tabellarium, solvet ille libenter.“

[83]) Píšeť Zbraslavský Bilenberkovi 12 října r. 1665: „Dominus Pessina non male fecisset, si se venerabili capitulo (tím míní kapitolu svou u sv. Víta) insinuasset et si hoc ipsum adhuc faceret, maior spes esset quam in acquirendo decanatu Vissegradensis ecclesiae. Sunt aliqui nec pauci praetendentes, timeo, ne *armatae* preces perveniant.“

[84]) Fr. J. Barton (a po něm Berghauer) podotýká, že v kapitole svatovítské lidé, závidící Pešinovi učenosti jeho, několikráte zmařili přijetí jeho za kanovníka. Jestli něco pravdy na pověsti té, nemohl jsem se v hojných zprávách z kapitoly dopátrati.

[85]) Capitulum cupit videre personam et audire; alias non erit difficile eum suscipiendi tanquam subiectum aptum et idoneum, napsal o něm ihned pozdější probošt Nebeský v pamětech svých, o nichž nám bude níže mluviti.

jakmile se to stalo (31 října), hned věci ukazovaly se příznivě.[86]) Nemohlo mezi četnými kandidáty býti jména váženějšího,[87]) a přímluvu soky Pešinovy provázející vyvažovala mimo úsilí Bilenberkovo dojista též přízeň, kterou měl k Pešinovi biskup litoměřický, člen kapitoly. Byl tedy Pešina již 5 listopadu kapitolou vyzván, aby se jí co nejrychleji představil a den si určil, kdy chce před ní na zkoušku kázati; a vyzvání to bylo rázu tak povzbuzujícího, že děkan Zbraslavský, který je psal z povinnosti úřední, soukromě Pešinovi činil největší naději ze všech kandidátů.[88]) Po novém nalehavém vyzvání Zbraslavského (v listě 13 listopadu) Pešina 19 listopadu přijel do Prahy a druhého dne kapitole se představiv shledal ji sobě naskrze nakloněnu. V neděli 22 listopadu Pešina kázal v kapli svatováclavské a jeho výmluvnost ještě více naklonila kapitoly k Pešinovi, poněvadž právě potřebovala českého kazatele.[89]) Byl by tedy odcházel z Prahy zcela dobré mysli, kdyby ho nebylo znepokojovalo nedorozumění, kterým na se byl popudil nejvyššího purkrabí Bernarda hraběte z Martinic.[90]) Tento mráček rozplynul se, ale Pešina sám nevěděl, že zvolení jeho posud není docela jisté,[91]) takže nepadlo bez potřeby na váhu jeho ještě jedno slovo velmi mocné.

Daniel Pachta z Rájova, o kterém zmiňuje se Bilenberk v citovaném listě 28 května, sekretář dvorské kanceláře české ve Vídni,[92]) dobrý Čech a přítel Pešinův, jemuž zhusta

[86]) Zbraslavský Pešinovi 3 listopadu 1665: „Quo tardius ob urgentes causas, eo etiam felicius spero traditas litteras Adm. Rdae Dominationis Vrae fuisse a me Venerabili Capitulo capitulariter congregato. Et quidem felicius, si quidem Ven. Capitulum nostrum, tametsi habeat non paucos vacantiam canonicatus nostrae sanctae ecclesiae non sine singulari recommendatione praetendentes, videtur tamen prae ceteris non parum affici Adm Rdae Dominationi Vrae." Připomíná pak, že každý kandidát se představí kapitole a káže na zkoušku.

[87]) Pešina ukazoval v žádosti asi také k literarní činnosti; aspoň Zbraslavskému přiložil exemplář spisu Parochianus obediens, za nějž tento děkuje 13 listopadu. Právě spisovatelství Pešinovo bylo však zároveň příčinou, že se pro nějakou knížku některým v kapitole líbil, jiným nelíbil, jak podotýká ve svých pamětech Nebeský. Ucalegon ani Parochianus nemohli kanovníkům býti proti mysli a tak nezbývá než tušiti, že kapitulárům češtině nepřejícím, o nichž Nebeský jinde zajímavě hovoří, Předchůdce Moravopisu nebyl asi po chuti.

[88]) „Sunt plures praetendentes, sed nulli tam gratiosum responsum datum est uti Dominationi Vestrae. Haec tamen sub rosa."

[89]) Fr. J. Barton vydává tuto stránku za rozhodnou.

[90]) Píše o tom Bilenberk Pešinovi z Chrasti na den sv. Jana Evangelisty roku 1665: De felici Pragae expeditione gratulor, ut non sequatur certitudo, nil ambigo. Supremus Burgravius facile irritatur, sed ubi informatur et invenit iustam causam, facile placatur.

[91]) Nebeský píše: 22 (Nov.) die dominica fecit concionem, non tamen adhuc certus est canonicatu, sunt multi praetendentes.

[92]) „Pachta z Rájova pro své služby platné povýšen byl do starožitného stavu rytířského, anobrž napotom i do panského a byl pra-

a velmi srdečně dopisoval, ujal se věci jeho, o které mu Pešina psal 20 listopadu z Prahy, líče příznivé přijetí své a žádaje, aby zaň promluvil u probošta neb děkana kapitoly, kteří mu nejvíce přejí.[93]) Pachta poslal list jeho 23 prosince kapitole, připojiv doporučení, nad něž upřímnější nesnadno si mysliti: „Mély by Jich Milosti Páni Capitulares (quibus mea obsequia corditus defero) tohoto pána koupiti i k sobě vyprositi ano i jeho přijati se těšiti i chlubiti: mirarer et dolerem, nisi fecerint. Prosím za přímluvu co nejhorlivější, ať se pro Pána Boha nepropouští; peccabunt!“ [94]) Po vánocích již bylo rozhodnuto pro Pešinu: 28 prosince Blumenberg poznamenává: „Jam datur tandem D. Thomae Pessinae certa spes de canonicatu pragensi“ a 2 ledna roku 1666 Zbraslavský velmi spěšným listem[95]) slavnostního rázu oznamuje Pešinovi jménem kapitoly, že se má rozloučiti s děkanstvím a k svátku sv. Vojtěcha býti již v Praze, kde bude uveden v hodnost i v residenci kanovnickou, „kde mu bude pro modlitby a zásluhy svatých patronů očekávati od pána boha štědré odměny časné i věčné“. Tato poznámka, učiněná pro consolatione ex intimo cordis amore má příčiny zcela praktické. Pešina k radě Bilenberkově měl úmysl v prvním roce kanovnictví nechati si ještě litomyšlské děkanství až do Havla příštího roku.[96]) Tomu vzpírala se kapitola a nastalo o to nové dopisování mezi Pešinou a Zbraslavským, jenž listy psanými 14 a 27 ledna (toho dne úředním a zvláště ještě soukromým psaním) vykládal mu nezbytí, přestěhovati se na stálo hned po installaci do Prahy, „quia similia sunt incompatibilia“. Kapitola však asi nezastávala kanonického nařízení o nespojitelnosti obou těch úřadů všeobecně, nýbrž naléhala patrně pouze na to, aby Pešina dostál povinnosti residenční při kapitole a zůstal po installaci v Praze, dopouštějíc, aby si zároveň ponechal děkanství v Litomyšli. Proti takové od-

otcem kvetoucí dosavade hraběcí rodiny Pachtův z Rájova,“ píše nám ochotou svou nevyrovnaný učenec Ant. Rybička. Pachta, jak vidno z archivu jindřichohradeckého, dopisoval velmi čile hr. Herm. Černínovi; hlavně z r. 1649 zachováno mnoho českých listů. V pozdějších letech německy dopisoval hraběti Heřmanu Jakubu Černínovi.

[93]) Přes všechnu přílišnou zdvořilost doby tehdejší svědčí přec o tom, že již tehdy Pachta mu byl nakloněn, slova Pešinova: Quapropter rem hanc Perillustri Dominationi Vrae tanquam *specialissimo patrono meo* insinuandam duxi etc.

[94]) Protocollum actorum capituli ab a. 1658 usque ad a. 1674.

[95]) Na adresse: Cito, cito, citissime.

[96]) Radil mu to Bilenberk již v onom listě, psaném na sv. Jana Ev. 1665, řka: Haud dubie minimum uno anno retinebit decanatum, quia pro primo anno canonicali parum vel nihil dant. Solent quidem conferre duo praedia et decanatum S. Apollinaris, sed nescio, an Suae Dominationi id facient. Interim pro securiori decanatum pro anno sibi impetret.

chylce od církevních ustanovení nemohlo se arci tehdy mnoho namítati, ježto zejména za citelnějšího nedostatku kněžstva výjimky takové bývaly pravidlem a v samé kapitole se vyskytovaly až po tu dobu Zůstal tedy Pešina ještě v Praze děkanem litomyšlským až do 18 října r. 1666., spravuje úřad ten kaplanem J. Veselým a kněžstvem řádu piaristského v Litomyšli.[97]) Ještě před odjezdem do Prahy snažil se, zjednati si co nejpříhodnějšího opatření všemi potřebami v novém domově, jak zřejmo z upokojujících odpovědí, daných mu Zbraslavským 22 února o bytě a 8 dubna o koních a voze, a již se loučil s Litomyšlí. Nechal tam darem na památku na plátně malovaný obraz svůj v domě děkanském a pozlacený kříž, znakem svým ozdobený, jehož až na naši dobu užíváno k slavným pohřbům, v srdcích spoluobčanů pak pověst zůstavil, že byl „knéz povolání svému věrný, kazatel výborný a u vykonávání služeb božích vroucný, v kárání nepravostí přísný a chudým nakloněný“.[98]) Dne 19 dubna r. 1666 odjížděl do Prahy. Přání jeho bylo vyplněno, jeho silám a šlechetným snahám dostalo se většího prostoru; ale devět let strávených soukromou prací a rozšafným působebením v tichém městě na hranicích moravských zůstalo nejšťastnější dobou jeho života.[99])

III.

Pešina v kapitole svatovítské do zvolení za děkana.

Na den sv. Vojtěcha, 23 dubna r. 1666 Pešina děkanem Šebestiánem Zbraslavským slavně uveden jest v důstojenství kanovnické při metropolitní kapitole pražské, ve které toho času mnoho se sběhlo proměn. Již předešlého roku téhož dne. kdy Pešina v Praze kázal na zkoušku, zemřel kanovník Daniel Vít Nastoupil ze Schiffenberga, jmenovaný krátce před tím suffragánem pražským, a 12 ledna r. 1666 probošt Jan František Rasch z Aschenfeldu, jenž odhodlanost a statečnost v úřadě osvědčil ještě v bouřích, kterými třicetiletá

[97]) Jelínek. Ponechati si děkanství litomyšlské do Havla r. 1666 bylo úmyslem Pešinovým hned z počátku. Hned 21 ledna psal konsistornímu kancléři Jindřichu Meckenburgrovi, podávaje se odporu kapitoly, že se svolením konsistoře do té doby zůstane i v Praze litomyšlským děkanem. List tento chovaný v archivě arcibiskupském uvedl nám laskavě v známost p. Fr. *Dvorský.*

[98]) Jelínek.

[99]) Ještě r. 1675 dne 1 února psal radě města Litomyšle na důkaz milých upomínek svých list, v němž pravil: „Ačkoliv od Litomyšle vzdálený jsem podle těla, v duchu však a na mysli začasté ji přítomnou sobě mám, ano říci a psáti musím, že ji v svém srdci nosím.“ Také kněžím litomyšlským z Prahy psával na důkaz bývalé přátelské shody. (Jelínek.)

válka na samém sklonku otřásla Prahou. Neboť když Švédové dobyvše Prahy zmocnili se též kostela svatovítského, Rasch s děkanem Reinholdem zjednali si slyšení u Königsmarka i docílili toho, že nařídil vojsku od chrámu upustiti, načež odešli Švédové do kostela u Všech svatých a mívali tam pobožnosti své. Úmrtím Raschovým Pešina, který jej velebil jako světlo a hlavu všeho duchovenstva v Čechách, [100]) ztrácel velikého příznivce v kapitole. Pokládaltě Rasche mezi členy kapitoly za předního původce vyvolení svého za kanovníka, začež mu vřele děkoval listem psaným 24 ledna r. 1666, divnou náhodou ještě nevěda o jeho úmrtí, tak že zvláštní ironií osudu v listě tom již zemřelému přeje dlouhého zdraví a života, doufaje od něho rady a pomoci také v historických pracích, jimž arci bohaté Raschovy upomínky z pohnuté minulosti mohly býti velmi na prospěch. [1]) Po smrti proboštově hned v únoru zvolen jest kanovníkem fridlanský děkan Kristián Augustin Pfalz z Ostric, náružívý polemik, z jehož sedmnácti vydaných rozmanitých spisů větší část čelila proti jinověrcům a jenž sám se honosil obrácením a pokřtěním osmnácti židů. [2]) Jakkoli se jmenuje mezi českými spisovateli theologickými, byl tento Lužičan rozhodně německého smýšlení a také kazatelem německým u sv. Víta vedle českého kazatele Pešiny, s nímž byl téhož dne installován, tak že s Pešinou zároveň do kapitoly vkročil pozdější jeho náružívý protivník.

Nejzajímavější osobou v kapitole byl tehdy Václav František Nebeský (Coelestinus) z Blumenberka, před Pešinovým příchodem, 17 března r. 1666 proboštem zvolený. Zdá se, že byl muž povahy tiché a skromné, aspoň Pešina jako vynikající vlastnosti při něm chválí kromě zkušeností mysl dobročinnou a zvláště hostinnost a povahy skromné a mírné, kdežto paměti kapitolní [3]) vřele oceňují jeho skvělou výmluvnost v řeči české; ale nemalé zajímavosti jméno jeho nabývá pozoruhodnými pamětmi, které se po něm chovají v archivu svatovítské kapitoly. Ačkoli se jmenují Wenceslai Francisci a Blumenberg S. M. P. Ecclesiae Praepositi acta capitularia ab anno 1640 usque 1674, přece vlastně obsahují dosti zevrubnou autobiografii, hned s mládím počínající. Nebeský byl Pražan, narodiv se r. 1606 na Novém městě, a měl

[100]) Phosphorus septicornis, str. 593.

[1]) „ut habeam, a quo consilia, documenta, traditiones et similia, quae mihi olim servire et prodesse possent, accipiam ac veluti ex fonte ipso hauriam".

[2]) Canon seu catalogus aut album capituli etc. conscr. a Joanne Michaele Warlich de Bubna, s. m. e. canonico, r. s. f. capituli cancellario et archivario 1789.

[3]) Canon právě citovaný.

v mládí osudy namnoze přímo romantické, ovšem skoro vesměs smutné a dobu třicetileté války živě charakterisující, tak že paměti jeho pokládati sluší za pěkný pramen známosti tehdejšího života v Čechách, a jmenovité ovšem tehdejšího stavu kněžstva, kdežto jednotlivé kusy jejich byly by dojista čtením vůbec poutavým, kdyby vnikly do veřejnosti. Zvláště důtklivé a tuším také vzácné jest vypsání švédského obsazení Hradčan a bídy, které při tom zakusil. Přes patrný odpor k činnému zasahování do vnitřních a vnějších sporů kapitolních, které často vyžadovaly rozhodnějšího, ano bezohledného vedení,[4]) tento na svůj úřad poněkud příliš ústupný a jen klidu vyhledávající muž přece měl bystrý úsudek o svých současnících, jejž vyslovil v pamětech vždy srozumitelně a jadrně, ba druhdy dosti perně. Čech byl naskrze a o potlačování Čechů Němci v kapitole mluví s nemalým důrazem. O životě Pešinově v kapitole paměti jeho poskytují nejednou světla mnohem zřetelnějšího a zvláště pamětem Pešinovým jsou doplňkem velmi vítaným, dodávajíce jim shodou věrohodnosti, odporem pak usnadňujíce nestranný úsudek.

Ještě starší byl asi kanovník Michal Vojtěch Crusius, chválený Pešinou pro zvláštní obratnost v řízení věcí, kterému však věk a churavost nedala příliš hojně se stýkati s ostatními kapituláry. Pešina, jak se zdá, v přátelském poměru žil s ním i s děkanem kapitolním Šebestiánem Zbraslavským; ale nevíme o tom, že by byl s kterým koli členem kapitoly. na hradě sídlícím, zacházel tak důvěrně jako s biskupy Schleinitzem a Sobkem, kteří jsouce členy kapitoly žili mimo Prahu.

Ducha, který kapitolou hýbal, označuje zřetelně jméno muže, který tehdy stál v čele církve pražské: arcibiskupem pražským posud byl kardinál Arnošt hrabě Harrach, v němž armády kněží a mnichů, obracející po bitvě bělohorské národ český na víru katolickou, spatřovaly svého nejvyššího velitele a vůdce ozářeného vítěznou slávou Ani úplné potlačení jinověrců nezastavilo polemické rozvášněnosti, kterou ještě nyní prodchnuty byly jásavé hymny, oslavující katolické ví-

[4]) V příčině tehdejších poměrů v kapitole zajímavy jsou dvě poznámky v jeho pamětech. O smrti kanovníka J. J. Becka r. 1668 vypravuje, dokládá: Intellexi, quod litteras ante mortem suam ad capitulares plenas maledictionibus miserit, non mirum, ex dolore cordis, quas perlectis (sic) D. Decanus (Zbraslavský) laceravit et combussit: luserunt enim cum eo quasi pila. Mei recordatus tamen legavit mihi srajptis sed vacuum. A téhož roku 19 října poznamenává: Percepi, ex uno Primario, cur Gadanensis decanus, invitatus ad primam concionem faciendam pro canonicatu pragensi, tam cito mutatus, relictis omnibus et insalutatis abiverit: Quia ab uno distractus et persuasus, ne acceptet, quid enim hic vellet agere inter turbulentos et idiotas!

těžství. Arcibiskup, zdobený římskou kurií nejskvělejšími poctami církevními, byl živým pomníkem triumfu, za nějž bez unavení hlasně děkováno z duší upřímných i úst licoměrných, a tak ještě r. 1665, když Harrach jmenován jest také biskupem tridentským, jesuitská kollej pražská velebila ho zpěvy, rozčilenými bojovnou horečkou polemickou. Poetica de nova purpura gratulatio, qua Illm ac Rdssimum Principem S. R. E. Cardinalem ab Harrach Dm Dm Ernestum, Dei et apostolicae sedis gratia Archiepiscopum pragensem . . . salutabat Collegium S. J. Pragense[5]) jmenuje se pamětihodná knížka, která nám uchovala obraz smýšlení a citů tehdejších horlitelů katolických. Otcové jesuité arcibiskupa oslovují lichotivým obrazem: „Commodum evenit, Princeps Illustrissime, ut evanescente iam haeresis in Bohemia nocte in Tua veneremur purpura auroram“, a hned v první z následující řady básní, s nápisem „Virtutis Harrachianae in haeresis amphitheatro victoria“ čteme tyto verše:

O heu superbae scena potentiae!
Formidolosos iam video greges
Plutonio mergi recessu!
Iam nocuo cineri superstes
Rursum impiato conditur alveo
Fatalis Anser et celeri fuga
Raptatus emundat Bohemas
Augurio recidente terras.
Cernin lacunis monstra Gehennicis
Ut nata quondam faxque Acheruntica
Calvique Lutherique et omnis
Colluvies graveolentis orci
Harrachiano territa spiculo
Pars gallicanis sistat in orbitis
Et proxime pars nubilosis
Saxoniae latebretur antris?

Tak pěla mocná jesuitská kollej a s ní všechna okázalá hierarchie. A třeba právě neunavný řád jesuitský v horlení svém vždy byl o některý záslužný krok napřed, zvláště před světským kněžstvem a též před kapitolou, těše se také o to větší moci a oblibě, přece všecko ovzduší, ve kterém nyní bylo žíti Pešinovi, naplněno bylo parami polemické vášně, kterými zahalili jasný zrak jeho již z mládí v jesuitské kolleji bradecké.

Kapitola sama té doby zotavovala se po nesnázích, které měly předtím po dvě století všechny ústavy katolické ze zápasu o svobodu náboženskou a volnost duševní a z pře-

[5]) Praga, Typis Pauli Sessii, typographi Cardinalis. Rok není nijak označen, ale „nova purpura“ týká se patrně r. 1665.

*

hmatů, které bývají nezbytným průvodem všech velikých nových myšlének. Jest ovšem její historie až do polovice sedmnáctého věku obrázkem rozervanosti tehdejšího stavu církve v Čechách; ale při Pešinově vstupu do kapitoly věci již se obracely k obyčejnému běhu. Vzpomínky na středověkou velikolepost kapitoly a bývalé bohatství její zůstávaly arci pouhým snem. Ferdinand II hned na počátku antireformace projevil úmysl, sny takové učiniti skutkem a kapitolu během času velice zmenšenou rozmnožiti a nadati opět statky k tomu náležitými, načež mu kapitola r. 1622 podala zprávu co nejobšírnější o bývalém počtu svých členů a služebníků, užívajíc k tomu cíli všeho. co se dalo shledati v archivu jejím, rozhovořila se ihned též o statcích a důchodech, které mívala před hnutím husitským, a konečně i navrhla určitý způsob, v jakém by jí císař mohl pomoci k bývalé slávě a síle; ale přese všechnu pobožnost Ferdinandovu s myšlénky té sešlo i s úmyslu jeho, navrátiti kapitole všechny statky, které jí kdy vůbec byly odňaty. Naději na tak úplnou náhradu pak zmařila kapitole docela smlouva císařova s papežem 8 března r. 1630 učiněná, nazvaná Contractus salis. Zástupci jejich, papežský legát a latere Jan Palottus s kardinálem Harrachem a Maxmilian hrabě Trauttmannsdorff s nejvyšším kancléřem českým Vilémem Slavatou a místokancléřem Otou z Nostic smluvili se, aby císař jako král český platil k užitku stavu kněžského na vždy po patnácti krejcařích z každé bečky soli do Čech přivážené nebo snad v zemi dobyté, začež ustoupila církev od všech požadavků na statky ztracené před časem Rudolfa II. Marně kapitola protestovala listem psaným Slavatovi již 6 ledna t. r. odvolávajíc se na připovědi císařovy, že jí bude nahrazeno vše, co ztratila; jakmile smlouva nabyla platnosti, všecka možnost dalšího nastupování na takové náhrady byla jí odňata. Kapitoly ničeho nedostaly z poplatku solního, naskrze klášterům přikázaného, a teprve r. 1640 sama kurie římská dorozuměla se s arcibiskupem Harrachem o to, aby z něho kapitole metropolitní vyplaceno bylo dvacet pět tisíc zlatých.[6]) Však ještě potom kapitola poskytovala tak málo svým členům, že se do ní ani nehlásili kandidáti, aby byla opatřena kazateli, i musila si členy povolávati, nemajíc někdy vůbec kanovníků kromě čtyř prelátů. R. 1646 bez svého přičinění zvoleni jsou za členy Nebeský jako český a Reinhold jako německý kazatel; Nebeský, jsa tehdy farářem v Týně, kam také byl povolán nežádav toho, přijal kanovnictví dosti nerad, věda, že právě před ním Zbraslavský, zakusiv hmot-

[6]) Viz Pešinův Phosphorus septicornis na str. 102 a násl. a 679 a násl.

ných nesnází v kapitole, již za rok odešel na arciděkanství plzeňské. [7]) Naproti tomu s Pešinou hlásilo se již mnoho pretendentův o místo v kapitole, takže v ten čas, kdy se stal jejím členem, poměry tak mimořádné patrně byly již přestaly, třeba na místě někdejších třiceti šesti kanovníků nyní všech skutečných členů kapitoly nebylo více než osm.

O hmotném postavení kanovníků svatovítských své doby sám Pešina r. 1673 se vyslovil ve svém Fosforu, [8]) že mají příjmy sice menší než u jiných kostelů metropolitních a kathedralních, ale postačující zvláště proto, že zde spíše než jinde možno se obejíti bez velkého nákladu. Pešina však, než se stal účastným obyčejných důchodů kanovnických, přečkati musil v kapitole první rok, annus gratiae nazývaný, v němž každý nový kanovník odkázán jest pouze na denní podíly, distributiones quotidianae, jiných příjmů zatím nemaje. Asi půl léta měl ovšem ještě děkanství litomyšlské, jehož však z neznámých příčin déle nemohl si udržeti, takže dle pamětí Nebeského v druhé polovici prvního roku výminečné postavení toto dosti těžce nesl. Déle než na úplné důchody kanovnické Pešinovi bylo čekati na výhody, které z pobytu v Praze a při kapitole kynuly jeho historické práci; byltě na počátku velmi zaneprázdněn novým úřadem a jmenovitě časté visitace zdržovaly jej mnoho po venkově. Již 30 září r. 1666 zvolen jest kommissařem k revisitacím v Kouřimsku, Chrudimsku, Královéhradecku a Boleslavsku a 11 října již odjel z Prahy a pobyl na Kouřimsku celé léto kromě srpna a podzim až do konce listopadu, a ještě celé jaro r. 1668 byl na cestách po severních Čechách, až v Liberci onemocněv zimnicí vrátil se domů, načež za něj poslán jest na cesty probošt boleslavský Aster. Není však potřebí čas visitacemi strávený v životě Pešinově za zmařený pokládati; viděli jsme, kterak již v Litomyšli na visitačních cestách všímal si národního i hmotného utlačování lidu, nemaje tehdy ovšem ještě potřebné moci úřední, aby jeho horlivost mohla míti platné účinky. Nyní byl sám v úřadě, u něhož se z Litomyšli marně dovolával sluchu, a není pochybnosti, že hned od počátku přihlížel k tomu, aby se jazyku českému všude dělo po právu; zde bylo jeho praktické vlastenectví ve svém živlu a projevilo se později pře-

[7]) Nebeský vypravuje o prvních třech letech svého kanovnictví s humorem: Ego pro certo difficiles annos habui 1646, 47 et 48. Nihil prorsus accepi his duobus annis, quamvis alter (Reinhold) hic inde acceperat, favebant Germano magis quam Boemo, nec decanus (Ondřej Kokr, † 1650), cum tamen fuerat Boemus; monebat me quidem ante, ut habeam patronos Bonifacium et Servatium: debui valde misere illum annum gratiae, *quem ita vocant*, transigere: *necessarium erat invocare sanctum Servatium et Bonifacium.*

[8]) Phosphorus septicornis, str. 713.

kvapujícími účinky, když Pešina mohl o věcech rozhodovati samostatně. [9])

Zároveň však visitační cesty byly zdrojem nepříjemností a nesnází v příčině hmotné, jež trvaly i potom, když Pešina přestál první rok v kapitole. Kapitola chtěla mu totiž na čas nepřítomnosti jeho, když byl na visitacích, odníti porci kapitolní, čím by důchody jeho byly citelně skráceny bývaly; Pešina bránil se tomu řka, že koná visitace jako povinnost úřední, zastupuje při tom kapitolu, tak že mu v čas jejich i nepřítomnému náleží porce jinak jen přítomným připadající. I spojil se hned na počátku s kanovníkem Pfalcem, jenž také nesnáze prvního roku kanovnického snášel dosti netrpělivě, a vzali si za úkol provésti v kapitole, aby officia kanovníků byla rozdělena a postoupením některých mladším kanovníkům větší příjmy se zjednaly, kdežto, prý, posud všechno děkan si nechával, a Pešinovi aby nechána byla porce i v čas visitací. Napřed požádali probošta v soukromí za pomoc a on slíbil, podporovati jich v kapitole, v níž měl sice tak málo moci, že dle vlastních slov sám potřeboval přispění jiných, maje jmenovitě v děkanovi Zbraslavském protivníka dosti umíněného. Když před odjezdem Pešinovým na visitaci 7 října r. 1666 v kapitole jednáno o požadavcích nových kanovníků, dáno Pešinovi za pravdu a jen žádost o rozdělení officií jest odložena k havelské kapitole, a za nedlouho povoliti musil odporující děkan i tomuto požadavku, neboť Pešina již 1667 byl scholastikem. Ale již následujícího roku 27 srpna povstali starší kapituláři proti tomu, že Pešina jsa na cestách dostával porci, a když opět hájil, co za své právo uznával, spor nabyl takové prudkosti, že nemohla bouřlivá schůze přivedena býti ku konci.

Přes všechnu nejistotu poměrův a příkrost některých těchto sporů hned první léta pražského pobytu přinesla Pešinovi nové úspěchy. V útěchu za nepříjemnosti, které mu bylo snášeti v nejbližším okolí, poctěn jest tehdy od vzdáleného dvora císařského dvojím povýšením rychle po sobě. Nebyltě ještě mnoho přes rok v Praze, když byl jmenován císařským radou beze vší pochybnosti pomocí svých mocných příznivců. O způsobu, podnětu a čase tohoto jmenování praničeho není známo; dosud kladeno bývalo do r. 1670, kdežto se titul Suae Caesareae Maiestatis Consiliarius Pešinovi přikládá již r. 1667. Tím důkladněji známe za to historii druhého, mnohem vzácnějšího vyznamenání, které povzneslo Pešinu vysoko nad jeho posavadní postavení jmenovitě v očích

[9]) Revisitační činnosti Pešinovy týče se toto místo v Krugrovu listě, psaném 7 února (1668): Ad ver venietne visitatum Ziampach? Gemunt rustici aggravati tot oneribus: iam sunt quidam iudicati in altera vita. Sed quid iuvent haec iudicia vivos?

tehdejší společnosti většinou nesamostatné a dvorním byzantinismem prosáklé. Stalť se Pešina brzo potom císařským falckrabětem.

Asi v první polovici r. 1667 Pešina podal žádost o to císaři Leopoldovi I,[10]) opíraje ji připomenutím svých dějepisných prací a svého účastenství v revisitační kommissi. Přátelé jeho u dvora, jmenovitě asi sekretář dvorní kanceláře české Pachta, dovedli toho, že císař již rozhodl, aby Pešina dostal palatinát, když tu náhle vyskytla se nová překážka. Někdo ze vzácné šlechty, dověděv se o tom, císaři důtklivě zrazoval, aby duchovním vysoké této hodnosti nepropůjčoval, ježto, prý, ho příliš zneužívají Poukazováno i k příkladu, že některý praelat mocí falckraběcí legitimoval své vlastní děti. O tomto stavu věcí důvěrně psal do Prahy vídeňský Pešinův přítel Loth v září r. 1667. Pešina tehdy dlel na visitací v Chrudimsku i zpravil jej o tom synovec jeho Jiří Pešina, u něho v Praze žijící[11]) a psal zároveň do Vídně Mikuláši Zalkovskému, dotčenému výše ctiteli Pešinova Předchůdce, jenž s Pachtou dříve ve Vídni nepřítomným Pešinu radům císařským znova doporučil jako muže povahy vážné a vzorného života. Jiří Pešina staral se také v Praze o to, aby potřebné zdání místodržících a konsistoře bylo co nejúčinlivější. Císařská tajná rada, ve které byl ne snad bez prospěchu Pešinova též ochránce Balbinův hrabě Lamberg, 30 ledna r. 1668 jmenovala Pešinu falckrabětem.

Třeba již od šestnáctého věku název tento ztratil mnoho své bývalé veřejné váhy, přece i té doby ještě platil za velké vyznamenání a požívaje veliké vážnosti též v nejvyšších vrstvách tehdejší společnosti dával nad to posud některou moc v občanském životě platnou. Comes palatinus měl právo, udělovati přídomky a znaky, tedy povyšovati na nejnižší stupeň šlechtický, promíjeti věk potřebný k zletilosti a legitimovati nemanželské děti. Z kapitulárů svatovítských nikdo tuším hodnosti této neměl již od času probošta Šimona Brosiusa z Horštejna, zemřelého r. 1642, takže Pešina přičítati mohl jen své osobní váze a spisovatelské pověsti, že

[10]) Archiv v Jindřichově Hradci zachoval žádost tuto, německy psanou. Vyřízení císařské tajné rady jest k ní připsáno.

[11]) Jiří Pešina, jmenovaný již jako původce dvou z doporoučecích básní při Předchůdci, byl syn nejstaršího bratra Pešinova, Jana, který již r. 1661 byl mrtev. Dcera jeho Anna žila potom dle počátecké „knihy purkrechtní“ u strýce v Praze, jak se zdá, zároveň s bratrem Jiříkem Hynkem, jenž r. 1673 byl registratorem desk zemských. Tento psal 17 září (roku 1667) strýci na venkov obšírný list, z něhož vyňaty jsou všechny tyto zprávy. Šlechticem, jenž nepřál Pešinovu jmenování palatinem, jmenuje se tu dřívější sudí zemský hrabě Nostic. Tento dopis Jiříka Pešiny jest nejstarší zachovaná listina, jmenující Pešinu císařským radou.

dospěl společenské výše, na jaké se tehdy již octl sotva který jiný upřímný Čech občanského původu.

Práv s titulem falckraběcím spojených Pešina užil ve dvou nám známých případech a v obou dosvědčil tím přátelství bývalým spoluobčanům na pomezí moravském. Ještě r. 1668 [12]) obdařil znakem a přídomkem „z Dobroslavína" přítele svého, tiskaře Jana Arnolta v Litomyšli, s nímž jej pojilo stejné smýšlení vlastenecké i náboženské, a mimo to legitimoval dva tamní rodáky nemanželského původu „železnými" listy, které si dali vtěliti do pamětní knihy v Litomyšli. [13])

Tyto úspěchy vyvážily nezdar jiné žádosti, podané císaři Pešinou asi stejnou dobou s prosbou o palatinat. Žádalť Pešina dne 23 srpna r. 1667, aby mu proboštství staroboleslavské, tehdy smrtí probošta Kemlicha uprázdněné „cum appertinentiis" bylo uděleno. V listě prosebném, po česku psaném, uvádějí se podobné důvody jako v žádosti o palatinat: „Před V. C. a K. M. ve všelijaké poníženosti bez pochvaly své to oznámiti mohu, že již ode čtrnácti let v povolání svém duchovním jako skrze slova božího kázání, slyšání zpovědi i tolikéž knih spisování, jakž vědomé jest, netoliko spasení duší lidských všelijak sem fedroval a dobrého obecného V. C. a K. M. zemí dědičných takovým spisováním vyhledával, ale i při této revisitationis kommissí v království Českém historii celou moravskou s teď jmenovaného království kronikou hrubě spojenou již skůro k tlačení a vydání na světlo pohotově sepsanou mám." Od českých místodržících, kterým dvorská kancelář česká žádost poslala, věc za nepřítomnosti kardinála Harracha, jenž sám měl vysloviti své zdání, dostala se do konsistoře a tam žádost uvázla po dnešní den. [14]) Proboštem staroboleslavským jmenován Jiří Vojtěch Aster.

Zatím nastal důležitý obrat i v Pešinově úředním postavení při kapitole. Kardinál Harrach, byv po čtyřicet čtyři léta pražským arcibiskupem, 25 října r. 1667 byl zemřel a Pešina mohl z proměny tím sběhlé s důvěrou očekávati posilu svého postavení, poněvadž tři kandidáti, kteří měli nejvíce naděje k uprázdněnému arcibiskupství, vesměs byli rozhodní příznivci jeho. V biskupech Schleinitzovi a Sobkovi měl Pešina přátele, z nichž jeden co nejvýše cenil jeho spisy a národní horlivost a druhý nedávno před tím usilovnou

[12]) Zpráva Antonína Rybičky v Jirečkově Rukověti k dějinám literatury české. Arnolt po latinsku užíval vždy nesprávně skloněné formy svého přídomku: de Dobroslavína po způsobu, který se později v latině i němčině rozmáhal tím více, čím hloub v zapomenutí klesal původní smysl českých titulů.

[13]) Z Jelínkovy Historie města Litomyšle.

[14]) Fr. Dvorský v Č. Č. M. r. 1878, str. 432.

podporou jeho úmyslů dokázal, jak mu záleží na samé osobě Pešinově; třetím kandidátem pak byl hrabě Jan Vilém Kolovrat Liebsteinský, tehdy scholastik olomúcké kapitoly, s nímž měl Pešina přátelský styk prostřednictvím bratra jeho Františka Karla, nejvyššího hejtmana moravského, Pešinovi upřímně nakloněného. Byltě tento horlivý ctitel minulosti moravské v úřadě svém později jednou z předních podpor snahy Pešinovy o vydání Marsa Moravského, i byl s Pešinou v čilé korrespondenci o tu věc.

Váha sklonila se na stranu nejurozenějšího a císař jmenoval Harrachovým nástupcem Kolovrata. Pešina spěchal poroučeti se přízni jeho nějakou pozorností a věnoval jmenovanému arcibiskupovi kázání, které měl u sv. Víta na zelený čtvrtek r. 1668, s titulem Sacrosanctum Supremi Amoris Convivium idemque testamentum morientis Dei latinsky vytištěné v universitní tiskárně klementinské kolleje. Pozoruhodna jest v něm pouze hrdost. s jakou věnování mluví o „katolickém království Českém". Zároveň uchystal Pešina slavnostní spisek na poctu Kolovratovu, nazvaný Medulla Cedri e Libano Bohemiae Pragensi ablata. Řeč, kterou chtěl jako děkan slavně uvítati nového arcipastýře, jest úvodem, po kterém následuje celá řada básní, Kolovrata oslavujících, spojených prosou. Každá vztahuje se k jednomu titulu pražských arcibiskupů a Pešina k titulům vůbec obvyklým připojil zapomenutý název „vudce", daný Rudolfem II arcibiskupu Zbyňku Berkovi 15 června r. 1603, dle listin archivu kapitolního, jež Pešina cituje, zakládaje si zřejmě na tom, že navrátil pražské metropoli něco slávy neprávem odňaté. Ještě více než tato historická malichernůstka dobu Pešinovu vyznačuje okolnost, že ani tak rozhodný vlastenec neuměl si mysliti radostné církevní slavnosti, jejíž český ráz sebevědomě vynášel, bez vášnivých upomínek polemických; i jest jedna z básní těch, alkajskou strofou psaná, tak výmluvná v této příčině, že nebude snad od místa ukázka z dospělé poesie Pešinovy:

Tempestuosis foeta aquilonibus
Ditis profundo concita Tartaro
Calvique Lutherique Brunna
Pestiferas vomuit pruinas,
Quando nefandas Hussius in solum
Fudit procellas, haeresis Anseris
Ubique iam passim sacratos
Dum Czechiae populata campos
Desaevit atrox, tum viridantibus
Intacta cedrus perstitit in comis
Quin hisce, dum pressit pro fundis
Haereticas feriit medullas.

Tak přeměnilo se mínění po celých Čechách i v srdcích minulosti české nejoddanějších!

Celý spisek pln jest narážek na orla ve znaku Kolovratském, maje za hlavní heslo verš Ezechielův: Aquila grandis, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate, venit ad Libanum et tullit medullam cedri, i končí se zvoláním: Vivat aquila patriae nobisque!

Ale poslední toto zbožné přání brzo bylo zmařeno: již 31 května r. 1668 Kolovrat umřel v Brně, ani nového sídla svého neuzřev. Pešina potom vítací spisek již hotový přece dal bez jakékoli změny vytisknouti roku 1669 a věnoval jej Františku Karlu Kolovratovi na památku zesnulého bratra s nápisem: Aquila exanimis viventi aquilae transscripta. Věnovací list svědčí právě o tom, že byl zemský hejtman moravský již před tím v přátelském styku s Pešinou.

Na arcibiskupství mimo nadání opět uprázdněné určen jest nyní muž, jenž byl Pešinovi až do smrti upřímně oddán, vina se k němu přátelstvím čím dále tím důvěrnějším, Maxmilian Rudolf baron Schleinitz, který byl členem svatovítské kapitoly tehdy již po čtyřicet tři léta. Tento polozapomenutý historik zasluhuje vděčné paměti naší pro vřelou lásku k minulosti české, kterou zejména jeho listy Pešinovi psané vyjadřují ovšem ve spojení s názory čistě církevními; ale vrstevníkům byl znamenitý hlavně vlastnostmi výhradně kněžskými, a nejvíce obětivostí, s jakou nové kathedrále litoměřické, jíž byl prvním biskupem, podstatně pomohl k rozkvětu. Vystavěltě i vyzdobil svým nákladem biskupský chrám sv. Štěpána, založil nové praebendy kanovnické i zbudoval kanovníkům nový dům, takže jej mohl Pešina, spatřující v každém rozmnožení kněžstva větší slávu země České, právem nazvati druhým zakladatelem biskupství litoměřického, a světlem církve, ozdobou duchovenstva i klenotem v kněžstvu.[15]) Není pochybnosti, že taková pověst nemálo vážila při rozhodování o arcibiskupství a jmenování Schleinitze, který sice nedávno před tím byl na čas v nemilosti císařově po jakési denunciaci tří kanovníků litoměřických,[16]) bylo již tak jisto, že kapitole již napřed mu gratulující odepsal 6 června z Litoměřic děkujícím listem s úplnou důvěrou v podstatnost takového blahopřání. A přece zmařil sám bezpečnou naději svou činem podivně nerozvážným. V metropolitní kapitole po smrti Kolovratově připomněli si minulých dob, za kterých kapitola sama volila pražské arcibiskupy, bezpochyby podnětem Pešinovým, jejž příběhy nemnoho pozdější ukázaly tak nadšeným zkoumatelem, obnovo-

[15]) Phosphorus septicornis str. 594.

[16]) Schleinitz píše o tom Pešinovi 26 dubna r. 1668.

vatelem a obhájcem sebe nepodstatnějších starých práv kapitoly, že možná s velkou podobností ku pravdě jemu přičísti tuto myšlénku, kterou arci obrácena jest pozornost na zastaralé právo velmi důležité. Ačkoli kapitola ani u předešlých císařů Ferdinanda II a F. III, jichž přízeň získala velkou měrou za jejich pobytu v Praze, nepochodila se žádostmi o náhradu ztracených statků, o rozmnožení praebend a dostavění chrámu svatovítského, přece pokusila se, vymoci u Leopolda I, aby se přímo vzdal jmenování arcibiskupa pražského a ponechal jí volbu. Žádost k císaři napsána jest 6 června, načež se kapitola domáhala u dvora podpory úmyslu svého. Obrátila se o to do Vídně k nejvyššímu kancléři království Českého a zvláštním listem i k sekretáři jeho Danieli Pachtovi,[17]) a když se dověděla, že nejvyšší purkrabí Martinic odjíždí do Vídně, poslala k němu 3 července děkana Šebestiána Zbraslavského a Kr. Pfalze, aby mu přáli šťastnou cestu i prosili ho za přímluvu u císaře v záležitosti té. Purkrabí odepřel, že tu jde o právo císařovo a že byli také jindy znamenití lidé v kapitole a nežádali ničeho takového.[18])

Předsevzetí kapitoly bylo dosti dobrodružné, poněvadž nebylo lze očekávati, že by zanícení horlitelé způsobem tak akademickým vyřídili věc neobyčejné veřejné důležitosti; ale přímo nepochopitelno jest, kterak mohla sebe větší oddanost k právům kapitolním svésti Schleinitze, aby, jsa již úplně jist jmenováním svým, k projevům těmto se připojil a tak císaři upíral právo, jmenovati jej arcibiskupem.[19]) Zajisté přes všechnu úctu, slušící statečné obětovnosti jeho za to, že v nadšení pro svobodu kapitoly nehleděl ani největšího prospěchu vlastního, zbývá otázka, zdali taková oběť byla rozumná a účelu samému prospěšná, či nemohl-li jako arcibiskup spíše pomoci kapitole k právu než skutkem vedle vší šlechetnosti překvapeným. Účinek nastal s velikou rychlostí: kdežto ještě 6 června pokládal se bezpečně za nastávajícího pražského arcibiskupa, již o deset dní později věděl, že jest jím jmenován Sobek, i oznamoval to téhož dne 16 června kapitole, vzkazuje šťastnějšímu soku služby své. Kapitola však již dříve věděla o náhlé změně, neboť téhož dne i sám Sobek, prodlévaje v Praze, kam byl pozván k biřmování, kapitole posílal s oznámením, že nazítří hodlá biřmovati, též

[17]) Viz tyto listy v archivě kapitolním, LXXXV, 12.

[18]) Viz tamtéž LXXXV, 17.

[19]) Víme o tom z listu Sobkova, jejž psal 29 července 1668 kapitole, řka, že nechce mísiti se do sporu o administraci arcibiskupství, o němž nám bude brzo vypravovati, aby si nepopudil císaře, sicut concitavit Litomericensis disputando ius nominandi pro libitu archiepiscopum.

díky za přání, vyslovené mu jako arcibiskupu již jmenovanému. Za nedlouho potom došla kapitoly z české kanceláře vídeňské zpráva úřední, vydaná 22 června 1668,[20]) že na pražské arcibiskupství dosazen jest biskup královéhradecký Sobek a na jeho místo hrabě Jan Bedřich z Valdštejna.

Tak řadou příznivých sobě náhod nejvyšší církevní důstojenství v Čechách posléze přece zaujal právě ten ze tří Pešinových příznivců, jehož přátelství bylo Pešinovi nejužitečnější, osvědčujíc se přímo bratrskou péčí o jeho prospěch, právě ten, jehož neobyčejně živý duch přátelství své vyjadřovati uměl nejvřelejšími slovy, a právě ten, jenž určen byl osudem zavázati si Pešinu k největší vděčnosti a pak svou náklonnost proměniti co nejpříkřejším způsobem v nenávist do smrti nesmířenou.

Nový poměr hned od počátku vymáhal vší Pešinovy obratnosti v jednání a jasnosti a určitosti smýšlení; aby dovedl užiti výhod, plynoucích mu z přátelství arcibiskupova, bez úhony své přímé povahy a jmenovitě bez újmy svého horlení pro samostatnost kapitoly. Zdáť se, že upřímnost jeho ke kapitole i k arcibiskupovi zároveň již před Sobkovým příchodem do Prahy přestála zkoušku dosti nesnadnou. Vedle dotčeného odporu proti jmenování arcibiskupů císařem kapitola totiž hájila tehdy také svého práva k administraci statků arcibiskupských za uprázdnění stolce metropolitního, které jí tenkráte poprvé upíráno bylo. Administrace hned po smrti Harrachově přikázána jest hejtmanům, čímž měla kapitola z ní býti vyloučena. Skutek tento způsobil odpor velmi důrazný a ovšem oprávněný, o němž máme povšimnutí hodný doklad v Schlenitzově listě psaném Pešinovi 12 ledna r. 1668.[21]) Schleinitzovi zdálo se, že kapitole ano katolické

[20]) Kapitolní archiv LXXXV, 17.

[21]) Píšeť o tom: Quantum attinet administrationem bonorum archiepiscopalium sublatam Capitulo et Capitaneis districtus commissam, vere compatior et condoleo. Et vereor certe ego ipse, ne initia sint ea tantum dolorum. Timeo enim praeter illa, quae Dominatio Vestra insinuat, ne vel et in ipsum consistorium irrepant cum tempore consistoriales quidam novi ac et archiepiscopale seminarium subdetur novis rectoribus et illis, qui ad ea dudum iam insinuabant et ne tali modo devolvantur in manus eorum, qui plus sua curant, quam ecclesiae et quae nostri sunt ordinis. Vyzvav pak přítele, aby se s ním upřímně sděloval o všechny své strasti, dodává ještě ve dvou douškách: P. S. Video redire Bohemiae Podiebradiana paene illa tempora, quibus Ecclesiae Orthodoxae iura tantopere afflicta fuerunt, aut tempora illa, quibus sub Valente Caesare Arrianorum ope Oriens paene totus concussus fuit. Sed Deus iuvabit. P. S. Episcopus Poznaniensis habet modo cum Jesuitis propter iura sua parochialia terribiles trilas et devenit res ad Pontificem. Viděti z toho, jaké pobouření působil spor o administraci arcibiskupských statků, a nad to jsou tyto věty velmi cennou pomůckou k poznání tehdejšího smýšlení vůbec.

církvi v Čechách nastávají znova útisky rovné těm, jakých, prý, zakoušela za Jiřího Poděbradského!

Nám dnes bylo by nesnadno hledati podivnějšího výroku o kterékoli stránce dějin českých než jest rovnání vlády Leopolda I, o němž otec jeho, Ferdinand III, s hrdostí říkával, že bude vzorem dokonalého praelata,[22]) s dobou Jiřího Poděbradského. A kterak rozuměti zvláště tomu, že katolíkům tak nadšeným správa země vítězi bělohorskými nebyla ideálem, ano že se jim mohla zdáti přímo takovým zlem, za jaké považovali panování vytrvalého zastance kompaktát?

Katoličtí vlastenci tehdejší činili rozdíly mnohem určitější, než se nyní obyčejně zdá nám, z daleka o nich soudícím. Jako jejich národní horlivost plynula z rozdělování podstaty národa od nenáviděného jim kacířství, tak i city jejich k převratům, způsobeným na Bílé Hoře, byly dosti různé. Děkovaliť vítězům za obnovení katolické víry v Čechách a přece, jak vidno, za neštěstí pokládali mnoho, co přijati musili zároveň se změnou, kterou sobě měli za dobrodiní. Tím způsobem jediné jest možno, že antireformace a germanisace, jakkoli hluboko pojmy tyto se křižují, přece nebyly všem katolíkům heslem obě zároveň, a jako katolíci upřímně čeští zavrhovali germanisaci, tak možno si mysliti u katolíkův i vnitřní nespokojenost s proměnami politickými a s jinými tehdejšími převraty. Císařové té doby za největší oporu katolictví užívali několika mnišských řádů, čímž ustupovala do stínu historická postavení bývalých ústavů katolických; na těch právě zakládali si však naši vlastenci a vidouce staré tyto ústavy v právech jejich zkracovány, za stejný útok to pokládali, jako když se po jejich ponětí za Jiřího křivdilo katolické církvi vůbec. Domácí, česká církevní zřízení měla v očích jejich cenu takovou, že bych se odvážil nazývati je jaksi církevními autonomisty. Samospráva zajisté církevních ústavů českých, jaká bývala dříve, jim byla nedotknutelna, jí hájili ze všech sil a každého, kdo ji zkracoval, pokládali za svého protivníka, třeba v názorech náboženských s ním byli za jedno. Čím více času potom zbývalo ke sporům kněžským, tím častěji vznikaly arci z podnětů malicherných a jmenovitě z lichého přeceňování pouhých formalit, jakož i nám bude o tom za nedlouho mluviti; ale

[22]) „Unser Leopold folgt denen wegen, worzu wir ihn destiniret, mit freiwilliger disposition und wird mit der zeit das modell eines vollkommenen praelatens abgeben“ jest oblíbený výrok Ferdinanda III dle zprávy v Leopold's des Gr., röm. kaisers, wunderwürdigen leben und thaten aus geheimen nachrichten eröffnet und in vier theile getheilet, aufs neue gedruckt und um vieles vermehret. Cölln, gedruckt im J. 1713. Str. 41.

nejeden z takových zápasů týkal se i práv podstatných a věcí, které mohly hluboko zasahovati také do běhů politických.

K podobným oprávněným sporům poněkud přičítati můžeme právě otázku o administrací statků arcibiskupských. Naproti pokusu o obnovení voleb arcibiskupů, v němž arci šlo o věc ještě vážnější, ale bez rozumné naděje na úspěch, obrana této moci kapitolní byla zřejmě spravedliva i také dosti snadna; v skutku pak Nebeský zaznamenává v pamětech, že 27 března r. 1668 císař dal kapitole příznivou odpověď, zakazující brániti kapitole ve správě statků, jež měla pokojné držeti. Ale neshody o tuto věc protáhly se až za jmenování Sobkovo arcibiskupem, po němž teprve nastaly nové nesnáze, jmenovitě Pešinovi nemilé.

Císař totiž jmenovanému arcibiskupu svěřil ihned správu statků, což tehdy nebylo ničím nevídaným, ale odporovalo nařízením kanonickým. Kapitola opět velmi rozhodně odporovala, odkazujíc k zákonům církve, jež nedopouštějí, aby biskup vládl jměním kathedralním, dokud není potvrzen papežem. I žádala kapitola přímo od Sobka, nejen aby se administrace neujímal, nýbrž aby dokonce i hájil práva kapitoly proti císaři. K tomu Sobek odpo čděl z Chrasti listem velmi laskavým, psaným 29 července r. 1668, v němž ujišťuje kapitolu, kterak mu na srdci leží, aby v novém úřadě byl všemi milován a aby příchod jeho byl pokojný ku prospěchu služby boží. O žádosti kapitoly ovšem praví, že jí nemůže vyhověti úplně. „Budu-li císaři něco psáti na obranu vaši, snadno dostanu za odpověď, že nejsa potvrzen nemám ještě s věcí ničeho činiti a že příliš časně počínám v pochybnost bráti právo císařovo. Tím by byl císař jen podrážděn, jako jej podráždil biskup litoměřický, pochybuje, má-li císař právo volně jmenovati arcibiskupa.“ Po této více obratné než upřímné omluvě, která zastírá rozdíl věci této a Schleinitzovy, aby neurazila kapitoly prostou výtkou nemírnosti jejího přání Sobek podává praktický návrh, kterak by se nesnáz dala odstraniti. Uznávať, že kapitola dle kanonů jest v právu, i chce sám, aby jí nezkrátil, zákonů církevních šetřiti a přece vyhnouti se urážce, kterou by z toho vzal císař, kdyby jeho nařízení nebylo uposlechnuto. Nabízí tedy Sobek úmluvu v ten smysl, že se neujme držení statků ani sám na ně nevkročí, aby zákonům církevním vyhověl, nýbrž že pošle na statky inspektora, jmenovitě aby pořídil inventář a dohledl na hospodářství, poněvadž, prý, bude potřeba mnoho oprav. Sobek totiž přiznává, že má o statcích již zevrubnou známost. Když by kapitola inspektorovi jeho dala otevřený list, aby ho hejtmané byli poslušni, bylo by její účastenství

správy statků zachráněno, poněvadž by inspektor byl ustanoven oběma stranami.

Bohužel pověděti nelze, jak se zachoval Pešina v tomto případě. Byltě sám jedním ze dvou administratorů, k správě statků hned po smrti Harrachově určených, a nyní psal mu Sobek zároveň s listem, kapitole poslaným, psaní důvěrné, kterým se přátelství jeho dovolával velmi důtklivě. V odpovědi k listu obsahu pohříchu neznámého ujišťuje ho upřímnou láskou a budoucí přízní a vyslovuje zřejmě, kterak mu jde o to, aby měl v kapitole přítele důvěrného; přeje si toho i ve prospěch kapitoly, ježto, prý, takový přítel může často býti prostředníkem mezi kapitolou a arcibiskupem, a připomenuv ještě se skromností, kterou již té doby skutky jeho ukazovaly líčenou, že nepřichází si dávat sloužiti, nýbrž sloužit sám, horuje pro slávu kostela svatovítského, o niž se chce snažiti slovy Pešinovi právě ze srdce mluvenými. Na to však obraceje se k samé věci vykládá odpor kapitoly jako účinek podněcování nepřátel svých a tvrdí, že by vlastně měl úplné právo na administraci statků, s velkým rozdílem od listu, psaného téhož dne kapitole, v němž pouze dle praxe tvrdil, že může císař svěřiti jmenovanému administraci, uznávaje ostatně kanonické právo kapitoly. V listě soukromém sestavil věci docela jinak; že se neuváže v držení statků, to zde vypadá jako pouhá ochota. Na konci ovšem staví se Sobek na stranu kapitoly, vyslovuje všeobecně naději, že později takových práv jejích bude možno uhájiti, když věc hlavní, totiž volba arcibiskupů, jest ztracena. Formy tohoto listu jsou ještě důvěrnější než jindy bývaly; oslovujeť zde Sobek Pešinu pouze Mi amantissime Domine a končí slovy: Haec meo confidentissimo Pessinae utpote cui maneo sincere addictissimus atd. Pešina nemohl nepoznávati, že chování nového arcibiskupa přes všechna pěkná připovídání není zúplna přímé i souhlasil s kapitolou, která prostředkující návrh přijala, zásadou na svém právu přece stojíc. Vydalať kapitola již 2 srpna žádaný list hejtmanům a správcům panství,[23]) ale odpověděla zároveň arcibiskupovi listem, dávajícím na srozuměnou, že se i to děje pouze z nutnosti, poněvadž, prý, nelze plouti proti proudu. Že se Pešina nečinil v kapitole prostředníkem Sobkovým nikterak na úkor svému přesvědčení, poznáváme z doplňku, jejž sám přičinil v konceptu této odpovědi. Zostřiltě větu, vyjadřující bolest kapitoly ze zkrácení práv jejích, poznámkou, že se to děje mimo očekávání. Kapitola pak na závěrku prosila

[23]) Formulář jeho, česky psaný, v archivu kapitolním sub LXXXV, 26. Kapitola hájí zároveň i zde svého práva, připomínajíc, že administrace Sobkovi jest svěřena provisorio modo pro jeho dobrou známost statků.

arcibiskupa, aby svého toužebně očekávaného příchodu do Prahy již co nejvíce hleděl uspíšiti. Ale právě příchod Sobkův nebyl již vítán s city tak všeobecně nezkalenými, jako si sám přál v dotčeném listě, psaném kapitole.[24])

Nový arcibiskup totiž hned od svého jmenování jevil vlastnost, která podřízeným jeho nemohla býti než proti mysli, totiž zvláštní chuť k novotám, odporujícím naskrze konservativnímu duchu kapitoly. První roztržka, Sobkovým novotařením způsobená, ovšem měla podnět dosti nepatrný, ale činila dojem tím nepříznivější, čím více se tu arcibiskup podával jenom své marnivosti a čím trpčeji byl právě jeho ješitností porušen souzvuk citů při jeho samém vstupu na pražské sídlo. O podstatě sporu toho poučuje nás fascikul archivu kapitolního s nápisem: Acta inter capitulum et Matthaeum Ferdinandum archiepiscopum petentem in introductione sua comitatum ex residentia et admissionem praelatorum regularium.[25]) Kapitola chtěla po zvyku uvítati arcibiskupa v kostele, on však chtěl dle ritualu římského býti uvítán v domě svém, mimo to žádal, aby k zvýšení lesku při uvítání s kapitolou šli také praelati mnišských řádů, kdežto kapitola v listě, psaném jemu 29 dubna roku 1669 ukazovala k přednosti, která jí náležela před nimi, tak že neměla s nimi býti mísena. Ohlas nářků, vedených asi kapitolou na tyto požadavky Sobkovy, opět máme v dopisech Schleinitzových. Vyjádřiltě 2 května t. roku listem velmi obšírným Pešinovi soustrasť pro nařizované účastenství praelatů klášterních, stavě se rozhodně na stranu kapitoly. I byl účinek arcibiskupovy ješitnosti v skutku zvláště tím trapný, že Sobek tentokráte již neskrýval nešetrnosti, s jakou vždy provádėl, co si byl umínil, nýbrž zastával úmysly své již i velmi příkrými slovy, ani se ještě nesetkav s kapitolou v novém úřadě tváří v tvář.[26])

[24]) V příčině administrace statkův arcibiskupských sede vacante stalo se kapitole konečně po právu, ježto r. 1675 Leopold I nařídil, aby v nebytí arcibiskupa jmění spravovali probošt a děkan s ostatní kapitolou.

[25]) Archiv kapitolní sub LXXXV, 49.

[26]) K seznání povahy arcibiskupovy nemálo přispívá velká korrespondence jeho s hr. Humbertem Černínem, chovaná v Jindřichově Hradci. Docíliv uvítání co nejokázalejšího při vstupu do Prahy 4 května psal Černínovi 9 května list plný liché osobní ješitnosti: Jam tandem, Deo sint laudes, peracta sunt omnia praeter spem et multorum opinionem felicissime et ordinatissime, sed cum maxima multorum invidia, quod mirentur haec permitti fieri, cum Imperator non possit honorificentius excipi, excepto quod tormenta non sint explosa. Sed est meum vetus adagium: nil nocet invidia. Fateor non potuisse dari maiorem accursum hominum et meliorem ordinem, praelati fere totius regni aderant duobus solum exceptis et vix visi fuerunt in processione, tot infulati erant illorum 20 cum canonicis. Inter praelatos ipsos compo-

Snadněji, jak se zdá, vyřízena byla záležitost mnohem podstatnější, ve které však arcibiskup nemohl slušně příliš doléhati na kapitolu. Vynalézavá šetrnost hospodářská zrodila totiž v Sobkovi myšlénku, že by se mohl o břímě poplatků, při jmenování povinných, rozděliti s duchovenstvem nové diecese své, vzpomínaje patrně na inthronisticum nebo subsidium charitativum, v církvi jindy obvyklé na podporu chudých biskupů kněžstvem diecesním. Kapitola nedopustila sobě a ostatnímu duchovenstvu diecese pražské takového zvláště na budoucí časy nebezpečného závazku, nýbrž odepřela arcibiskupovi zdvořilým listem, jehož nedatovaný koncept jest zachován.[27]) Kapitola lituje v něm, že nemůže arcibiskupovi pomoci v nesnázi, kterou mu působí nemírná taxa římská, kromě příčin již dříve, prý, vyložených jmenovitě z toho důvodu, že by požadování příspěvků od duchovenstva v diecesi bylo novotou nevídanou, a že by pro chudobu kněžstva, i kdyby splnilo se přání arcibiskupovo, pomoc jemu poskytnutá byla příliš nepatrná a tedy nedůstojná. Jakož pak arcibiskup celou věc prý podal na rozhodnutí kapitoly, vyslovuje se na konci mínění, že by s tím mohl arcibiskup sečkati do svého příchodu do Prahy, načež, prý, bůh sám zajisté bude pečovati o hojnější opatření jeho.

Pešina v těchto diplomatických jednáních, která byla, jak jsme viděli, někdy dosti málo vzorným rubem arcibiskupova okázalého ujišťování o křesťanské pokoře a lásce, zůstal samostatný a někdy-li se činil prostředníkem mezi stranami, mohlo se to díti jen se zachováním věrnosti kapitole, které byl z duše oddán, a z vlastního přesvědčení, jako když se jednalo o správě statků. Sobkova snaha, co nejvíce získati s újmou kapitoly, nemohla mu býti po chuti a jistě nepomáhala upevňovati posavadního přátelství, které nyní trvalo nejvíce z vděčnosti a z naděje, že arcibiskup nebude nezměnitelný, jsa u věci jiné, a to velmi blízké, přímo idealem Pešinovým. Znaltě Pešina již tehdy Sobkovo horlení pro čest a lesk svatovítského chrámu, které nebylo líčeno, nýbrž za nedlouho se osvědčovalo obětavými skutky a které se úplně shodovalo s jednou z nejvroucnějších snah Pešino-

sita sunt de praecedentia dissidia. Capitulum etiam habuit suam satisfactionem. Dále pak vypravuje: Die illa, id est 5 Maii duos Locumtenentes tractavi et capitulum: nunquam visum, ut haec duo corpora mistica, ecclesiasticum et politicum, simul fuissent. Die Lunae habui praelatos 14. Heri habui 22 barones et comites, omnibus saltem ut existimo, satis factum sit (s.) atd. Nejméně po roce pak v listě nedatovaném ještě píše Černínovi: Optimo Caesari placuit mea introductio et scripsit Supremo Burgrabio fere haec: Complacuimus nobis in illa introductione, vere digitus dei hic est, quod post tot antecessores huic soli talis triumphus reservatus fuit. Haec Caesar.

[27]) Kapitolní archiv sub LXXXV, 37.

vých; dokud tedy Sobkova péče o hlavní chrám v očích Pešinových vyvažovala vady jeho, přátelství jejich přes jednotlivé neshody nevzalo trvalé pohromy, ano Pešina mohl upřímně Sobkovo nastoupení na stolec arcibiskupský velebiti jako skutek šťastný.

Vydal totiž na oslavu Sobkovu, když 4 května r. 1669 okázale byl uveden v úřad svůj, podobný spisek jaký byl chystal Kolovratovi, gratulující arcibiskupovi básněmi antických rozměrů, jménem *Anchora Institoris*, fundans navim in saxo vivo Petra Christo, Rdissimo et Celsissimo Principi ac Domino, Do Matthaeo Ferdinando a Bilenberg, archiepiscopo Pragensi etc. ipsa die felici, qua Pragensis ecclesiae clavum et gubernacula capiebat, oblata a Thoma Joanne Pessina de Czechorod etc. Veřejně, ano slavnostně zná se zde Pešina k vděčnosti, jakou jest arcibiskupovi zavázán, pravě: Accipis igitur, confido, hasce anchoras, quas Tuae Celsitudini submisse pronus offero: et vero, Gratiae Tuae gratus, etiam debeo; cum *unius Tuae anchorae id esse recognoscam, quod in portu Pragensis Metropolitanae ecclesiae quiesco.*

Možná, že naděje Pešinovy v prospěšné působení arcibiskupovo množila také přízeň Sobkova k historickým studiím, Pešinovi důležitá; vypravuje se v skutku, že byl arcibiskup podporovatelem a podněcovatelem činnosti jeho i v této příčině. [28])

Zároveň s obsazením arcibiskupského stolce i v samé kapitole děly se proměny volbami nových kanovníků. Sobek již 23 října r. 1668 byl žádal kapitoly, aby přijala za kanovníka synovce jeho Václava Bílka z Bilenberka, člena kapitoly kralovéhradecké, což se však stalo teprve po pěti letech; ale sotva se arcibiskup usadil, již měl nového kandidáta do kapitoly. Byl to Jan Bedřich baron Talmberg, probošt kollegiatní kapitoly u Všech Svatých. V kapitole asi jediný Pešina přál si, aby se i tentokráte uposlechlo Sobkova doporučení, ale ujímal se věci tak horlivě, že zjednal mínění svému konečně převahu. Zastávaltě Pešina s velikým úsilím myšlénku, že bude účastenství kanovníků šlechtických kapitole velmi na prospěch. Zdál se mu kapitole na škodu býti veřejný předsudek, jakoby šlechty vůbec mezi sebe nepřipouštěla, majíc o tom nějaké tajné pravidlo, neboť doufal, že kanovníci ze šlechty kapitole zjednají více potřebné přízně v rozhodující společnosti a že vysocí úředníci, jmenovitě zemští, majíce takto v kapitole příbuzné, budou jí přáti a pomáhati k právu. Slovem, spatřoval v kanovnících šlechtických nezbytnou posilu k boji o dřívější postavení

[28]) Dobner.

kapitoly, z něhož nyní byla vytlačena do pozadí převahou šlechty a řádův u dvora mocných.[29])

Není nám možno pověděti, dospěl-li k přesvědčení tomu jen vlastním přemýšlením čili vnuknutím arcibiskupovým, ale rozhodná povaha jeho nedává pochybovati o tom, že v skutku z upřímného přesvědčení hájil mínění Sobkova, snaže se o prospěch kapitoly samé. Jest to případ, ve kterém Pešina opravdu měl důvěrný úkol prostřednicí mezi kapitolou a arcibiskupem, jaký naň Sobek skládal již před svým příchodem do Prahy. Dne 4 srpna r. 1669 přednesl totiž kapitole přání arcibiskupovo, aby Talmberk byl zvolen za kanovníka.[30]) Celá ostatní kapitola protivila se návrhu tomu a jmenovitě probošt i děkan Zbraslavský opírali se zvolení Talmberkovu; ale Pešina v domnění, že nerozumějí dobře prospěchu kapitoly, prostředkováním a účinkováním na jednotlivé kanovníky posléze přece docílil, že byl zvolen Talmberk a přivedl podobným způsobem, buď jen ze své vůle, buď v dorozumění s arcibiskupem, do kapitoly ještě jiného člena staré šlechty, Jana Ignáce Dlouhoveského z Dlouhé vsi, spisovatele církevního. Také o tomto, patrně z nechuti k jeho šlechtickému původu, veliká část kapitoly ani slyšeti nechtěla, a Pešina způsobil zvolení jeho jen tím, že o něm hlasováno v nepřítomnosti kanovníků Pfaltze a Meinera. Tito si mohli právem stěžovati, že jich bylo vůbec pominuto; ale čilým vyjednáváním Pešinovým věc jest urovnána a zvolení Dlouhoveského zůstalo platným. Tak vypravuje o skutku později Pešina sám, přiznávaje se, že Talmberka i Dlouhoveského dostal do kapitoly per fas et nefas. Porušení kanonických nařízení, jež mu vždy byla posvátna a kterých sice vytrvale bránil proti všemu zlehčení, tížilo potom svědomí Pešinovo, když Talmberk mimo nadání jeho se osvědčoval protivníkem práv kapitoly, a Pešina byl za ně krutě potrestán, když se stal Talmberk jeho zavilým nepřítelem. Za hlavní vinu však, které se dopustil Pešina v přílišné horlivosti pro domnělý zisk kapitoly, pokládati sluší krátkozrakost, ve které muž jindy tak opatrný a lidské úmysly jasně prohlédající nerozváženým tím

[29]) Viz o tom v pamětech Pešinových při roce 1674. Kanovníku Pfaltzovi tak se příčilo přijímání šlechticů do kapitoly, že sepsal obšírnou rozpravu Circa novitatem in capitulum metropolitanum de electione canonicorum introducendam, an expediat posthabita virtute, scientia, meritis probatorum sacerdotum eligi in canonicos novitios clericos, quia nobiles sanguine sunt? (Kapitolní archiv sub LXXXV, 58.) Bál se nejvíce, že se bude pak díti jako v jiných kapitolách, kde se, prý, volí kanovníky hoši školáci s nemalou škodou služby boží, a pokládal za nejjistější ochranu v takových nesnázích vytknouti určitě vlastnosti, kterých jest potřebí ke kanovnictví u sv. Víta.

[30]) Z pamětí Nebeského.

úsilím zadal mnoho volnosti kapitoly při volbách, takže arcibiskupovi mimo vůli svou ukázal cestu, po které by čím dál tím samovolněji působiti mohl jmenovitě na volby kapitolní, čehož potom Pešina kapitolu uhájil jenom napjetím všech sil a velikou obětí. A Pešina byl si toho vědom, že největší protivenství, které jej stihlo v životě, bylo čirým následkem i trestem viny této.

Za takové shody Pešinovy s arcibiskupem u věcech oběma důležitých naplňovala se přípověď Sobkova, že Pešina sezná i na dále přátelství jeho; byltě jmenován od arcibiskupa 20 dubna r. 1670 officialem a generalním vikářem, jsa té doby již přísedícím konsistoře, tak že váha, kterou Pešina patrně nyní již měl v kapitole, rozmnožena jest novým důležitým úřadem, jehož moci užíval se vším důrazem povahy své na obranu jazyka českého způsobem, jak brzo ukážeme, toho času sotva u jiných vídaným. Čekalo však Pešiny za této přízně osudu ještě jiné povýšení, s kterým spojeny byly výhody neméně důležité. Když totiž dne 25 března r. 1670 zemřel děkan kapitolní Šebestián Zbraslavský a úřad jeho, s nímž spojeno bylo z největší části vykonávání moci kapitoly a čestné i hmotné postavení značně povýšené nad ostatní kanovníky, po poradě u probošta konané jest na Pešinu vznesen. Volba děkana konána jest dne 4 května. O 7 hodině ranní shromáždila se kapitola s císařskými kommissaři v kapli sv. Vojtěcha, kde sloužena mše, načež kommissaři přečetli svou instrukci a dali sekretářem kapitolním přečísti statuty kapitoly. Potom vloženy lístky všech sedmi přítomných kapitulářů do kalicha. Když pak probošt se sekretářem vykonali skrutinium, byl Pešina pěti hlasy zvolen; dva lístky byly prázdny. [31]) Na otázku proboštovu kommissaři odpověděli, že jsou s volbou spokojeni, poněvadž b la řádně vykonána a zvolený jim i celé zemi dobrými vlastnostmi jest znám. Na to prohlásil probošt Pešinu kapitolním děkanem. Pešina nyní vykonal přísahu u hlavního oltáře u sv. Víta a na konec zazpíváno Te Deum. Plnomocenstvím hlasovati chtěl pro Pešinu také probošt vyšehradský hrabě Benno z Martinic, toho času arcijahen kapitoly, pozvaný k volbě k naléhání Talmberkovu; ale kapitola nyní shromážděná pozvání odvolala, poněvadž jen praelati a kanovníci residující měli hlas v kapitole. [32]) Kapitola žádala císaře za potvrzení volby 7 května, úřední zpráva císařských kommissařů psána jest 16 května a expedována 21 t. m., a císař podepsal

[31]) Pešina praví ve Fosforu, že byl zvolen consentientibus vocis, úřední zpráva kommissařů pak, že měl pět hlasů; nezbytně tedy ostatní dva lístky byly prázdny.

[32]) Pešinovy paměti; Protocollum actorum capituli úřední zpráva kommissařů císařských v archivě místodržitelském.

vlastní rukou potvrzení v Laxenburku 3 června 1670. [33]) Povinný slib u místodržitelství učinil 26 června. [34]) Dle vlastního jeho zaznamenání stály Pešinu poplatky s tím spojené ve Vídni a v Praze v kancelářích a u desk celkem 204 zlaté 33 gr.

Tak stal se Pešina zemským praelatem, náležeje nyní k stavům zemským. Jakkoli sklesly tehdy byl veškeren život veřejný, Pešinova odhodlanost a zběhlost v jednání s lidmi měla nyní dosti velké působiště, na kterém vedle oddanosti ke kapitole a k chrámu svatovítskému vedla jej nejvíce úcta a láska k mateřské řeči a k české minulosti. V té příčině jest mezi stavy zemskými a mezi vyšším duchovenstvem času toho prvním i bránil v postaveních těch jazyka českého skutky, které by i našemu probudilému století byly ke cti.

Jak mohl Pešina v úřadě děkanském jazyku českému pomáhati z rostoucích útisků, vysvítá již ze znamenité poznámky, učiněné vídenským přítelem jeho, Pachtou, v listě Pešinovi k děkanství gratulujícím a psaném ve Vídni 25 května r. 1670. Mluvě o žádosti kapitoly za císařské potvrzení volby Pešinovy, dodává tento uvědomělý Čech: „Což neračte jmíti žádného Čecha při kapitule, že vše němčinou se supliciruje? O tempora S. Venceslai!“

V příčině docela jiné pozoruhodna jest gratulace arcibiskupova, jenž asi měl nemalou část zásluhy o zvolení Pešinovo [35]) a 6 května radost svou z něho vyslovil listem plným nejlichotnějšího přátelství. [36])

[33]) Potvrzení zachováno jest v archivě místodržitelském. Sekretář kanceláře české, Pachta, vysvětloval Pešinovi odklad tento válečným zaneprázdněním, pro které se tehdy zřídka konaly tajné rady císařské v příčinách soukromých.

[34]) Vermög der im J. 1670 den 7. Julii an die Landtafel ergangenen Statthalterei-Relation hat der Thomas Johann Peschina Dechant bei S. Veit zu Prag zufolge der ddto Laxenburg vom 3. Junii d. J. eingelangten Bewilligung die Erbschuldigkeitspflicht am 26. Juni bei der Statthalterei abgelegt. Inst. Buch des ständ. Archivs Nro. 56, k. 9.

[35]) Jinak aspoň nesnadno bychom si vykládali nejasná slova, jež o volbě v pamětech svých napsal probošt Nebeský, tehdy Pešinovi již nehrubě přející: Ex necessitate hac electio facta et gratia.

[36]) Reverendissime ac Cordialissime Domine! Quantum gaudium et consolationem habui singularem, dum intellexerim sortem cecidisse super Thomam; vere Deus mirabiliter disposuit et sicut providit ad Canonicatum, ita nunc ad Decanatum, et quidem in anniversario meae introductionis (a zároveň u výroční den Pešinova vysvěcení na kněžství, Phosphorus, str. 611) ad urbem metropolitanam. Deus sit in omnibus benedictus. Nunc optima quaeque spero et confido in Deum et in vestrum zelum et sinceritatem, quod secundabuntur salutares cogitationes, ita ut, quod semper opto, fiat sub me indigno gloriosae Ecclesiae. (Berghauer, str. 155 a 156.)

Zvučné jeho blahořečení osudu jest již téměř labutím zpěvem přátelství Sobkova k Pešinovi, jejž nyní povinnosti samostatného úřadu brzo přivedly v takový odpor s úmysly arcibiskupovými, že zvolení za děkana zůstalo posledním úspěchem, jehož Sobek Pešinovi přál a při němž Pešina bez úhony mohl užiti podpory nejhorlivějšího přítele.

IV.

Pešinova činnost úřední do smrti arcibiskupa Sobka.

Úřad kapitolního děkana přinášel Pešinovi kromě povýšení nad ostatní kanovníky, kteří nyní poddáni byli dohledu jeho v příčině mravů a plnění povinností duchovních, také proměnu v zaměstnání. Kdežto dosud nejdůležitější povinností jeho bylo kázati u sv. Víta, čímž nabyl, prý, pověsti předního kazatele pražského, takže se na jeho česká kázání hrnulo posluchačstvo měšťanské i vznešené,[37]) děkanství obrátilo vedle četných obřadů kostelních úřední činnost jeho nejvíce k věcem rázu správního. Bylo mu nyní nejen říditi služby boží v hlavním chrámě nýbrž i vésti všechna jednání kapitoly, kterou svolával, a vykonávati její usnesení, zejména také statků kapitolních se týkající.[38]) Stav se tak osou všelikého hnutí v kapitole spisovati začal příběhy svého děkanství a tím podal nám paměti většinou podnes velmi zajímavé a v nejedné příčině historikovi té doby důležité, u vypisování života jeho v posledním desetiletí pak neocenitelné.[39])

Máme tu také zprávy o Pešinově činnosti v úřadech, svěřených mu arcibiskupem, která nebyla méně důležita než jeho působení děkanské, ano hned v prvních letech zastkvěla se činem zasluhujícím, aby vděčná památka jeho žila v národě našem ještě tenkráte, až ze slavených kdysi Pešinových spisů v paměti lidské zbudou pouhá jména.

[37]) Zpráva Dobnerova, jenž proto Pešinu srovnává s Orfeem skalami hýbajícím.

[38]) Jedním z dokladů kancelářské a správní činnosti Pešinovy v úřadě děkanském jest česky psaný list propouštěcí, kapitolou vydaný 12 prosince r. 1672 a podepsaný jeho vlastní rukou: „Thomas Pessina z Čzechorodu, děkan“, ve dvorní knihovně vídenské mezi autografy chovaný (XXX, 105). Kapitola jím propouští Dorotu Vítkovu ve vsi Dvoždově z poddanství svého na panství točnické. Zcela podobný list český vyskytuje se v archivě černínském v Hradci Jindřichově. Pešina oznamuje jím 18 ledna r. 1673 Ferd. Vil. Slavatovi, že na jeho žádost kapitola propouští z poddanosti Václava Cvaka ze vsi Mirotína.

[39]) Acta quaedam tempore Thomae Pessinae a Czechorod Decani, notari hic caepta Anno 1671 1. Febr. Předesláno jest krátké vypravování, začínající zvolením jeho do kapitoly.

Jako generalní vikář in spiritualibus a official Pešina měl dohled na duchovní správu v celé dioecesi a jako za vikářství svého v Litomyšli tak i v tomto úřadě byl ochráncem jazyka českého, utlačovaného v posledním útulku, v chrámě. R. 1672 na podzim byl na vikářské visitaci v Plzni, kde 18 října, na den sv. Lukáše, svolal schůzi okolních děkanů a farářů, aby poznal stav církevních osad jejich. Schůze měla okázalý ráz. Pešina před ní sloužil slavnou mši v pontifikaliích. Podávané zde zprávy ukázaly mu obraz, jaký se tehdy vyskytoval asi po celých Čechách, obraz germanisace bez překážky tiše a s úžasnou rychlostí se šířící za vydatné pomoci církevní. Poznaltě, že nejeden z přítomných farářů jest Němec, maje osadníky ryze české, kterým tedy nemůže kázati jazykem srozumitelným a bez nebezpečí jejich rodné řeči. Byli to farářové v Lišťanech, Malešicích, Liticích a Dobřanech. I užil Pešina své moci úřední kráznému činu, jakého dojista se nenadál nikdo z přítomných: nařídil prostě a určité, aby farářové lišťanský a malešický, umějíce poněkud česky, tak se cvičili v češtině, aby mohli kázati po česku; sice že jim bude beneficium odňato. Mohl arci jednati tak kategoricky pouze proto, že utlačováním jazyka českého v takových případech zároveň pustlo náboženské vzdělání osad, kterým se nedostávalo srozumitelného kázání; ale skutek Pešinův nepryštil se méně z čiré lásky k řeči české a z odporu proti její záhubě než z duchovní péče. To dokázal později ještě v témže případě Faráři litickému uložil, aby jsa blízko Plzně každé druhé neděle české kázání opatřoval členy františkánského kláštera plzenského, a dobřanskému, který uměl česky, nařídil kázati střídavě jednou česky a jednou německy. Zároveň rozkázal arciděkanu v Horšově Týně, aby napomenul probošta chotěšovského neb opata tepelského, starati se o česká kázání na farách v Chotěšově a Touškově; byliť tam rovněž faráři Němci a osadníci v Chotěšově většinou, v Touškově naskrz Češi.

Probošt chotěšovský dostal napomenutí toho způsobu, neboť o tom psal Pešinovi, jenž mu odpověděl 18 prosince listem velmi přátelským a zdvořilým, ale přes to v samé věci velmi důtklivým. Přáv mu obšírnými slovy vánočních svátků a nového roku, ihned přistoupil k samé věci, řka: „Co pak se týče příkazu, vydaného z úřadu našeho arciděkanům plzenskému a horšovotýnskému, aby v některých kostelích na panství chotěšovském od nynějška každého druhého dne nedělního nebo svátečního kázání dělo se po česku, Vaše Velebnost nemá příčiny, horšiti se z něho, jako jsem doslechl. Neboť nedávno na objížďce ze zpráv bezpečných jsem seznal, ano i sám viděl, že některé vesnice české posud nejsou zcela dobře a dokonale opatřeny v příčině správy

duchovní, zvláště proto, že mají faráře, jejichž řeči nerozumějí (a jakýž to pastýř, jehož hlasu ovečky neslyší nebo nechápou?), kdežto jinde, kde již většina osadníků německého jazyka má převahu nad těmi, kteří se ještě drží českého, kázání česká v chrámě zanedbávají se naprosto: *nemohl jsem. než nésti to co nejtíže a snahy takové, jimiž se jazyk otcovský na statcích chotěšovských hubí a vytlačuje, z duše si ošklivit a z povinnosti úřadu svého v čas pečovati o pomoc*, ponévadž tu jest v nebezpečí blaho duší, zbavených duševní potravy, kterou jest slovo boží, cvičení a kázání. Tak jsem i učinil a navrátiv se domů, o všem, co jsem viděl a slyšel, pořádkem *podal jsem zprávu nejdůstojnějšímu arcibiskupovi našemu.* Na to pak nařízeno, jak jsem pravil, aby arciděkanům plzenskému a horšovotýnskému povinnost jejich v té věci byla připomenuta. Onen za nedlouho oznámil, že Vaše Velebnost ovšem chce na litické faře pomoci, ano již pomohla, aby v neděle a svátky střídavě kázalo se česky, ale v Dobřanech že nelze povoliti s dobrým svědomím, aby farář kázal česky. Tomu rozuměti nemohu, jaké pochybnosti by zde mohlo svědomí buditi: *já spíše bych myslil, že by naopak šlo tomu o svědomí, z čí moci česká kázání posud zanedbávána*, ačkoliv jest známo, že patří ke kostelu tomu nemálo pouhých Čechů. Víme také, že v Dobřanech i jinde největší část lidí zná obě řeči, tak že nic nebrání, aby kázání nemohla pohodlně a s prospěchem každé druhé neděle býti česká."

Následující odstavec listu bohužel tak jest porušen hnilobou, že ho nelze opsati, ba ani řádného smyslu jeho opakovati. Ostatek znamenitého listu pak obsahuje tato nadšená slova: „Mámtě za zločin veliký a nevděčný, nenáviděti řeči, kterou za tolik století mluvila vlast naše a její nejvybornější zakladatelé a dobrodinci, a chtíti ji vyplenitı, řeč, kterou velebili a chválili kdysi Boha na zemi, kdož nyní s ním vládnou a veselí na nebesích." Po této jadrné a nadšené apologii Pešina dotýká se nešetrné odpovědi děkana horšovotýnského a pak obrací se znova k proboštu chotěšovskému. Přiznává ochotně, že jest mu díky povinen zvláště za přátelské pohostinství i mnohé jiné laskavosti,[40]) i praví dále, že jej jen za to žádá co nejsnažněji, aby více přál jazyku českému, „který bez velké křivdy z dědictví sv. Hroznaty[41]) nemůže být vyhlazen, a aby Touškovští a Holejšovští, jsouce namnoze Češi, slyšeli kázání česká a taktéž aspoň někdy

[40]) Pešina býval na cestách u probošta Michala hostem a probošt ukázal mu při takové příležitosti privilegium kláštera svého, z něhož si Pešina vypisoval, čeho se nedostalo ani Balbinovi ani Krugrovi, ač se toho nejednou domáhali.

[41]) Tak jmenuje Pešina klášter chotěšovský, založený, prý, Hroznatou jeptiškám praemonstráckým.

Stodští a Chotěšovští, aby ustanovoval učitele znalé obou jazyků, aby oběma v kostele zpívali a ve škole učili. Dále že učiní zajisté věc Bohu, který chce býti chválen všemi jazyky, milou, duším prospěšnou a Pešinovi i všemu národu českému velice vítanou a sobě že zaslouží velikou chválu, bude-li na statcích chotěšovských oba jazyky podporovati a chrániti, aby jako posud, rodáci tamní znali obě řeči a neponěmčili se za jeho vlády úplně.“

Tento koncept, jejž Pešina diktoval, poněvadž jest psán cizí rukou, není podepsán; ale list došel do Chotěšova, neboť se zachovala odpověď proboštova mezi dopisy Pešinovými. [42]) Odpověď tato, kterou se probošt úsilně brání výčitce, že zanedbává duševní potřeby obyvatelů panství klášterních a že nepřeje jazyku českému, podává tak zevrubný obraz národních poměrů a proměn, jež té chvíle se vyskytovaly na Plzensku, že jest neocenitelnou pomůckou k podrobnějším dějinám národnosti české v sedmnáctém století. I podáváme tuto pozoruhodný list celý bez zkrácení:

Reverendissime, Praenobilis et Amplissime Domine Decane et Officialis! Domine ac Patrone Observandissime! Admittat gratiosissime Rdissima et Amplissima Dominatio Vestra, ut ob eximiae humanitatis officium, quo me nuperrimis diebus praevenit, et multiplicia benevoli animi vota, quae tum pro Nati Salvatoris nostri gaudiis, tum novi anni exordiis mihi inscribere dignata fuit, obsequiosissimas gratias agere et vicissim affectu germano et candido praesentis anni decursum cum subsecuturis quam plurimis ad desideria cordis devotissime apprecari audeam. Dein benignissime interpretetur, obsecro, quod tam sero ad tum simul mihi exhibita in favorem linguae bohemicae puncta sequatur responsio; tanto enim tempore opus erat, quo diligenter de singulorum dominiis Chotieschowiensibus subditorum nec non aliorum ad parochiales eiusdem ecclesias pertinentium linguis disquiri ac suis tandem scrupulis Rdssima Dominatio Vestra eximi maiorique cum veritate et fundamento, quam illi veritatis sanctae inimici nuper lamentabili, ut scribebatur, sua relatione fecerunt, informari posset.

Ac imprimis quidem nolit Rdma et Amplma Dominatio Vra me aestimare tam proiectae conscientiae hominem, qui praelatus sim et tantum lac atque lanam sibi subiectorum quaeram, sed vere aeque ipsorum animas (utpote strictam apud supremum iudicem pro omnibus aliquando rationem redditurus) servare cupiam, adeoque sollicite de mediis prospiciam necessariis et perniciosos, si qui forent, etiam non monitus, defectus sedulo emendem.

[42]) Kapitolní archiv sub LXXXVII, 56.

Talis defectus non emendatus, inquit Rdma et Amplma Dnatio Vra, fuit hactenus neglectus concionum bohemicarum, dum exoso quodam abusu ad exstirpandam et eliminandam penitus linguam patriam verbum Dei idiomate auditoribus ignoto proponitur atque ita propter eiusmodi malam consuetudinem, imo confusionem babylonicam nil fructuosi in animabus aedificatur. Scivi quidem, quod Rdma Dnatio Vra ita dictura erat, quia eiusmodi verba ex litteris ad DD. archidiaconos Pilsnensem et Tynensem nuper datis in terminis ita legi, (quae sane cum durae admodum concoctionis fuerint, haud debebat [pace nostra dixerim] mirari aut conqueri gravius, quod aliqualem alterationem pepererint, quatenus dictos bonos viros sinistro nonnihil intuitus fuerim oculo et commissionem ipsorum non aequo omnino exceperim animo) sed subsequens et locorum et personarum enumeratio mendaces ostendet, qui ad sibi persuadendum talia Rdmae Dnationis Vrae induxerunt animum, et efficiat, ut imposterum aliter credat, aliter sentiat et dicat.

Quinque igitur sunt parochiales ecclesiae ad dominium Chotieschowiense pertinentes, scilicet: Chotieschowiensis, Dobrzanensis, Sekerzanensis Lidicensis, Tuskowiensis. Filiales duo, videlicet: Stodensis et Holejschowiensis. Quibus quinque praesunt ex monasterio Teplensi Praemonstratenses canonici, viri exemplares et docti, pure Germani praeter Dobrzanensem utraquistam.

Parochus Chotieschowiensis et una Stodensis tenet 12 loca, nimirum Stodam oppidum, pagos Chotieschau, Mantau, Losyn, Stiech, Horsesikowiz, Kottowiz, Teinzl, Auhersen, Zuuch, Rothenaujest et Steinen-Aujest. In quibus paschalis communionis capaces numerantur 1600 animae. Ex nominatis pagis quinque postremi sunt pure germani. In reliquis locis mixti sunt, partim scilicet pure germani, partim utriusque linguae gnari, ita ut purorum Boemorum non nisi in oppido Stodensi sex, in Chotieschau unus, in Stiech quinque, in Mantau octo, in Losyn tres, in Horschiscowiz tres et in Kottowiz quinque reperiantur, iuventus autem universa prope pure germana sit, imo ii quoque iam nominati Boemi germanicum intelligant et aliqualiter loquantur.

Parochus Dobrzanensis loca habet sex (nimirum Dobrschanam civitatem, pagos Neudorff, Wasser-Augezd, Unterlukawiz, medietatem pagi Stiech et medietatem pagi Clumschan), in quibus paschaliter confitentes recensentur 1200. Ex dictis locis duo pagi, scilicet Neudorff et Wasser Aujest pure germani sunt, duo, videlicet Stiech und (s.) Under-Lukawiz mixti ex puris germanis et utraquistis, in quibus persona pure boema nulla, iuventus similiter ubique paene pure

germana. Dobrschanenses suum requisiti dare iudicium curialiter congregati responderunt: post tot annos, quibus solum germanicae conciones ultra memoriam omnem continua serie habitae fuerunt, nec necessarium nec utile aut consuetum videri, ut conciones boemicae iterum introducantur, cum plurique civium, familia et iuventus tota pure germani sint, caeteri vero omnes, praeter duas personas senes, utriusque linguae periti. Quod medietatem pagi Clumschan ad Illm. D. baronem Wratislaw pertinentis attinet, in hoc unico loco sed perexiguo maior pars maxime adultorum solum boemicum idioma callet et quamvis stylo quotidiano ac rudiori germanum loquentem intelligant, ad capiendum tamen concionatorem crediderim non ita esse experitos. Sed hi, si verbi Dei amantes sint, habent Lukawicium, ad quam ecclesiam altera dicti pagi spectat medietas, habent vicinum Breschnicium, ubi, quoties lubet, conciones boemicas audire possunt.

Parochus Tuskowiensis et simul Holyschowiensis octo pagos habet, quorum quinque, nimirum Tuskau, Saluschan, Lochuzen, Mirschowiz et medietas pagi Kottowiz ad ecclesiam S. Margarettae in Tuskau, reliqui tres vero, scilicet Holieschen, Neünierschan et Quitschowiz ad sanctum Petrum Holyschowiensem pertinent. In prioribus quatuor pagis praeterquam quod pleraque iuventus pure germana sit, adultiores quoque caetero utriusque quidem linguae gnari ob plurimos tamen pure germanos admixtos teutonicam linguam sibi quotidianam fecere. Kottowicenses etiam, et si in loquendo boemica sit ipsis familiarior, ambarum tamen aequaliter periti sunt, ut ita ex omnibus praefatorum quinque pagorum incolis non nisi quinque pure Boemi deprehendendi sint. In reliquis vero tribus pagis ecclesiae sancti Petri assignatis, quamquam rustici boëmicam sibi magis habeant communem, neque tamen istic etiam plures quam novem parochianos reperire est pastoris vocem non intelligentes, qui nihilominus, sicut et reliqui ecclesiae filialis Holyschowiensis parochiani omnes quandoquidem apud ipsos nonnisi tertia quaque septimana parochus divina peragat, Hradecensem ecclesiam, quae illis magis vicina quam ipsa Tuskowiensis est, commodissime adire et ibidem a P. Joanne divini verbi pabulum iure petere possunt, quia vicissim et ex Hradecensi parochia sine comparatione plures, videlicet tres pagi potiori ex parte pure germani, Tuskowiensem ecclesiam, propria neglecta, accedere et ibi verbum dei emendicare coguntur. Ut tamen duo adhuc alia loca amplissima pagum Nierschan scilicet et pagum Lyten, in quibus praeter totam germanicam iuventutem quadringenti circiter inveniuntur adulti, omnes (praeter octo per-

sonas) fere pure germani, parochiae Wylpernicensi incorporati, quorum nullus per totam vitam suam adhuc in propria ecclesia concionem germanicam audivit, sed vel Doberschanae vel Chotieschowici, quae loca utique longe sunt distantia, sese verbi dei participem facere debuit.

Parochus Lidicensis tandem (ex eo, quod post nunc ad libitum sedulam inquisitionem, etiam praeter meam opinionem, deprehensum sit quatuor pagos dominii Chotieschowiensis, quod iuventutem totos, quoad adultos vero potissima ex parte pure Germanos, exteros autem in utraque lingua bene versatos, nec non dominorum Pilsnensium duos pagos, eos etiam, qui Dno Hōniger subsunt, optimos utraquistas esse) propter unici pagi Budlowiz incolas Boemos, qui vicinissimi civitati Pilsnensi sunt, et absque hoc diebus festivis ad tractanda sua negotia sese eo semper conferunt simulque divinis interesse possunt, inchoatas cum murmure tot Germanorum per R. P. Franciscanos Pilsnenses boëmicas conciones sine ullo scrupulo iterum ommittere et germanicas utilius continuare valeret: attamen ut videat Rdma et Amplma Dnatio Vestra, quod boemicae linguae plus opinione sua affectus sim, et eidem pro hac lingua potentisime militanti, quantum conscientia permittit, libenter deferre cupiam, faciam, ut parochus Lidicensis tertia quaque septimana vel per dictos patres vel per alium stabilem vicarium e monasterio Teplensi assumendum propter Pilsnenses subditos boëmicas conciones prosequatur.

Doberzanensis etiam (quo in loco octogenarius cives superest, qui aliquando parochum boëmice concionatum fuisse solus recordetur) propter paucos illos Chlumschanenses Wratislawianos in ecclesia alias rarissimos, singulis dominicis et festis penes germanicum boëmicum quoque evangelium legat, proles eorum ante evangelium boëmice exorcisset et in minori oppidi illius ecclesia aliquando per annum (dum in maiori templo aliquis ex submittendis capellanis meis interim vices parochi supplebit) boëmice verbum Dei praedicet.

Tuskowiensis vero curatus gratis iubebitur boëmice concionari ut olim, quia moderni auditores etiam linguam intelligunt et alia loquuntur, quam illi olim, et vere dici potest olim, dum iam a quadraginta sex annis neque Tuskowi neque Holyschowii concio boemica fuit. Is ergo tum propter proprios plerosque tum quam plurimos vicinae ecclesiae hradecensis puros Germanos aeque in Tuskowiensi atque Holyschowiensi ecclesia, cum Germanus est et aliter non possit, germanicas conciones continuabit, ita tamen, ut Holyschowii, antequam ex residentia sua Tuskowiensi illuc adveniat, ludi magister interquam parochianis illis per tempestiviorem cam-

panae pulsum convocatis et evangelium et super illud homiliam aliquam sive expositionem boemicam legat. Omnes autem ludimoderatores utriusque linguae periti sunt, utramque etiam in scholis docent, quod Doberzanae sub B. Antecessoribus meis observatum non fuit, et ex speciali mandato meo, eo quod vel soli boemicarum cantilenarum melodiae afficiar, plurimum utraque in ecclesiis cantent. Caeterum in cancellaria mea et in curiis etiam potissimum lingua germanica in usu est, non a me ex odio et ad exstirpandam alteram, quam ego in hodiernam diem adhuc conor addiscere, introducta, sed ita prout per quinque praelatorum sexagenarium regimen et ultra practicabatur inventa.

Atque ita videt clare Rdma et Amplma Dnatio Vra, quod illa lamentabilis relatio Rdmae Di Vrae facta minus fuerit veritati consona mihique graviter iniuriosa; et si eo modo in illis locis, quo et in quibus Rdma Dnatio Vra vult, deberet catholicae fidei et evangelii doctrina hominibus lingua boemica proponi aut alia tractari negotia, quod foret necessarium prius illis tradere linguae illius rudimenta.

Nec miretur Rssima Dnatio Vra apud nos, qui sumus in extremitate patriae et Bavariae vicini, linguam boemicam adeo extinctam esse, cum in ipsa metropoli regni aut saltem earum urbium una parva adhuc scintilla illius supersit.

Sed finio tandem prolixam et molestam homiliam hanc et ad promovenda desideria Rssimae et Amplmae Dnationis Vrae vires possibiles consecro nec non ad alia quaeque grata obsequia obligatissimam meam promptitudinem offero, rogans, ut dispositioni et distributioni huic meae interim acquiescere et pro supranominatis duobus pagis pure germanis parochiae Wylpernensi intra tractum Domini archidecani Pilsnensis pure boemae incorporatis remedium invenire, denique gratiosus in aliis omnibus meus patronus permanere dignetur, sicut ego semper esse desidero Rssimae et Amplissimae Dnationi Vrae paratissimus servus Michaelus Praep. monasterio Chotieschowiensi 21 Jan. 1673.

S takovým chvatem tedy šířila se germanisace! Hned v prvních letech antireformace začalo se zaváděti kázání německé, jako v Touškově a Holejšově r. 1626, tak že již r. 1673 vymírali na nejednom místě i pamětníci českých služeb božích: s lidem, který německy jen rozuměl, třeba neuměl mluviti, zacházeno jako s německým, poněvadž, prý, mu jiného nebylo potřebí, kdežto v obcích smíšených lid český působením méně ústupných sousedů počínal naskrze mluviti německy a platil tedy za Němce, a jinak nedělo se ani tam, kde lid rozhodně český a česky mluvící mimo to německy jen uměl. V takových místech kázalo a učilo se jen německy, a tak mládež v druhé polovici sedmnáctého věku v mnohých

místech dříve smíšeného ne-li jen českého jazyka byla již ryze německá česky ani neumějíc. Prvním, druhým pokolením zapomínal pak lid poněmčený českého původu svého zúplna i byl se svou proměnou dříve spokojen, než v něm vymizely poslední stopy původní řeči jeho, nejstarší lidé, mluvící ještě česky v místech odcizených, podobni mluvícím křížům na rostoucím hřbitově české národnosti. A tak mohla býti tehdy zastancům jazyka českého se vší zdvořilostí ukazována marnost jejich počínání; národu českému věštěna již nedaleká, jistá záhuba.

Listem tímto, památným přes všechnu pochybnost podrobných zpráv jeho, končí se bohužel zachovaná akta důležité záležitosti té a zároveň mizí veškera stopa Pešinova důrazného národního působení vnějšího. Ačkoli však známe z doby pozdější již pouze soukromé, třeba velmi pozoruhodné důkazy prakticky pronikavého vlastenectví Pešinova, nemůžeme přece pochybovati o tom, že veřejné, úřední snahy jeho o zachování jazyka českého, které jej vedly k činům tak smělým a rázným r. 1662 a r. 1672, řídily jej po celý čas jeho života, a jako při proboštu chotěšovském přes houževnatou sofistiku jeho měly některý účinek, nebyly zajisté marny ani po všechen ostatní věk Pešinův.

V užším působišti při kapitole byl dojista Pešina rovněž neunavným hajitelem české řeči, která i tu měla protivníky. V instrukci, kterou vydal z usnešení kapitoly 30 dubna roku 1672 sakristianovi chrámu svatovítského, opatřujícímu duchovní správu na Hradčanech a některých vinicích, klade se zvláštní důraz na znalost obou řečí sotva bez přičinění Pešinova: Necesse proinde est, ut linguam utramque bohemicam et germanicam calleat.

S národními snahami spojovala se i v nových úřadech oddanost Pešinova církvi a povolání svému. Heslo, kterým označili směr svůj katoličtí vlastenci naší doby, církvi a vlasti srdce své rozdělujíce, vedlo již v sedmnáctém století společnost našich šlechetných Balbinů s tím pouze přirozeným rozdílem, že v našem století národního rozvoje vlastenecký směr i sebe horlivějších katolíků, pokud národní vyznání jejich bylo upřímné a podstatné, měl činnou platnost a vydatně působil, kdežto církevní stránka pochopitelným účinkem doby zůstávala více theoretickou, v sedmnáctém století pak mimo skrovné výminky, za něž pokládati sluší rozhodné činy Pešinovy, všechno vlastenectví přestávalo na slovech, ať sebe jadrnějších a vzletnějších, zúplna ustupujíc horlivosti náboženské, tehdy všechnu veřejnou činnost kněžstva výhradně zaujímající. Pešinovu nadšení náboženskému nejbližším předmětem byl úřad jeho při kapitole a chrámě svatovítském. Byl i v tom, jako jsme výše již podotekli, kus

vlastenectví jeho; chrám svatovítský a kapitola jemu sloužící byly očím jeho nejdražšími klenoty národními. Jen se subjektivního stanoviska jeho doby a jeho náboženského přesvědčení sluší posuzovati všechno jeho myšlení a konání toho směru; ale kdo umí živě se vmysliti v unášející proud názorů náboženských, nám nyní ovšem cizích, vřele ocení vzlet lásky jeho k těmto ideálům, zanícení, s nímž pečoval o hmotný a čestný prospěch svého chrámu a jeho kapitoly a udatnou neústupnost, s níž bránil každému jejich zkrácení, a pochopí, proč nyní vážný a rázný Pešina učinil jedním z předních úkolů života a první povinností úřadu svého, hájiti práv chrámu a kapitoly, vyhledávati zapomenutých privilejí starých a obnovovati je a stříci s ostražitou řevnivostí a ocelovou vytrvalostí každé přednosti jejich, i takové, která by nebyla záležela než v nepatrné stužce nebo v pouhém slově.

První důrazné vystoupení Pešinovo v té příčině připadá do jeho zasedání mezi zemskými stavy, kde přednosti kapitoly obhájil s velikou energií proti dávnému, mocnému nepříteli. Hrabě Ferdinand Leopold Benno Bořita z Martinic, syn Jaroslava z Martinic, vysoko povzneseného potlačením českého povstání, probošt vyšehradský, brojil proti přednosti, kterou měla před ním kapitola metropolitní na sněmě zemském. Sedaliť dle obnoveného zřízení zemského, po němž stav kněžský jako první usedl ve sněmě, za arcibiskupem, biskupy a maltanským velkopřevorem ihned probošt a děkan svatovítský a po nich teprve probošt vyšehradský. Martinic hned po jmenování svém ze všech sil snažil se zjednati si na sněmu místo před svatovítskými, užívaje k tomu celé váhy otce svého, nejvyššího purkrabí Jaroslava z Martinic, s kterým proto kapitola svatovítská měla nemalé třenice: ale dlouhý spor byl proti němu rozhodnut, protože se kardinál Harrach tehdy rozhodně zastával své kapitoly. Jaroslav Martinic však do smrti zůstal kapitole svatovítské nepřítelem a probošt vyšehradský Benno jen čekal na příležitost, kterak by přece dosáhl cíle svého. Nyní po letech zdálo se mu vhodným, užiti ústupnosti probošta Nebeského, aby snad provedl ve skutečnosti, čeho se nemohl domoci sporem právním. Sněm zemský r. 1672 začal se 24 října. V první schůzi Pešina poslán jest s jinými, zejména s proboštem staroboleslavským, pro císařské komisaře. V jeho nepřítomnosti přišel do sněmu vyšehradský probošt a usedl před proboštem Nebeským, jenž posedl dále, aby Martinic měl dosti místa; i hovořili spolu přátelsky. Mnozí z přítomných, jmenovitě duchovní, divili se, že probošt svatovítský nechává vyšehradskému předního místa, které náleželo svatovítské kapitole, a soudili mnozí z povahy probošta vyšehradského, že nesedl

na místo Nebeského náhodou.[43]) Asi za půl hodiny přišli komisaři s těmi, kdo byli pro ně posláni, a když uvedeni jsou na svá místa, Pešina spatřil hraběte Martinice na místě Nebeského. Nic neváhaje přikročil upřímo k němu a pověděl mu, že sedí na místě prelátů svatovítských, za nimiž jest jeho místo, i žádal ho, aby si neobtěžoval, přesednouti na místo sobě náležité, pravě, že nemůže dopustiti, aby se kapitole jakékoli právo ujímalo. Když však probošt vyšehradský zůstával seděti, Pešina požádal arcibiskupa, sedícího nedaleko, aby chránil práva kapitoly, a prohlásil, že preláti svatovítští nebudou seděti za proboštem kostela kolegiatního, spíše že odejdou. Sobek nemohl pomoci odepříti i žádal Martinice co nejvlídněji, aby ustoupil, ježto preláti metropolitní mají přednost před všemi preláty světskými jako řádovými. Leč ani to nestačilo, až bratr proboštův Bernard Ignác, nejvyšší purkrabí, pozoruje nemilý výjev, jemu k sobě pokynul a po tichu s ním promluvil, načež on ze středu shromáždění se vytrhl a odešel, nikoho nepozdraviv ani neodporovav. I byla pozornost všech obrácena za ním a po celé Praze, prý, se toho dne jen o něm mluvilo. Mnozí divili se Nebeskému, že se svého místa ustoupil, on však Pešinovi, tázajícímu se na to, docela ze své povahy odpověděl, že Martinicovi ustoupil jako hosti. Odpor Pešinův pak došel nejedné chvály a někteří již napřed, vidouce Martinice na místě svatovítských, tázali se, jak se věc asi skončí, až přijde Pešina, o němž věděli, že toho nestrpí.[44]) Pešina byl přesvědčen, že Martinic hodlal tím způsobem opravdu dosíci přednosti nenáležité; podkládaltě oběma synům Jaroslava Bořity Martinice úmysly kapitole nepřátelské a rozhorlil

[43]) O Martinicovi známo bylo, že velmi často se pokoušel, domoci se i v kapitole svatovítské práv, jemu nenáležitých. Viděli jsme již při volbě Pešinově za děkana, že byl hlas jeho odmítnut, poněvadž kanovníci čestní neměli činného práva hlasovacího; a přece chtěl později opět hlasovati při volbě kanovníka Proky, jak zřejmo z akt sporu arcibiskupova o volbu tuto s kapitolou v archivu sub LXXXVIII, 42. Sám Nebeský, člověk v úsudcích mnohem pevnější než v jednání, pronesl se o něm v pamětech: Mirabilis dominus, obiurgat, increpat omnes.

[44]) I tenkráte Schleinitz byl s Pešinou úplně za jedno. Píšeť mu 18 listopadu r. 1672: Intellegeram iam pridem etiam ab aliis comitis Bennonis publicis in comitiis ostentatum illud insolens Dnationem Vestram Rdmam generoso illo zelo praecipue fuisse discussum et gavisus sum certe ex animo, venerabile illud capitulum praelatos tanti adhuc cordis habere, qui hoc tam violento tempore arrogantiis eiusmodi sese velint audeantque opponere. Spory o přednost na sněmu trvaly však dále; nalezliť jsme v kapitolním archivě sub XC, 35 Arbitramentum archiepiscopi ad imperatorem Leopoldum, ut ad differentias inter praelatos et abbates circa praecedentiam in comitiis tollendas per sanctionem regiam cuilibet suus locus designetur, z r. 1679.

se takovýmito úklady do té míry, že u vypravování příběhu toho v pamětech volá dvakráte: Non sic, impii![45])

Již v tomto výkladu Pešinově prosvítá dosti jasně nespokojenost jeho s arcibiskupem, který nebyl kapitole tak pevným štítem proti útokům jako zemřelý Harrach. Bylo to, jak se zdá, první sklamání Pešinovo v nadějích, které míval do Sobka v této příčině. Pokud šlo jen o chrám svatovítský a zvláště o jeho krášlení a zvelebování, nezůstával Sobek jistě za Pešinovými ideály. Vyslovovaltě od počátku úmysl, pokračovati ve stavbě chrámu svatovítského, k čemu pak přistoupil r. 1673, a již r. 1671 daroval do kaple sv. Václava mramorový hrob, šest velikých stříbrných svícnů a stříbrné sochy dvou andělů a sv. Václava, tak že vyhověl dojista i Pešinovi, jenž sochu sv. Václava ozdobil nadšeným nápisem.[46]) Ale kapitola Sobkovi tak na srdci neležela a nadto vůbec neměl té šetrnosti k starým zřízením jako Pešina, hájící s důslednou konservativností dávných řádů. Tím byli by se již r. 1671 dostali do sporu, když arcibiskup z ponuknutí nějakých mnichů zamýšlel odstraniti breviář pražský a na jeho místě zavésti římský, neboť Pešina s kanovníkem Phaltzem odporovali tomu, poukazujíce k jiným kapitolám, užívajícím starých svých breviářů. Ale tentokráte Sobek ustoupil a zanechal svého úmyslu i nastal opět klid, jak se zdá, docela přátelský, ač ovšem již netrvalý.

Pešina těžce pohřešoval vydatnou pomoc arcibiskupskou v obnovování obřadových privilejí kapitoly a jejích prelátů, na nichž si tolik zakládal. Nemůžeme po něm zevrubně vypravovati o jeho čilosti a neunavnosti v této příčině; neboť

[45]) Netřeba tu zvláště připomínati, že mohli stavové té doby otázkám podobně malicherným věnovati tím více pozornosti, čím méně důležitosti mělo často samo jejich jednání. Že však hlas kapitoly svatovítské měl té doby jakousi váhu mezi stavy, zřejmo z českého listu Leopolda I, jím samým a kromě něho Pachtou podepsaného a daného 1 února 1668, kterým žádá Nebeského, aby jeho proposice, učiněné sněmu, podporoval svým hlasem i účinkováním na ostatní stavy. (Archiv svatovitské kapitoly sub LXXXIV, 1, 2.) Pešina sám hned po vstoupení svém mezi stavy, v zasedání r. 1670, zvolen jest na místě předchůdce svého v děkanství Zbraslavského zároveň s vyšehradským děkanem Janem Václavem Klimšem k přehlednutí a justifikaci účtů zemských za r. 1665 a 1666. (Artykulové na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě Pražském 16 dne měsíce ledna a zavřín 19 dne měsíce srpna léta 1670 etc., str. LIII.)

[46]) Dobner a Tumbarius. Sobkova horlení pro kultus sv. Vácslava dokladem jest i toto místo v nedatovaném listě jeho k hr. Humbertovi Černínovi: Mitto Vrae Excae unum libellum Suae Sanctitati offerendum. Sollicito enim, ut S. Wenceslaus patronus noster glorificetur et eius festum sub ritu duplici aut semiduplici per totum orbem celebretur. Augustissimo Imperatori intentio haec mea summe placuit et mandavit, ut ad ipsammet Suam Sanctitatem fiant urgentes litterae, imo etiam salutetur nuntius, ut et ille fortiter cooperetur.

sebe větší sympathie s jeho zápalem není s to, dnes ještě dodati zajímavosti obsahu těchto snah namnoze i s obecnějšího církevního stanoviska příliš málo důležitých. Charakteristické jest, kterak Pešina zvláště vysoko cenil užívání infulí členy kapitoly.[47]) Hned v prvních letech kanovnických zároveň s Phaltzem vymáhal obnovení starého privileje, který dovoloval, aby kanovníci celebrovali pod infulí; jako děkan pak shledával stále různá ustanovení ceremonialu kapitoly a privileje o věci té.[48]) I měl za nemalý útisk kapitoly svatovítské, že roku 1673 Talmberkovi jako proboštu kapitoly u Všech svatých i jeho nástupcům povoleny jsou pontifikalie. Celá kapitola svatovítská nemálo byla rozčilena tímto sáhnutím na své privileje a měla to Talmberkovi, který byl také jejím kanovníkem, za přímou zradu, i byla by, prý, protestovala v Římě proti tomu, kdyby věci nebyl účasten býval arcibiskup. Sobek totiž, místo co měl po mínění Pešinově hájiti zvláštního práva svého hlavního kostela a překaziti úmysl Talmberkův, podporoval jej u římské kurie, maje slib od něho, že za to z proboštství u Všech svatých učiní větší praebendu, hodlaje na to věnovati dvacet tisíc zlatých, třetinu svého jmění. Arcibiskup asi v tom viděl větší prospěch církve než v privileji své vlastní kapitoly a proto svolil, kdežto Pešina slibu Talmberkovu naprosto nevěřil a přiměl Sobka k tomu, aby bully o pontifikaliích Talmberkovi nevydával, dokud slibu nenaplní. Když měl Talmberk infulaci u Všech svatých, soudruhové jeho z kapitoly svatovítské okázale vyhnuli se slavnosti té, a odešli probošt s Dlouhoveským na Prosík na jakousi pobožnost, a Pešina s ostatními kanovníky do kláštera sv. Anežky, kde téhož dne Pešinova neť Dorota[49]) oblečena byla řeholním šatem, při čemž jí Pešina vystrojil kvas jako při svatbě. Ačkoliv arcibiskup aspoň tím se snažil zmírniti nevoli kanovníků svatovítských, že jich nenutil, jako Talmberk žádal, aby se súčastnili nesnesitelné jim slavnosti, srozumění jeho

[47]) Svědectvím jeho nadšení pro lesk domácí církve, ale zároveň nejadrného pojímání věcí, které té doby bylo všeobecné, jest věta ve Phosphoru Pešinově na str. 198, kde se mluví o pontifikalních privilejích kapitoly: Hinc iam ab antiquo habetur istud: „Quid Pragae esse canonicum putatis? sunt pedo archiepiscopi infulaque,“ ita ut de iis dici possit, quod ille de Romanis: „quot senatores, tot reges, quot canonici, tot episcopi.“

[48]) R. 1672, konaje pontifikalně mši, první počal požehnání po Ite missa est dávati s infulí na hlavě, poněvadž jen arcibiskup měl je dávati bez infule pro kříž, který před ním držán bývá; po nešporách pak opět žehnal pod infulí i zaznamenal to ve svých pamětech s patrným uspokojením.

[49]) Byla snad dcera nejstaršího bratra Pešinova, Jana, jehož žena jmenovala se taktéž Dorota.

s kapitolou bylo nyní docela porušeno; jmenovitě pak počalo se kaliti udržované posud přátelství jeho s Pešinou, jenž po tomto příběhu v pamětech svých arcibiskupovi vytkl, že tak horlivě podporuje sluhy jiných kostelů, aby dosáhli infulí a jiných pontifikalií, ale vlastní kapitole vší mocí překáží u vykonávání podobných privilejí. A v skutku arcibiskup hned po tom odporem proti privilejím kapitolním octl se s Pešinou ve zjevném a krutém nepřátelství. Pešina již jako kanovník tvrdíval, že prelati u sv. Víta mají dle bully Urbana V z r. 1365 právo, dáti si assistovat kanovníky infulovanými. Nyní jako děkan umínil si zapomenutý privilej tento vzkřísiti, a při installaci nových kanovníků Václava Ondřeje Macaria a jmenovaného již arcibiskupova synovce Václava Bílka z Bilenberka[50]) na den sv. Vojtěcha r. 1673 sloužil probošt Nebeský slavnou mši a večer Pešina nešpory za assistence nových kanovníků s infulemi. Probošt namítal před lety dle svých vlastních slov Pešinovi, budou-li mu kanovníci assistovati s infulemi, co že prý více budou moci činiti arcibiskupovi, ale nyní, bezpochyby za dojmu infulace Talmberkovy, odhodlal se privileje užiti. Hned 27 dubna psáno arcibiskupovi do Teplice, že privilej vešel v zapomenutí jen malým počtem kanovníků za let minulých, pro který nebylo možná ho užívati. Sobek zakazoval infulovanou assistenci, táže se, jaký by potom byl rozdíl mezi arcibiskupem a děkanem; ale když mu na to Pešina zevrubně věc vyložil dotýkaje zvláště toho rozdílu, že oni, preláti, smějí assistence infulované užívati jen ve svém kostele, a jinde jen před králem, on pak v celé diecesi, zdá se, že by se byl spokojil, neboť na den na nebe vstoupení Páně Pešina za churavosti proboštovy dal si assistovati kanovníky infulovanými bez nového odporu arcibiskupova. Sobek vrátil se v sobotu potom zdráv z lázní a nazejtří Pešina mu přál uzdravení a o infulích ani se nepromluvilo. Tu však roznítil spor na novo člověk, který z něho chtěl těžiti, snaže se zejména arcibiskupa popuditi proti Pešinovi, který mu překážel, jak se brzo ukázalo. Byl to Talmberk, jemuž prokázaného dobrodiní nemohl si Pešina odpustiti od té chvíle, kdy jeho někdejší chráněnec zjednáním pontifikalií svému proboštství zrušil přísahu oddanosti a věrnosti, kapitole svatovítské učiněnou. Talmberk již po své infulaci osočoval u arcibiskupa Pešinu, že svedl kapitolu od infulace a nad to že se dotekl neuctivě i bully papežské, Talmberkovi vydané. V skutku však Pešina dostav opisu bully shledal, že Talmberk jí dosáhl klamem, informovav zcela nesprávně kurii římskou o vzniku a postavení své ka-

[50]) Řeč, kterou měl Pešina jako děkan k installovaným kanovníkům, chová se v kapitolním archivě sub LXXXVIII, 41.

pitoly. Ustavičným popouzením podařilo se opravdu Talmberkovi, roznítiti spor o bullu Urbana V znova a uvésti privilej infulované assistence arcibiskupovi v pochybnost. Té chvíle Pešina v pamětech svých vyřkl nad ním soud plný hořkosti, lituje, že kdy jaký šlechtic byl přijat do kapitoly, a s nemalým rozechvěním uznal svou vinu a varoval nástupců v kapitole, aby se šlechty chránili.[51]) Tak odvolával s těžkým srdcem přesvědčení, kterým kdysi sveden byl k činu, osudnému později kapitole i jemu samému.

Kapitola hájíc autority své houževnaté se držela privileje skutkem již vzkříseného, arcibiskup zatvrzoval se podle své umínivé povahy čím dále tím více v odporu proti němu a proti obnoviteli jeho, Pešinovi. Na místo bývalé důvěrnosti mezi nimi nastoupilo nyní nejprudší napjetí. Arcibiskup na konec uznal se přemoženým a vydal kapitole zvláštní deklaraci, kterou prelátům kapitolním povolil infulovanou assistenci; ale ještě dříve proměnila se roztržka rázu posud veřejného v přímé osobní nepřátelství k Pešinovi.

Podnétem vypuklé bouře byla událost, souvisící úzce s povahou arcibiskupovou. Sobkova ješitnost, která jej přiměla hned před dosednutím na stolec arcibiskupský k žádosti slavnějšího než jindy bývalo uvítání a tak hned před jeho příchodem mu způsobila nepřátelství kapitoly, po celý jeho život měla za následek nesnáze a mrzutosti. Sotva přišel jako arcibiskup do Prahy, již o něm tichý pozorovatel Nebeský pravil ve svých pamětech: „Nový arcibiskup podivné věci začíná.“ (Novus archiepiscopus mira incipit.) Novoty, kterými Sobek hned od začátku dráždil kapitolu, na starých zvycích s celou duší lpící, nejvíce k tomu byly určeny, aby lahodily marnivosti arcibiskupové. Jmenovitě dal si k nemalému podivení proboštovu zvoniti vždy velikým hlavním zvonem, kdykoli vcházel do kostela svatovítského. I jest zvláštním svědectvím nemužné povahy a mělkého ducha Sobkova, že právě příčina tak malicherná a neslavná mu stačila, aby co největší nešetrností učinil se nepřítelem muži, kterému po léta byl prospíval, čině se jeho nejvroucnějším důvěrníkem. Nedůstojný způsob této proměny dává dosti

[51]) Et hic quidem agnosco culpam meam, qui in promovendo hoc homine fallacissimo pars magna fui. Promittebat ille plurima ac apparebat nobis futurus utilis, sed apparet iam, qualis sit, ita ut fere pro deterrima peste capituli censeri debeat. Juravit ille in susceptione sui, quod velit esse ecclesiae fidelis, honorem ipsius, commodum et utilitatem quod velit promovere, pericula vero ipsius et damna pro posse amovere. Jam apparet, quam ecclesiae fidelis sit, quam etiam honorem ipsius promoveat, qui potius honore ac decore, quem hactenus illa gessit a tot seculis, ipsam exuere contendit. O hominem periurum! *Vitate posteri, talem, nec facile ullum nobilem in gremium vestrum accipite!*

určité znáti, že Sobek vším, co Pešinovi byl činil, chtěl si z něho v kapitole učiniti donášeče a zbraň, která by pomáhala jeho ctižádosti a panovačnosti proti kapitole, a že nyní, sklamán jsa Pešinovou oddaností ke kapitole a poctivou povahou jeho, pojal nezřízený hněv proti vážnému odpůrci, kterému sám byl valně pomohl k moci sobě nyní tak nepohodlné.

Stalo se na den sv. Víta, 15 června roku 1673, že arcibiskup vcházeje s kapitolou do hlavního chrámu, pohřešil slavné své uvítání velikým zvonem. Není možná diviti se tomu, že vida té doby proti sobě mnohonásobný odpor, třeba vlastní svou vinou způsobený, podrážděn byl tímto přestoupením svého rozkazu; ale větší nerozvážnost a slabost dal na jevo vášnivostí, s jakou se té chvíle choval k Pešinovi a kterou všichni přítomní vykládati mohli jen za mstivou nenávist člověka velmi citelně dotčeného. Obořiltě se na děkana zcela proti zdvořilým zvykům u vysokého duchovenstva jmenovitě tehdy kvetoucím, tázaje se, proč se mu dnes nezvoní. Pešina sice klidně odpověděl, že neví o příčině, že zvoník má rozkaz, zvoniti při každém arcibiskupově vstupu do chrámu a že mu bude pro dnešní opominutí odečtena pokuta z platu, jejž má za toto zvláštní zaměstnání; ale uvnitř jej Sobkův náhlý útok rozčilil tou měrou, že po nové otázce arcibiskupově, co zvoník dostává za toto zvonění, nepřemohl již odporu svého proti nešetrnosti Sobkově. Odpověděl, že se platí zvoníku za to dvanáct zlatých na rok, a dodal, že arcibiskupova novota bez potřeby chrám svatovítský obtěžuje vydáním nebývalým a nesnadno snesitelným.

S touže bezohledností, s kterou byl Pešina uražen, byla nyní vystavena na odiv arcibiskupova marnivost, a Sobek z hluboka cítil, jak ostří prudkosti jeho veřejně proti němu samému jest obráceno. Pešina byl vítězem, ač netřeba si tajiti, že mohlo vítězství jeho býti trvalejší a prospěšnější kapitole jím zastávané, kdyby se nebyl arcibiskupově vyzývavosti dal strhnouti, nýbrž hledal obranu méně náhlou; ale muž sebevědomý, samostatný a zvyklý úctě velmi vzácné společnosti, ve které žil, nemohl v podobné chvíli teprve chladně rozvažovati, jsa sobě i vědom mravní převahy své.

Účinek této srážky přišel v zápětí. Hned druhého dne povoláni jsou k arcibiskupovi preláti kapitolní, probošt Nebeský, děkan Pešina, Phaltz, scholastik, a Martinic, arcijahen. Arcibiskup žaloval na Pešinu, že směle překročil meze postavení svého k němu, odváživ se přímo veřejných výčitek proti němu, i nadál se, že Pešina, zaražen jsa neobvyklým výjevem, poddá se a prositi bude za odpuštění. Tento však mužně se obhájil a o odpuštění nepromluviv odešel. Vida Sobek, že ještě nedosáhl žádaného pokoření Pešinova, chopil se docela mimořádného prostředku: pohrozil mu kancléřem

svým, Jindř. Meckenburgrem, že jej sesadí s officialství. Takové nebezpečí Pešinovi, jenž důležitého úřadu toho užíval k provádění svých nejušlechtilejších ideí národních a náboženských, bylo ranou příliš nenadálou; i uznav, že by další osobní odpor ztrátou hodnosti té oslabil jenom sílu jeho k hájení kapitoly, ustoupil a odňal arcibiskupovi zbraň, která mohla ochromiti jeho síly, tím, že druhého dne k Sobkovi přišel a zcela důstojným způsobem jej utišil. Pravil, že slova jeho neměla za účel arcibiskupa uraziti, takže prosí za odpuštění, domnívá-li se tento, že jest uražen. Tu nezbývalo Sobkovi, než spokojiti se, i pozval Pešinu na zítří k obědu, jako činíval za časů nejlepší shody s ním. Pešina nemohl odmítnouti pozvání z duše protivného, ale po celý oběd mlčel vytrvale. Osvědčil, že nezná takového smíření a podrobení, kterým by se spustil přísné spravedlnosti; i setrval ve vážném odporu, když arcibiskup čím dál tím větším nepřítelem se stával kapitole.

Rozdvojiltě strany počátkem následujícího roku znova, a to sporem velmi podstatným, nový skutek arcibiskupův, o jehož pohnutkách a povaze dnes není snadno souditi objektivně. Dávaje sestavovati nový direktář, Sobek nemálo proměnil řád slavností církevních, platící od pradávna dle pražského breviáře. Ať to bylo působení mnichů, jimž Pešina přičítal prvější úmysl arcibiskupův, samotný breviář domácí zrušiti, či vlastní jeho myšlénka, záměr jeho není dnes dosti srozumitelný. Změna podstatně záležela v umenšení obřadů a slavností kostelních. Pešina ji takto vypisuje: Etenim 17 festa duplicia mutavit in semiduplicia et 21 semiduplicia in simplicia; octavas autem quinque penitus obolevit. Stejně nesnadno jest, vykládati čin Sobkův z čiré nepřízně k domácímu kultu nebo z pouhého novotaření, jako hledati při něm reformatorské nějaké snahy moderní, plynoucí z osvíceného poznání nemírného rozvoje církevních svátkův a obřadův; neníť podobný názor u kněze ve století sedmnáctém téměř ani možný. Mnohem pochopitelnější jest ustrnutí, které novota posavadní zbožné tradice rázem ničící způsobila v kapitole, i mnohem méně podstatných obyčejů houževnatě hájící. Kapitola ústně i písemně ze vší síly protivila se změně, která právem potřebí měla jejího souhlasu, i byl předním bojovníkem za právo její, v takové věci vysloviti mínění arcibiskupa zavazující, Pešina, jenž sepsal obšírné pojednání polemické proti arcibiskupovi. [52]) Tento však nic se neohlédaje

[52]) Pojednání toto nevyskytlo se nám a tak víme o věci mnohem méně než o jiných sporech malichernějších, které Pešina zevrubně vypsal v pamětech, kdežto zde jen praví: Voluissem hic omnia ista deferre, sed quia alibi fusius per modum apologiae vel potius dialogi ea descripsi, repetere amplius hic nolo.

na odpor kapitoly konečně nový řád zavedl o své újmě. Umenšení služby boží, v něm obsažené, bylo v očích kapitoly tak rouhavou urážkou svatých, jichž pocty takto byly sníženy, že Pešina volá: Quanta strages festorum! Heu pietas! Heu prisca fides! a původce smělého činu pohání přímo před soud boží, řka: Id solum dico, archiepiscopum non evasurum gravem poenam dei, nisi pristinum sanctis restituat cultum.

Přes všechnu opravdovost zbožného přesvědčení svého Pešina sotva tušil jak brzo náhlá záhuba Sobkova naplní jeho proroctví. Ale dříve, než se mu dostalo tohoto dostiučinění, bylo Pešinovi neohrožené zastávání práv kapitolních ještě dovršiti největší obětí.

Již 18 dubna 1674 probošt Nebeský zemřel. V kapitole nastala otázka, kdo bude zvolen jeho nástupcem v úřadě přinášejícím vedle skvělého postavení vnějšího také velikou vážnost v tehdejším životě veřejném, a nikoho nebylo, kdo by byl mohl míti větší naději do volby než Pešina. Jednak bylo volení děkanů za probošty dosti často zachovávaným zvykem, nad to pak Pešinovy osobní vlastnosti a poměry činily jeho zvolení ku pravdě nejpodobnějším. Ukázalo se zajisté v letech minulých, jak pevné ruky a statečné mysli potřebí člověku, řídícímu kapitolu uvnitř i vně, i jakou měrou vyniká vlastnostmi těmi Pešina; a měl-li postaven býti v čelo kapitoly muž, který již osvědčil věrnost k ní a oddanost k jejím právům, opět nikdo jiný nemohl býti zvolen takovým právem. Byltě nad to mimo skutky již vypravované nadšení své pro chrám svatovítský dokázal jednak znamenitou obětí hmotnou, jednak činem literarním, tehdy neobyčejně proslulým. Přimělať jej vyložená již touha po rozhojnění služby boží v hlavním chrámě k tomu, že již před r. 1673 chrámu přikázal tisíc pět set zlatých, aby na poctu zemských patronů a za něj samého každou sobotu sloužena byla mše u oltáře sv. Cyrilla a Methoděje, u něhož ze zvláštní úcty k národním světcům již tehdy si chystal hrob. [53]) Mnohem větší váhu než tento skutek. náležející ke zbožným projevům Pešinovým, o kterých nám ještě bude aspoň stručně se zmíniti, mělo podniknutí literarní, kterým v očích vrstevníků nemálo povznesl chrám svatovítský a kapitolu.

O literarní činnosti Pešinově za doby pražské pojednáme zvláště, abychom nyní netrhali od sebe příběhů těsně souvislých; můžeme tedy zde zatím jen obecně dotknouti se díla, které Pešina věnoval svatovítskému chrámu. R. 1673 vydal spis nazvaný *Phosphorus Septicornis,* kromě Marsa Moravského

[53]) Viz Phosphorus Septicornis na str. 704. Kapitál dávati měl ročního úroku 90 zl., a byla tím opatřena již také mše smuteční pro budoucí výroční den smrti Pešinovy.

největší svou práci. V sedmi oddílech tu vypisoval slávu svatovítského chrámu a jeho kapitoly tak výmluvně, že mohl říci Balbin:[54]) Edidit Phosphorum septicornem ecclesiae Pragensis, quo quidquid illustre et gloriosum de sancta illa ecclesia dici aut scribi potuit, complexus est. Kniha množstvím zpráv, z veliké části nových, měla vzezření tak učené, že i kromě tendence zjednávala spisovateli nemalou vážnost, zvláště dokud se nepoznávalo stanovisko její nábožensky jednostranné a nekritické. Nad to pak směr její lahodil době, kdy vznikla, církevnímu vlastenectví lokalnímu a blednoucím upomínkám katolicky národním zároveň způsobem tehdy neodolatelným. Nemohla tedy minouti se s účinkem, jenž byl neobyčejný, ač ovšem také charakteristický. Ještě téhož roku 1673 kanovník Dlouhoveský vydal český překlad zevrubného seznamu relikvií svatovítských z třetího oddílu Phosphoru, kterážto knižečka nesmírného rozšíření došla mezi věřícími, z jejichž rukou ani za naší doby ještě nezmizela úplně, také po německu vytištěna byvši za nedlouho.[55]) Naše nynější smýšlení právě o této části Pešinovy knihy ničeho neujímá pověsti, které spis právě pro podobné stránky požíval, když vyšel, ano ještě když dávno již nebyl novým. R. 1673 byl celý Phosphorus dílem ve svém způsobě dokonce nepřekonatelným; spisovatelovy zásluhy o církev a metropoli pražskou jím vyrostly do výše, k níž upřímní kněží sedmnáctého věku nemohli pohlížeti jinak než s úctou a obdivem.

Obratným těžením z příznivých okolností dovedl Pešina ještě jinak zvětšiti účinnost a závažnost nové knihy své. Phosphorus právě se dotiskoval v Praze, když za příprav k výpravě proti Turkům očekáván příjezd císaře Leopolda I do Čech k přehlídce vojska u Chebu. Pešina věnoval Phosphorus Leopoldovi, opatřil knihu obrazem císařovým a napsal nadšenou předmluvu, velebící Leopolda ovšem po známém způsobu sedmnáctého století, ale s tendencí upřímnou a chvalitebnou, aby Leopolda naklonil Praze a Čechám, což arci u panovníka, který byl již vyrůstal za vzorného preláta k nemalému zalíbení samého Ferdinanda III, nejsnáze mohlo se podařiti velebením církevní slávy české. Zvláštním pak účelem Pešinovi bylo, co nejdůtklivěji císaři uvésti na mysl stavbu svatovítského chrámu, v níž předchůdcové jeho chtěli pokračovati. Oprava a dokončení chrámu bylo arci jedním z nejkrásnějších snů Pešinových i neopominul za tou příležitostí ze všech sil se přičiniti o jeho vyplnění velmi šťastným obratem, připomínaje císaři na Turky se chystajícímu proroctví, že ten panovník dobude Cařihradu, který obnoví

[54]) Bohemia docta.
[55]) Dobner.